

827(477)06

У-74

Павло Усенко

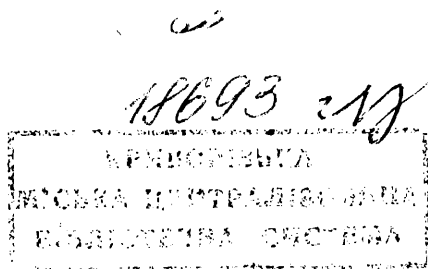
Павло Усенко

*Твори
В чотирьох
томах*

Київ
1982

Павло Усенко

Том
четвертий
ПОЕМИ
ПЕРЕКЛАДИ

Видавництво художньої літератури
«Дніпро»

У2
У74

В четвертый том вошли избранные поэмы и переводы.

Упорядкування та підготовка текстів
С. В. ТЕЛЬНЮКА, Г. В. УСЕНКО

Примітки склав
С. В. ТЕЛЬНЮК

Редакційна колегія:
БАЖАН М. П. (голова), ВОРОНЬКО П. М.,
КИРИЛЮК Є. П., ОЛІЙНИК Б. І., ТЕЛЬНЮК С. В.

Редактор тому
ОЛІЙНИК Б. І.

У $\frac{70403-089}{M205(04)-82}$ передплатне. 4702590200

© Видавництво «Дніпро», 1982 р.

ПОЕМИ

ПЕРЕКИДКА *

*Активістам-комсомольцям
присвячую*

I

Хто сказав, що ми
«Ні к селу ні к городу»?
Ница душа!
Нас сьогодні дванадцять
Гордо
З міста в село вируша.
Нас сьогодні дванадцять
Куткових **
В сонні засульські кути —
Буде співать сільська комсомолія,
Буде!
Серце, не стукай — навіщо?
Сльози, матусю, не лий ти!
Син твій учора малий ще,
Сьогодні в перекидку їде.

* Перекидка — одна із форм масової роботи комсомолу, коли у відсталі райони посилалися активісти з більш міцних осередків, переважно міських. (Прим. автора).

** Куткові — так називали активістів-агітаторів, уповноважених комсомольського осередку по глухих селах та хуторах. (Прим. автора).

II

В село, в село!..
Кожному в руки мандат.
Що ж,
Нам прощатись — це факт.
Та як, осередок лишати як?
Він з мене, хлопця малого,
Виховав активіста завзятого.
Залишу братву мою любу —
Бувало,
На банди крізь синяву весен!
Дні комсомольські, зустрічі клубні,
Твори Леніна, Маркса, лекцій тези...

Як же того не згадати.
Нам, було, кажуть: «Хлоп'ята ви»,
А ми ж і Махна самого завзято
Били не раз на шляхах степових!
...Та минуло.
Наші тепер, з осередку, всюди:
В армії, в артемівці * —
Молодняк науку зубрить —
Шлях даленіє і стелиться...
Кажуть нам старші:
«Добрий знак!»
Виросте з нас
Мільйонний робфак.
Сьогодні ж
Дванадцять
Із пленуму
На роботу в дванадцять кутів

* Артемівка — учбовий заклад, мрія багатьох комсомольців у двадцяті роки — Комуністичний університет імені Артема в м. Харкові. (Прим. автора.)

Працювать поспішають
Ревно
В села окружні,
Далекі від міста, напевне.
Буде співать сільська комсомолія,
Буде!
Кличе нас даль не даремно!

III

З міста лунає заводів пісня,
В селах розмови про змичку *:
«Дайте нам серце машинне,
Енергії більше зазичте...»
В тон комсомолить село:
«Дайте нам сили машинні!..»
...І пішло,
І пішло...

А моє серце,
Скажу я, віднині
Відвезене в місто, в окрком **.
Там
На анкеті пером,
Літера в літеру (мов пропечатано),
Рукою більшовика:
«Рекомендую до партії.
Іван Крупчатка».
— То ж більшовик, то ж партієць! —
Кожен вам скаже в окрузі,

* З м и ч к а — тут в розумінні єднання міста з селом. (Прим. автора).

** О к р к о м — окружний комітет Комуністичної партії (адміністративний поділ у 1923 році). (Прим. автора).

Значить, маю якусь я міць,
Значить, труднощів гори здужаю.

Цю думку в собі сную,
Думку цю я в пісню вкладаю —
Знаю, я — активіст,
Знаю,
Радіє вся братва!
Серце дарма тоді билось,
Матінки сльози дарма ті —
Син її,
Вчора малий ще,
Сьогодні
Юнак агітатор.

IV

Від села мого рідного двісті
Від міста-округи — сто,
Дівчата ходять в намисті
Та ерусалимських хрестиках.
Комсомол на ладан дише,
Та й яка політична робота —
Із сотні один листа напише,
Храм божий — куркульські турботи.
Ще коли партизанів Огій,
Повстала й Глухівка на пана —
Це й усе з реwpодій —
Часом минувшини тоне.
А потім Махно тут бував,
Різні янголи, різні бандити...
Ось тоді комсомол працював!
(Спати доводилось в житі).
Дівчина, кажуть, в активі була,
Хто не згадає — затужить...
Тут розстріляли її край села

В холод великий, у стужу.
Білі кругом сніговиці мели,
Тужної пісні співали,
З реготом-гуком бандити пішли,
Чути було, як гукали:
«За комсомол це, за комнезам,
Всім за комунію буде —
Ще нагуляється наш обрізан!.. *»
Справді — село не забуде.
Був за секретаря потім юнак —
Хлопець упертий, завзятий,—
В доброму ділі — хвалить усяк,
Тільки ж, бач, знань малувато.
Вчиться поїхав, іноді лист
З Харкова пошта приносить.
Був комсомолец — вже комуніст.
Пише, приїде під осінь.

v

Я прибув.
Й серце моє розколалося.
Далі ясні, сонцесяйні!
Праця сама отут проситься.
Взятись до діла негайно ж!
Гей, юнаки,
Читайте об'яву —
Збори сьогодні юнацькі!
Ми попрацюємо з вами на славу,
Щастя не в долі батрацькій.

Сходились хлопці,
Часом й дівчата,

* Обрізан, або обріз — рушниця з вкороченим стволом. (Прим. автора).

Кожному є що робити —
Треба он, скажем,
Неписьменних навчати,
Хату-читальню відкрити.
Теж і куркуль не здається, лютує,
Як його в біса приборкать?
Як із землею, що інде дармує,
Теж нам подумать на зборах...
А далі...
Гуртків і пісень —
Юності радісна мова!
Нам вже світився кожен день —
Осередок підводився знову.

VI

Вечір і ранок...
Ранок і вечір...
В далях полинних отари овечі,
Далі
Осінніми плакали слізьми,
А тут, біля клубу,
Вперто сперечались
Про три ознаки капіталізму
Сидір
З Іваном.
Сидір Іванові
Вперто доказував.
Хай!
Знаю, докаже,
Він не забуде, він те розкаже,
Як з його виробу пан, було, ласував.

А в клубі тісному
Лунають пісні,
Спогади нижуться

Чорною давньою казкою,
З бантин десь вторять
Тій казці півні...
Скажемо правду ми — ні!
З казки тут мало приказки —
Дні наступають, нового дні,
З нашої милості,
З нашої ласки.

Так хто ж сказав,
Що ми
«Ні к селу ні к городу»?
Скажемо прямо тому — балда!
Ми роботою
Горді,
Ми —
Молоді комунари,
Нам
Не звикать до труда!

1924

ВІДСТУП

(Весна, 1918 рік)

Харцизьк... Харцизьк *...
(татарських згуків збіг).
Ще раз розсипле і збере
Ковші плачу, і словодріб пісень,
і туги біль і сміх
На лінію в теплушки й виплюсне
на приазовський берег.

Останнім відвантаживсь Харків.
Давно пройшли Катеринослав, Полтава...
Давно на лінії Лубни, Мерефа, Валки...
Що не вагон із України — серцю вдари!

І гулом оддає Донбас.
В степах здригаються доісторичні
терикони.

Вогні то здіймуться,
то раптом гаснуть, гаснуть...
Ніч лезом холоду торкає скроні.
Найдужчим опертям Луганськ:
Загони всі в бою, фортецями мости.
Гармати. Вибухи. Застави. Крах...
Знесилення, і смерть, і відступи живих.

* Харцизьк — одна з залізничних станцій в Донбасі в напрямі відступу червоногвардійських загонів та державних і партійних установ Радянської України весною 1918 року. (Прим. автора).

Змагалась Юзівка — пропала й вість,
До штабу не дійшло звідомлень —
Живі чи полягли?.. Де б'ється шість
Озброєних гвинтівками загонів?
...В станційній клітці телеграми бій.
По лінії, по лінії — депеша з штабу:
фронт — відступа — Ясенувата —
лінія —

патрони —

панцерник —

Антонов * —

крапка.

Здається, перша по весні гроза.
Десь креслить обрії гарматний блиск.
Хтось виклика:
— Харцизьк, Харцизьк, Харцизьк...

Весніє лист, іздатний вже на трепет.
Станційної тополі шум. На колії
Два місяці. Чотири кути вагонного вікна.
Перетомилось серце болями.
І знов одна...

Попід вікном щоразу шум
Приносять і відносять ешелони,
Від похідного казанка до муштрових
лаштунків —
Мов з моря шумів — повно, повно...

І знов —

суглоби ніг, мов паралітик,

поволік

По колії розбитий потяг...

* Антонов-Овсієнко В. О. — командуючий
Українським фронтом в часи громадянської війни.
(Прим. упорядників).

Вагони стрічкою в вікні
Знайомі образи несуть,
і скла холодного вже дотик
Торкає серця перебій.
Одних вела з-під Бахмача на Ромодан...
Ті вирушали із Охтирки в бій...
...Здається, харківців чота?
Всі з України, з України...
(До вагона входить Артем *):
— Тут Івга Бош? **
— А, так. Я ось. (Купе. Знайомий голос).
Пробач, прихворіла. Дурна та хворість
Дурного серця. Навіщо це здалось?..
Сам знаєш, біля діла треба бути,
Коли бої навколо йдуть.
А тут — дурної мікстури флакон
З якоїсь повітової аптеки,
Режим і череп повен глупства,
Лежи і слухай хмарний клекіт,
Байдужий до тривоги,
до намірів невтишних людства...
Товаришу Артем,
скажи докладно ти,
Де уряд?
В Таганрозі?
Що маємо робить?
Затонський, Косіор *** вже там?

* Артем (Ссргеев Ф. А.) — видатний партійний працівник, один з активних учасників встановлення Радянської влади на Україні. (Прим. упорядників).

** Бош Є. Б. — діячка більшовницької партії.

*** Затонський В. П., Косіор С. В. — видатні партійні та радянські діячі. (Прим. упорядників).

З якої сторони почать,
щоб ворога розбить?
Чому не чуть Москви?
Невже затихло все на Бресті?
Я знаю, злам ще не настав,
І ми в бою, не під арештом,
та все ж...—
І Івга підвелась.
О серце — скло,
Гарматним трепетом в бою поколоте...
Артем пастирливість впізнав, холодну
впертість,
І за очами туги війнули далі молоді.
А р т е м: — Зажди і не хвилюйся.
Партійця хворе серце лікує боротьба.
Я розповім тобі про все,
але не жди трагедій.
Було це так. Одна доба:
Ми захищались за Луганськом
Й щоб зайвий вистояти час
(Вогні покраяли Донбас),
Резервні кинули останки —
Все, що було,
до бою кинув клас.
Тим часом залізничний реманент,
Машин навал та бойові припаси
Під кулеметний спів й гарматний рев
Луганськ вантажив і вантажив.
В труді беззмінному, важкім
Стояли стомлені шахтарки,
Бажанням з'єднані одним —
Й патрона не лишити даром.
А з ними діти і старі —
Хто тільки міг до праці стати.

«Ми, — хлопчик каже, — не малі,
Червоноармійці ми, солдати...»

Хто скаже: «Крапка — боротьба...»
Дивізіям своїм хай вірить кайзер!
Донбас живе, в огні, в диму Донбас
А там робочий Рур стискає мавзер.

Ми відступили з України —
Лишили Слобожанщину і степ,
Та ми для ворога лишили
Пороховища вибуховий склеп.

Артем підвівсь. В очах
вечірній літ вогнів
Евакуаційних ешелонів.
Десь рейок хрускіт.
На лінії штабні
Ледь зупинялися вагони.

Гармат одноманітний дзвін
В степи одноманітно гухав.
...Із серцем хворим лежи і слухай...

Ввійшли штабні.
Знайомих Івзі кілька лиць
Веде Антонов-Овсієнко —
Тут Пятаков, тут Адамінц,
Гамарник тут, Іван Клименко... *
Тут члени уряду і штаб,
В дверях застигли ординарці...
Антонов стишивсь рухом, встав,
І в чуб пройшлись чотири пальці.

18693

* Тут згадуються прізвища партійних і радянських працівників того часу: (Прим. автора).

— ...Так,
 проведем нараду тут
 За участю народних комісарів,
 Все зважити, все передбачить треба
 нам,

Боїв наступних врахувать удари.
 Нас, безперечно, стисли в кут,
 Тили в степи, що за Ростов, непевні,
 Встає Вандея на Дону,
 І вісімнадцята весна
 нам з'ятрює куркульства зерна.
 Пройти дороги, відступить в строю
 І зброї, взятої до рук, не скласти,
 Лишаючи Україну, вивести в бою,
 Готову завжди знов у наступ.

І перед Бош пунктиром рік, доріг
 Розкрилась карта України...
 Проїшли Волинь і Полтавщину,
 Одесу, Харків, Кривий Ріг...
 Там гайдамацькі ар'єргарди *
 Уже смакують на почин
 Жовтоблакить смачних рідин,
 Сорокаградусність півкварти.
 На понімечених стежках
 Шляхи в історію торують —
 То незаможника мордують,
 То вішають робітника.

.....
 Антонов біля карти. Жест —
 І паличка торкнулась карти:

* Г а й д а м а ц ь к і ч а с т и н и — контрреволюційні націоналістичні загони, створені німецьким командуванням та українськими буржуазними націоналістами для боротьби з Радянською владою на Україні. (Прим. автора).

Харцизьк, Бахмут... а далі — хрест —
Немає на радянській карті.
— Обороняти нам іще
Маленьку частку — пів-Донбасу,
А там Ростов і Сальський степ...
Навколо будуть наші і не наші.

І Овсієнко змовк: розмови скорі,
Коли для дій лише хвилини,—
Кому дано в часи суворі
Співати «люлі» до дитини!..

Кілька підводиться нахилених голів,
Встає один, що скраю біля стінки,
Почав суворо десь з басів,
А вигукнув альтово, дзвінко:

— ...Сюди нам скоро не вертать,
Навіщо ж ворогу лишати
Все те, що може ворог скористать?..
Моя порада — воду в шахти,
Мости зірвать... Й гвинта в Донбасі
не лишати.

І кілька стомлених облич
На те хитнули, певне, згоду.
Здається, так.

І крити нічим...
...Думки, думки в сумному льоті.
І Івга бачить — зблід Артем.
Суворість погляду, та ожило обличчя.
Ось він підводиться, в очах її росте —
Хоробрий ватажок загонів робітничих.

— Рішуче проти я —
Як комісар, як робітник і як партієць! —

Відступить армія, та здійме знов шахтар
Своїх загонів міць гвардійську.

Ми залишаємо Донбас,
Як всю лишили Україну,
Але одні в строю полки луганські,
А другі, теж полки, біля машини...
Лишать не воду — зброю в шахтах,
А рушить хто вогнем на місці,—
Зламати, вирвати без жалю
Панічні крики анархіста.

Артем замовк.
Ще раз вечірній літ вогнів
Розсипав по блакиті зорі —
Донецький вечір пломенів
І притухав в листах вокзальної тополі.
— Я слово надаю товарищці...—
(І бачить Івга Бош —
До неї зір зверта Антонов).—
Товаришка перевтомилася, прихворіла,
І турбувать її не гоже,
Але що ж...

Йде боротьба — і скрута неминуча...
Народний комісар, товариш, воїн,
Потрібна нам звитяжця мова,
Коли стиска нас битв обруч.—
Підводиться з-за столу Івга Бош.
Літа свої поклали смуги,
Лице покраявши, як множення
Поразок, змаги і напруги.
І очі зяєсніли знов,
І серце знов без перебоїв б'ється...
— Кому поразкою здається
Наш відступ? Хто зборов

Той клас, що лиш встає,
Що лиш виважується в силі?
Кого ж там відступи стомили,
Кого?.. Йі такі, виходить, є...

Але вогонь іще не гас
Револуційного Донбасу —
І не погасне, ні, Донбас!..
Лиш зброї треба, зброї класу.

І ми лишаємо отут,
Коло станка, в глухім забої,
Заряди сили грозової,
Що нам ще весни принесуть.

Кому ж не віриться —
Ми з двох ударимо кінців,
Злютовані полки Росії
І з України повстанці.

Нам відступу лягла дорога,
Снаряда вибух далі рве...
Справляє ворог перемогу...
Та революція живе!..

.
За вікнами вагона ніч
Ішла, покраяна вогнями.
На полустанках передмість
Йшли рукопашні з ворогами.

Окремі чоти відступали,
Окремі смертно полягали,
І хоч хоробро захищались,
Та чулось скрізь:
«Патронів мало».

Г о л о с з а в і к н о м :

— За владу Рад!..

— Вперед!.. Вперед!..

— За революцію вперед!..

· · · · ·
О серце, серце. Кулемет...

І знову серце. Кулемет...

Робити підсумків командувач не став

В ці навантажені хвилини,

Питань нема. Пора. Світа.

— Всім комуністам по частинах!

Громи кривавої весни,

Дими ворожого походу...

Ще раз, ще раз Донбас вогнив,

Донбас мов серце променив

На прапорах безсмертних санкюлотів.

Далеко слалися степи,

Дзвеніла тужно вдаль дорога...

Імла туманила горби...

Вставав радянський Таганрог.

м. Харків, 1933

ШІСТЬ

Фрагменти з поеми *

* * *

Встають тумани над Дніпром
Диханням хвиль блакитно-сизих...
І спокій гір, і сон дібров,
І води вранішнього низу,

І вежі міста з-за гори,
Немовби в хмарному огудді.
Ще не розвіяли вітри
Досвітніх лоз, розбудить

Їх незабаром соловей —
Співець гаїв понаддніпрових.
І шум, і гомін оживе,
І в лист повитії діброви

Замають вітами вітрам.
Допоки ж в начерках досвітніх
Йде повноводого Дніпра
Ще не розквітлий, ніжний квітець

* Восени 1919 року від рук денікінських катів загинули шість кременчуцьких комсомолок, робітниць тютюнових фабрик. Після жорстоких тортур, допитів і знущань їх, на чолі з керівником підпільної комсомольської організації Валею Готліб, білогвардійські контррозвідники вивели на шостий прольот залізничного мосту й, порубаних, скинули в Дніпро. (Прим. автора)

З загірних меж. В обіймах мли
(Пітьму гудок вже крає лунко)
По рідній вулиці йде юнка,
Немов крізь марева долин.

І, сну долаючи останки,
Спішить за звичкою, бо там,
В диму фабричному, літа
Вже почали свій лік світанків,

Трудом позначених. Подруг
Там перше вірне коло,
І серед гроз і завірюх —
Заяви, вступ до комсомолу

І доторк перший теплих рук
До смертоносної рушниці,
Заняття перші на вітру,
Дівчат завітрені обличчя.

Плаката спів — «ми не раби»
І племенистий сонця дотик,
Найперші спроби боротьби
За право щастя і свободи.

Життя усе, літа свої
Несе у вир цей юна Валя —
Навколо хмаряться бої
І кличуть йти вогнисті далі...

* * *

Фабричні збори вирували
(Повістка денна чимала!),
Вже не одну годину Валя
Їх, головуючи, вела.

Нові розцінки фабзавкому,
І плани виробу свої,
Нове завдання од ревкому,
Непередбачені бої

Із меншовицьким кодлом знову
(На зборах — сутички). Вони
Своїм лихим, зрадливим словом
Служити ладні й сатані,

Аби завадити робочим
І на догоду хазяям
До поту сьомого морочить
Ясну, як сонце, справу нам.

На суд! На суд! На чисту воду!
Хай знає ворог, як не гнуч,
А меншовицькою породу
На леза візьмуть, обіруч.

І хай вони під дулом маси
З позір'ям вовчим стануть тут!
Кінець їх справ уже на часі!
Того хочять, віддавна ждуть

Сини родини трудової.
Доволі глуму і облуд!
(Єхидством, зрадою і грою
Лукаві заміри їх тхнуть...)

Це Валя знала. І провчала
Тих меншовицьких хитрунів —
Здригалась сміхом, гнівом зала
Від влучних вдарів, гострих слів.

Так виростає агітатор,
Натхненний мас передовик,
Що ними Партія багата
Із року в рік, із року в рік...

* * *

Вже третій рік збирають сили
Вожді Республіки, щоб враз
Розбити в корінь банди білі,
Щоб краєм вольним став Донбас.

Та йде недобра з Богучара
Зрадлива вість, мов чорний плиц,—
Проти Республіки повстали
Убогі євнухи старшин:

-- Проти Республіки!.. Доволі!
Москві схилитися не нам!
У кого повно у коморі,—
Не гнеться хай робітникам!..

Не гнеться хай!..— І генерали
Вершили вже дичавий вий.
Шахтарські хати запалали
В борні нерівній, вогневій.

* * *

Намети, хати, теплі клуні
Давно забуто. Все в бою.
Усе в бою тамбовці юні
Гірких поразок зазнають.

Здригає армія безсило —
То брак рушниць, то брак гармат...
Ідуть вперед — нерівні сили —
І знов вертаються назад.

Павло Шовкун (товариш Валі)
Добу десяту як не спав
(Його ми вперше тут назвали,
Хоч з нас про нього кожен знав).

В боях зростаючи на полі,
Йдучи, мужніючи в літах,
Син фронтового комсомолу
Під співи кулі виростав...

* * *

Замість решёт і тютюну —
Червневий запах чебреців.
І на війну, як на війну,
Прийшли озброєні бійці.

Юнацтва сміливий загін
Заліг в степу за рідним містом;
І ось вже другу нічку він
Невтішні з поля має вісті.

З степів навала куркульні,
Синьожупанники чи просто
Панків незловлених сини
До міста на тачанках в гості...

Усе в чеканні заляга
На межигір'ях чебрецевих,
Усе назустріч ворогам
Гартовано й крицево.

Та все можливо у бою —
В бою суворім, незвичайнім.

.
В червоноармійському рою
Стоять з рушницями дівчата.

Місця ладнають бойові,
Зустріти ворога готові,
Вітри їх палять степові,
І над очима дуги-брови

Крилом здіймаються. Вперед,
Вперед, де обрії блакитні!..
Гуляє вихор, вітер, смерть,
Гуляють в полі, віють три дні,

Щоб на четвертий налетить
З-за хмари круками на місто...
Та жде загін, загін не спить,
Чатують комуністи.

І Валя бачить: ген шанці
Пішли змією між горбами,—
Військових креслення знавців
Тут безперечне... Та між нами

Скажу, що тільки часу дар,
І командира плани вдалі...
Та ще поради: комісар
Загону — робітниця Валя.

* * *

Промінням палено уста
В незвичнім степовому колі,
Пісок давно росу всотав,
Давно пішло вже сонце вгору.

Дозорці, вислані вперед,
Назад і досі не вернулись,
Сумна дорога диким гулом
Вся оддає, мов бурі лет.

І ось, де вибалок,— там гик
Незрозумілий і дичавий,
Холодний свист, і рев, і крик...
І зрозуміли все дівчата.

Сухий команди переліт.
Ревнули, вдарили набої.
Початок вдалий передбою,
Війни нервовий первоцвіт...

* * *

«Батьки» й безбатченки вперед,
Шаблями здіблюючи коні...
Та перетяв вже кулемет
Шляхи-путі загонам.

І враз, змінивши на ходу
Свого нальоту дикі плаш,
У поворотному лету
Поза горбами ураганить

Ватага вершників — і враз
По вже роздвоєному флангу
На наймолодшую фалангу
Раптово кинула свій сказ...

.
А з міста помстою несло.
Ії ревом ударом кинув,
Вогнем, металом полило,
В розвій взяло бандитську силу.

Шабельний скрегіт біля верб,
Пішли на виручку литовці.
І стало «батькові» внистерп:
— Агей в ліси, в яруги, хлопці!..

Знялась шляхами курява́
Од переслідувань і звою,
Вечірня хмара степова
Ішла над полем непокою.

* * *

ДНІПРО

Десь починаючись в лісах
З криниць живущих ручаями,
Його неписана краса
Немов здіймається над нами.

Немов обвітрює він нас
Своїми сизими вітрами,
Немов огórтає лугами
У час погожий, в тихий час.

Старий літами й вічно юний
І вічно хвильний, молодий,—
Орган могучий, многострунний,
Співець одвічної ходи.

О час буремний непокою,
В віках неповторимий ти,
Коли ізійдеш на мости,
Що в леті звисли над рікою!

Я знаю — кинеш світлом вглиб,
Щоб вічно спомини жили...

* * *

І день, і ніч змінювались чати
На кременчуцькому мосту;
Було довірено дівчатам
Його сталеву висоту

Опісля бою, що за містом
Ввірвався з поля, прогрімів.
І ось з багнетом комуністка
Стоїть у вранішній п'їтьмі.

В бою міцніли гуртом сталі,—
Такі закони вже війни,—
Ще й другим прикладом ставали
В ці молоді, грозові дні.

Мостом йшли в місто молодиці
І дарували їм квітки,
З Правобережжя — полуниці,
З Лівобережжя — сокирки.

Не раз, замріявшись на варті,
В чарівнім русі вечорів
Стояла юнка, мов на карті
Борнею звихрених світів.

* * *

Організації і школи,
Гуртки... (О весен час!)
Тоді ж виходили на лови
Старі сичі, «на лови мас» *.

Рухливий Бунд розкинув сіті,
За рогом — в торги меншовик!

* Ворожі Жовтневій революції та Радянській владі різні контрреволюційні партії й організації (есери, меншовики, бундівці — єврейська націоналістична організація, — петлюрівці та ін.) з усіх сил намагалися впливати на молодь. Комсомол не втомно боровся з ворожими впливами на молодь, ведучи за собою кращу її частину. (Прим. автора).

А далі там (і на повіті) —
Есера чуб (іудин лик).

Цвіло багато різночину —
Неслави пишної сини!
Свої вигорблювали спини
Лазьки, лакузи, свистуни...

Було старого вдосталь кодла —
Було б чим ріки загатить!
На сонця промінь псиним горлом
Вони ставали гірко вить.

Були невіри, й маловіри,
І слабодухі, й слюнтяї,
Були сліпці, і просто сірі,
І просто дурні, й гультаї.

Вони й не вабили та звали,
Дороги плутали в траві,
На юні душі покладали
Свої надії гробові.

І треба юним боротьбою
Було за молодість стоять,
Щоб серед грізного двобою
Її здіймалась світла рать

І йшла на світлу дорогу
Крізь димні спалахи війни,
Ішла за партією в ногу,
Як за отцем ідуть сини.

І я не скрашу час побіди,
Коли до пісні не візьму
Великий стрій вогнистих літер —
Це юні знак — КаеСеМУ...

* * *

Одеса — Харків: перетято
Скаженим ворога крилом;
Остання вість: Полтаву взято
(І кров поллється, і вино).

Нагай грабармії вже крає,
Пів-України. Впав Донбас —
І шаленіє, і гуляє
В краях південних панський сказ.

Загони сили молодої
Лама удар офіцерні.
Поклявсь «верховний» головою —
В Москві закінчитись війні.

Розгулом диким генерали —
І Май-Маєвський, і Шкуро —
Кубань, Україну грабували
(Вино і кров, вино і кров!).

Здіймались полум'ям квартали,
І вогнищ дим вставав до хмар,
І вітром-сумом одвівало,
Новий віщуючи удар.

* * *

Ішло засідання губкому:
Підпілля, явки і шрифти,
Кому лишатись тихо вдома,
Кому у відступ, на фронті.

Розставить сили з розрахунком
Не на поразку, а на бій

(Уже густішають і лунко
Зривають кулі голос свій)...

Присутні тут, без заперечень —
Шрифти, друкарня і папір...
І зрозуміла Валя — плечі
Її мужніють, досить сил...

Вона вже прикидає вміло
Роботу Полі, Емі, всім...
Часи глибокого запілля —
Пора вогні в домах гасить!

Але вогні сердець в запіллі
Нагрівом ясності горить
До краю мусять. Жовтим, білим
Тютюнниць юних не схилить...

* * *

В густих садах Лівобережжя
Доспіла вишня наливна.
Одна стояла. Серця стежа
Була тривожна і сумна.

Вставав угору пилу шлях,
Хмарки під небом, на полях,
А серцю рідні відступали
У грізнім колі ворогів —
І наливався гнівом спів,
І грози, сполохи вставали...

пісня мари́ни

Зацвітають по долині
Черешні та вишні,
Чорний шлях на Україні,
А Дніпро чорніший.

Обступають Україну
Кривавії банди,
Йдуть на нашу Україну
Чорні окупанти.

Ой, ти, Дніпре, ой, ти, лютий,
Обручами скутий,
Ізляглося навколо жито —
Копитами збито.

Зареви ж ти, лютий Дніпре,
Здіймись бурунами
Та й розлийся, розійдися
Смертю над панами.

Уставайте, милі браття,
Сили піддавайте!
З України, з України
Пана виганяйте!

Розів'ються сади-квіти,
Черешні та вишні;
Заспіває Україна
Червоної пісні.

* * *

Навис вогонь. Нависли грози.
Йдуть блискавиці вихром жал
І, мов дощі в криваву осінь,
Свій розливають грізний шал.

На перехрестях кулемети,
На коліях броньовики,
Над містом котиться: «Кадети!»,
«Білогвардійці!», «Козаки!»...

Донці й терці за «неділму»
З клинками рвуться на Москву,
Церковний дзвін до неба лине,
І світить свічку воскову́

Чернець угоднику святому.
Свій голос хижий підійма
Криваве панство. В тому ж домі
Глянь — меншовик наказ прийма.

Години чорного розгулу
Вже тризну правлять. Піна йде
Од чар і чаду. Право — куля.
Чорніше ночі ясен день...

* * *

Над Україною здіймались
Криваві вогнища кругом,
В димах завітраних вставали
Над кожним містом, над селом

І заплітали в даль щоденно
Свою цвітисту курію,
Палали в сторонах південних,
Гули в північному краю

І пилом, попелом встеляли
Доріг далеку сивину...
Лягала ніч. У небі грали
Громи і грози (не втихали),
Про грізну мовлячи війну...

* * *

Тут спокій, тиша, мертвий льох,
Та завжди тут один присутній,
Багато видер перемог
Блискучих він у хижих буднів.

Газета — справи чиста кров,
Раптовий блиск вогню-листівки...
За діло класу — всю любов,
І все життя — до краю тільки...

«Наш Нестор» — здавна ймення мав
Складач запальної друкарні —
За ним, як тінь, ішла тюрма,
Як тінь, за ним закони карні.

Непевне надто ремесло
Ще змалку доля доручила —
Та що робить... Поменше слів,
А вже зате побільше діла.

І хитра усмішка у вус,
І пісеньки — мов гомін рою.
Хай грім, хай злива, землетрус —
В роботі Нестор з головою...

І тут — не марення в льоху,
А словом куті давні мрії,
Як скалки сонця на даху —
Вогневохвилі, голубії.

І серце стукає частіш,
Частіш вистукує бостонка *,

* Б о с т о н к а — друкарський верстат. (Прим.
упорядників).

Співає вітер, вітер — свіж,
Мов на точилі,— лунко, тонко.

Робота йде, стрімкий захват
Її підноситься з запілля.
І шаленіють в люті білі,
І шлють свою шпигунську рать.

* * *

Жило запілля боротьбою.
Змагались Партії сини
Відважно й мужньо. Йшли до бою
Рішуче, віддано вони.

Сліди замігались. Провалів
Важливих явок не було,
Але настійно турбувало
Усіх одно: зв'язки, село.

Десь розпорошені загони
Вкривали змучений повіт,
Лівобережні бистрі коні
Свій іноді спиняли літ

На голубому виднокрузі.
І вітер ніс повстанський стріл,
І пісню ніс: «Та гей у лузі...» —
З дібров, з гаїв, містечок, сіл.

Кого послати із листами?
Старого Донченка знайти?
Пора виходити із стану
Дрібненьких висидок. Іти

Пора уже, іти ходою
Повстань, війни широких мас...
Горить Україна боротьбою,
Вперед веде робочий клас.

Гінців пора, гінців на села —
Цементувати треба шал.
Зв'язки і зброя. Зйдуть зела —
І жніва будуть. Буде вдар.

* * *

Лівобережна Україна —
Вишневий лист, вишневий цвіт!
Чого регоче над твоїми
Садами-рожами бандит?

Чого регоче над твоїми
Ясними райдугами рік
І жмуриць смішками лихими
Поганий свій і хижий лик?

І шал в країні затіває
На всіх дорогах, на полях,
Нагай по спинах, гей, гуляє,
Як ще ніколи не гуляв.

Батрачать знову люди в ярмах
На панських нивах. Біднота
Оре і сіє, жне задарма,
За подих лиш один життя.

· · · · ·
І од Полтави до Прилуки,
І од Орілі до Десни —
Кругом одні нестерпні муки,
Нема весни!
Нема весни!

А він регоче над густими
Садами-вишнями, бандит...
Лівобережна Україно,
Вишневий лист, вишневий цвіт!

.
Росте обурення народу.
Взялись за діло хазяї,
Пани в свої панські господи,
А фабриканти — у свої,

Як галич чорна, налетіли —
Одні катують, другі гнуть
Бідноту в ярма — тільки ж сили
Навічно, знають, не скують.

* * *

Раптові збори робітничі —
Рахунок свій нових умов
Катам поставили. В обличчя —
Прямо. «Що це знов?»

.
«Чекай — повернуться червоні!..»
Три дні вирує в місті страйк.

.

* * *

Організатор юний страйку
На махорковій — це вона
Очей не склєпила до ранку —
Поради, плани... Що ж, війна!

Кому звикають? Кому не звично?
Не їй, скажу, — вже третій рік...
(Солдат до пострілів рушничних
В окопах теж отак ізвик!)

Вже третій рік вона солдатом
Своєї Партії, свого
Трудящих класу. Бою дати
Із скель викрешують вогонь

І роблять молодість свідому.
Коли ще правив гетьманат,—
Як член запільного ревкому,
Вона навчалась місто брать.

В часи ж петлюриного ладу
(Правдивіш: безладу, знущань)
Вона вже в лавах брала владу,
Йшла на чолі боїв, повстань.

І в лави мужніх, юних, юних,
Всім серцем віддана, вона
До бою звала, до Комуни —
О, незабутня весна!

Вже комсомольський осередок
На махорківій добре зріс...
Павло Шовкун (далеко, де ти?) —
Юнацьке серце він поніс

Десь на фронті, у пекло бою —
Шкуро, Денікін, кат Махно...
Лишились ті, що їх «комсою»
Назвали старші, та вино,

Хоч молоде, а добре бродить!
І вже політики навча
Весела Поля при нагоді —
То хлопця з кузні, то дівча...

І Ема теж... О, їх чимало!
Труда й нужденності сім'я!
За діло брались широко, вдало,
Як вчила Партія моя.

А потім — ти, читачу, знаєш, —
Весни прихід і битви знов...
Чи юність ти свою впізнаєш,
Впізнаєш першую любов?!

О, скільки радості — й якої! —
Для нас ти звихрюєш, несеш!
Нема тобі гори крутої,
Нема тобі ніяких меж!..

.
Вони ж уміло із запілля
Вели уперше страйку лад
І завдавали вдарів білим —
І тим ввижалася мара...

Здавалось їм — січуть червоні,
І в шал їх кидало лихий —
Тоді вони, як пси голодні,
Пускались в пошуки, в бігї.

* * *

До Валі сходились всі ниті
Запільних справ (жовтневий страйк) —
Так променів кипуче литво
Кладе шляхи між хмар і мряк.

В законспірованій квартирі —
Секретар Партії. Йому —
Докласти вчасно (б'є чотири),
Не виявить себе саму,

Партійні рішення довести
До всіх п'ятірок, одиниць
І, уникаючи арешту,
Іти на явки віч-на-віч.

І розставляти знову й знову
Бійців на звірені пости,
Про вражі пам'ятати «лови»,
Вперед іти й перед вести.
Аж доки хмар не змиє сонце...

* * *

І так щодня. Ні на хвилину
Не випускати справ із рук
І не робить наполовину,
А всю, як є...
Здається, стук,
Мов шкряботиння тихо в двері
(Підозра невідступно йде)...
...Нотатки знищуй на папері,
Не гайсь, спіши, бо час не жде.

І серце стука, стука, стука...
Ні, проминуло. Все дарма.
Ворожа розвідка сторука
Собі хай руки ще лама.

Йй не знайти, йй не дістатись
До серцевини боротьби,
А силам тим, що повставати,
Вогнем належить ще писати
Слова ясні: «Ми не раби!»

І в час якийсь назустріч сонцю —
Який то буде день ясний! —

Сини Комуни — комсомольці —
Піднімуть прапор бойовий.

Червоний прапор, вісник волі,
Надію серця і життя,
Що десь в незміряному полі
Шляхи навалі перетяв;

І диктатура робітнича
Замає стягами труда!

· · · · ·
Робота Валі стала звична —
Боець хоробрий виростав.

Були за приклад дії вмілі,
Її дерзання юні, смілі
Для комсомолок молодих —
Сказати б так: орлиний виліт!
Народ могутніх породив!

* * *

Після Жовтневого удару
В дупло грабармії — звелись
Наздибки білі. Шалом-жаром
Кругом повіяло. Дались

Взнаки катам слова відозви,
І страйк в тилу, повстання сел...
Облога міста — люті грози...
Здіймався вихор, як орел.

Із рук не вирвано в червоних:
Друкарню, оливо газет,—
Труда дозрілі, повні грона
Ростив запільний комітет.

* * *

Шість юнок, шість узято.

Валю

До льоху кинули кати;
Що струсу дикого обвали,
У хвилю звалені мости —

Удар відчутний.

Горді, смілі,

Надійні й звірені, вони
Свої кипучі, юні сили
Несли крізь полум'я борні...

Впіймавши більшовицьке слово;
Шаліла білая орда,
Та марні не глибинні лови,
І шал все дужче наростав...

* * *

...Шість лєнінок, тютюнниць шість,
Шість комсомолок полум'яних —
Відчутна втрата, скорбна вість,
На робітничім тілі рапа.

Арешт раптовий. Допит... Хто?
Хто дав квартир таємні числа?
Хто зраді проложив місток?
Чия душа, що твань ослизла?

Запільний комітет давно вже бивсь
Над цим питанням. Вірні сили
Ладнаючи на бій, міцніш
Удари зваживши, й — за діло,
Вперед, не припиняючи його.

* * *

Як вирвати з звіриних лап,
З-за ґрат холодних охоронки?..
У смертнім колі юні доньки,
Нема в шеренгах юних лав.

Кулак над голови здійма,
Все дужч лютує кат, шаліє;
Він на удари не скупіє,
Хоч все дарма, усе дарма.

Ні слова. В лоб піти, у напад
В часи північні, чорні, темні
Розбити скови їх тюремні —
Цей план занадто вабив.

Але одно — ясна мета,
А друге — здійснить діло;
Сказати прямо треба, сміло —
Затія надто молода.

Парткомітет, зібравши сили,
Вживав всіх заходів, аби
Живими вирвати з могили,
Вернуть на поле боротьби...

А хто схилявся — місто взяти
Ударом з сіл, щоб мур тюрми
Летючим шквалом розламати.
Хай знову сонце над людьми

Життям, надіями заграє
Й зогріє знову юних шість.
Та надійшла сувора вість,
Наказ суворий кожен знає:

Ви не шукайте десь порівнянь —
Вони ніщо, вони бліді.
Ось він гуля, володар Півдня,
Русі святої «проводир».
Ось він верта «законну» владу —
Європа сили наддає —
Капіталістичного захвату
Нагай і куля виграє.
На битву смертну стали класи:
Один — як Валя, молодий:
Вогню священного не згасить
Ніде, ніхто. Встають на бій
Сини і дочки. У бою
Своє життя — мов зорі, зорі...
За комунізм в світах, в краю
Своєму рідному грозово,
Безстрашно, гордо віддають.
А другий клас — мерзотні сили,
Дичаве зродження пільми.
О, скільки розумів згасили
В глибинах дикої тюрми!
У передсмертній, хижій люті
Терзають наш коханий край...
І стогін, тільки стогін чути,
Та ще нагай, гуде нагай.

ЛИСТ ШЕСТИ З-ЗА ГРАТ

«Ще доки ката хижий меч
Не здійснив свій останній присуд,
Крізь скло холодне і німе
Встають знайомих рідні риси.

І доки пада світла цвіт
У темне житло пелюстками,
Останній ми шлемо привіт
Останніми рядками.

Не скаже, ні, всього папір,
Ні літери, ні стисле слово —
Чатує, стежить дикий звір,
І день і ніч наготові.

Та все ж прийміть з-за ґрат, брати,
Слова, що куті боротьбою...
Ми твердо йшли, як треба йти
Комуністичною ходою.

Ні розпачу, ані хитань
Не знала наша розлука,
До зір ішли ми, до світань,
Крізь допитів нестерпні муки.

Все найдорожче зберегли,
І як не тяжко, знайте, друзі,
Ми подолати все змогли,
Як можуть тільки дужі.

Міцнила волю віра нам
В Комуни діло непоборне,
І ми раділи тим вогням,
Що розтинають ночі чорні.

Ділами Партії жили,
Знаменам Партії служили
І в сковах чорних ґрат і мли
Ми гартували юні сили.

Прощайте, сестри і брати,
Ідїть вперед ходою юних!
Ми завжди з вами будем йти
Під прапором Комуни.

Хвилини ще — і шабель звій
Світ розітне над нами...

Прощайте, друзі бойові,
Ми з вами, завжди з вами».

І крапку ставить олівцем
В кінці послання Валя,
І кожній глянула в лице,
І згоду прочитала:

Чим серце билося, жило,
В льохах катоване не згасне,
І смерть в бою не епілог —
Громами борений пролог
Майбутніх днів прекрасних.

* * *

Була та ніч холодна й хмарна,
Тривожна наддніпрянська ніч...
Відлунням йшло змагання армій,
Усіх народів і сторіч...

І звуки дальні канонади
До серця линули, грудей...
А тут тюрма і хижі ґрати,
Кати і гади всіх мастей.

Їх кожен крок — дихання смерті,
Їх кожен крок — безмірна лють.
За правий стяг не страшно вмерти.
Але ж — хто вершить суд?!

О вітре, вітре бистрокрилий,
Повій з долин востанне нам!
О Дніпре тихий, сині хвилі
Іскаламуть ще раз до дна!

Ще б раз світанкам спалахнути
І шлях шорсткий наш освітить,
Ще б раз на повні взяти груди
Поривність бур і вітру літ.

І все, чим можна й тінь проклясти,
Тортур химери, зло орди,
І, не прощавшись, мовить:

«Здрастуй,

Комуністичний, молодий,

Наш юний світ в борні повсталлий,
Наш легендарний пісні світ!
За тебе ми горою стали
Щоб жити вільно і творить».

* * *

І йшли, і йшли у пастку чорну,
У колі чорних вартових...
І думи линули. І зорна
Дорога слалась перед них,

Над силу муки... Перевтома...
Нестерпні рани... Серця біль...
— Оце, дівчатка, вже й додому,
Але ж до того вам купіль!..

Над жертвою безумця жарти...
За руки подруги взялись.
Ще не спинила кроків варта,
А вже далеко сяяв блиск...

Далеко десь... Лишилось місто
Сумне і тихе. Вже й пісок...
Де ти, дитинство? Тут присісти б,
Край кучугури, на часок,

Перепочити б... Линуть думи,
Мов ластівки ті, в груди б'ють...
А ручаї образ і глуму
Свою зливають каламуть

На юні душі героїчні,
В борні гартовані, сталльні...

· · · · ·
— Нехай живе, живе свобода
І невтихаюча війна

Проти неволі і нагаю!
Ми не загинемо, йдемо!
Від куль не пада, не вмирає —
Вперед на ката, комсомол!..

· · · · ·
І чорне діло завершили
Злотопогонники... Дніпро
Підняв ревучі гори-хвилі,
Поніс до моря юну кров.

І заgrimіли ночі далі,
Здіймались обрії в огнях,—
З пільми прапори наближались —
Нових побід нового дня.

ЕПІЛОГ

І час минув. Його рукою
Навічно юних імена
Вогнисто вписано. Святою
Їх смерті дата стала нам.

І та ріка — повік священна,
Що їх останки прийняла.
Ми незабутні рідні ймення
Край вод могутнього Дніпра

На монументі мармуровім,
Як серця спів, як слави знак,
Навіки вирізьбили, й промінь
Імен тих сяє світло нам.

А псів кривавих потрощила
Рука трудящих. Ні, нема,
Немає й попелу! Бадилля
Росло колись. Та ще питьма,—

Та й та розвіялась. Навколо
Сади Комун встають в цвіту,
Орли над вільним грають полем,
Доби вітаючи ходу.

І труд незгорблений, свободний
Законом, правом волі став,
В однім пориві всенароднім
З'єднались села і міста.

О ні, змагалися недарма!
О ні, пролито чисту кров!
В бою розбито пута-ярма,
В Краю Свобод тече Дніро.

Як навесні могутні ріки
До моря линуть —
наш вести

Тобі, о Партіє велика,
Тобі, народе-богатир! —

Всіх непоборних, світлооких,
Хоробрих всіх, кому пароль
Священним став, позначив роки
Єдиним словом — комсомол!

1936—1939 рр.,
Ірпінь — Кременчук — Київ

ПОДОРОЖ МАРИСІ ПО ДНІПРУ

Між гаїв, долин і луків,
Між горбів крутих, розлогих
Тче Дніпро сріблясту хвилю
І несе її до моря.

З голубих криниць Росії,
З пуц туманних Білорусі —
Йдуть, киплять, шумують води
На роздолля України.

Сорок сестер і чотири
Йдуть до синіх вод дніпрових —
Сорок річок і чотири
У Дніпро-ріку впадають *.

Хвилі Прип'ять многовода
Сріблокосами сплітає —
То неписана красуня
Йде з зеленого Полісся.

Сож-ріка повита сонцем
Поспішає перед Десну,

* В народній пісні співається:
«Ой ти, Дніпре-брате, скажи мені правду,
Ой скільки у тебе річок упало?
— Ой упало у мене річок
Сорок і чотири». (Прим. автора).

А Десна вирує, грає,
Скарб криниць своїх виносить.

Гне свій стан Сула дугою,
Ворскла гра червонокруча,
Степова Оріль-красуня
Йде назустріч Домоткані.

І Самара дотікає
Поміж нив, серед веселок,
Обминаючи три дуби,
Що ростуть в лісах Самарських.

Сорок сестер і чотири
Йдуть до синіх вод дніпрових —
Сорок річок і чотири
У Дніпро-ріку впадають.

* * *

Гомін, гомін по діброві,
Білоруською землею,
Гомін лине над лісами,
Над лісною стороною.

То сосну бере в завязті
Гострий зуб електропилки —
Віковичний стовбур пада
Від навального удару.

Сонцю б глянуть, подивиться
На змагання лісорубів...
Тільки ж все те в шатах-хащах,
В темних пущах, у дібровах.

Не зірниці в темні ночі —
Там вриваються бригади
Нестомимих білорусів,
Що долають ліс на багнах.

Тільки в'ється з-над галявин
Сизий дим зелених вогнищ,
Та з вогнем, буває, пісня
Дружня, дужа залунає.

А на Прип'яті широкій,
Що струмить, біжить з туманів,
Сам Алесь, синок Мар'яни,
Пліт в дорогу споряджає.

В'яже зрання струни-сосни,
Кремезні дуби складає —
По Дніпру хай люди знають
Працю здружену, плотарську.

Просить ласкою Мар'яна,
Від жіночої бригади,
Всю Алесеву бригаду —
Пліт, як щастя, злютувати.

— Не вкладу того до серця,
Що віддам я в цю роботу!..
Тільки блиснула сокира,
Тільки іскри спалахнули.

Стовбур к стовбуру приладить,
Як ударить, аж закреше,
Стовбур к стовбуру мов стеше —
Вся отак його бригада.

* * *

Трудно править плотареві —
В чорторях грає Прип'ять,
Та Дніпром в сто раз трудніше
В утлих плавах плотареві.

То ударить з дна у кручу
Течія ліворуч круто,
То заб'ють праворуч стрімко
Многоводі, люті струми.

То мости биками стануть,
Стрінуть білі пароплави —
Поспішай убік вбирати!
Кидай якоря, лавіруй!

Чи гроза з міжгір ударить,
Блискавками залютує...
О, страшний тоді Славута,
В реві хвиль усе ховає.

Можна б ліс кудись доправить,
Спати мирно за буксиром...
Чи й дерева розгубити,
Мов розсипавши запалки *.

Чи й дерева розгубити,
Як тріски в зелених хвилях,—
Хай пливуть собі до низу
За бездумною бистрею.

Хай пливуть собі водою,
Десь штовхаючись об кручі,

* За п а л к и — сірники (білоруськ.).

Як безбатченкові діти,
Що не знають в світ дороги.

Що не стовбур, хай пливе так —
З хвилі в хвилю, з хвилі в хвилю,
Кожен різно, по окремці
Від порога без дороги...

Той вночі десь пожартує,
Вдарить бакен в цвіт зелений,
Той потрапить на вечерю
В пізню ватру риболовів.

Знайдуть зрештою дорогу,
Тільки кожная без слави,
Не до діла — ні до чого!
Не до поступу живого.

Так в житті бува людському,
На його біжучім плинні
Розшугається громада,
Що не йде в мету єдину.

* * *

Каже ласкою Мар'яна
Від жіночої бригади,
Каже синовій бригаді
Пліт на славу злютувати.

Взяти в скоби металеві,
Щоб по плоту, як по мосту,
Не пройтися, а проїхать
Тракторами було можна.

Трудно ж править плотареві —
В чорториях грає Прип'ять,
А Дніпром в сто раз трудніше
В утлих плавах плотареві.

Проти бур готовим бути
На широкій хвилі треба,
Що несеться із-за лісу,
Бешкетуючи в свавіллі.

Перестоять бурю можна
Біля ватри десь на плесах,
Десь на якорі міцному,
З казанка беручи кашу.

Перестоять хвилю можна
Десь під берегом в затишші,
Там стругаючи знічев'я
Добру ложку на обіди.

Хто ж на домні перестоїть,
Спинить клекіт той металу?
Чи ж літак спиня мотора,
Як гроза його оточить?

В шахті струг не перестоїть,
Шар забійника не спинить —
Ті ж забої стояками
Від завалу як підперти?

Хто зведе стропила мосту,
Хто підніме крокви в небо
З низу шумного кварталу
На піддашки хмарочоса?

Все в труді народнім рушить,
Все в труді народнім йдеться,
Чим же руки плотогона
Від других в труді слабкіші?

Хто не чув на плавах пісні,
Хто не бачив нас на веслах,
На стрімких бистринах в грози —
Той не знає плотогона!

* * *

Думу думає Мар'яна —
Про дітей так дума мати.
Думу думає Мар'яна
Про свою бригаду юну.

Завтра вранці вирушати
На світанку до схід-сонця,
Коли промінь із-за лісу
Оповие горду Прип'ять.

— З ким нам стати на змагання,
Ви скажіть мені, дівчата,
Хто із знатних лісорубів
Гордовитий прийме виклик?

— З ким поспорять плотогони
На незвіданих бистринах,
На холодних чорториях,
Синьоокі білоруски?

— Из Алесем-лісорубом! —
Вся бригада відповіла,—
Кращих в Пінщині немає
За Алесеву бригаду.

Сам він дуба легко валить
Й стовбурря, немов запалки,
Без завади він складає,
Пліт за плотом наряджає.

А за ним його бригада —
Що то в хлопців за сокири!
Тільки очі так уміють
Грати іскрами у серце.

— Из Алесем-лісорубом! —
Всі в один гукнули голос,—
Кращих в Пінщині немає
За Алесеву бригаду!..

Добре слухати те неньці,
Добре слухати про сина,
Та виходить — у роботі
З сином рідним йти на змаги...

Думу думає Мар'яна,
Про дітей-бо ж мати дума...
Думу думає Мар'яна
Про свою бригаду юну.

— Що ж,— сказала, відповіла,—
Коли ваша добра воля
Обирає собі найкращих,
Значить, серце в вас юнацьке.

Тільки ж руки у Алеся,
Я скажу, не знають збитку,
Як один, уся бригада
Йде за славним бригадиром.

Чи к лицю змагатись буде
Нам із хлопцями-орлами,
Чи не вкриє після всього
Наші лица тільки сором?

І мені, що колихала,
Що ростила його силу,
Чи к лицю вести бригаду
На змагання проти сина?

Вся замислилась бригада,
Думу думає Мар'яна,
Тільки очі вбік одводить
Наймолодшая Марися.

Гей, зеленим верховіттям
Недарма шуміли сосни —
Бути грозам громоносним,
Бути змагам дивовижним!..

— Із Алесем-лісорубом! —
Вся бригада порішила,—
Кращих в Пінщині немає
За Алесеву бригаду.

* * *

То не череду з кошари,
Не отари гонять з тирла,
То червоних сосон юрми
Випливають із затону.

Мов чабан, буксир веде їх
На широкі сині води,
Де далекі небокраї
В золоті сонця пломеняться.

Голуба ти наша Прип'ять,
Мов та мати багатодітна —
Скільки тулиться до тебе
Срібних рік, пестливих дочок.

П'єш ти води на Поділлі,
На Волині чисто струмиш,
В білоруському Поліссі
Повно хилиш, набираєш.

Скільки хвиль твоїх криштальних
Точиш ти в ясні озера,
Де у небо бистрі крижні
Піднімаються, мов туча.

Голубіє синя Піна,
Точить сік з берез Ясельда,
Води шумного Стоходу
Гоготять, біжать до тебе.

Скільки винесе з Горині
Бистрина казок до тебе,
Скільки Лань своїх розкаже,
До бистрин твоїх добігши.

Не скривавленим потоком
Случ з-за верб до тебе вийде —
Чистозорою водою
Земель плідних Білорусі.

Тиха Ствіга з-за туманів,
З драговиння вийде Уборть,
Наче сестри, похваляться
Будуть шумами Полісся.

Наче сестри, похвалятись
Вони будуть новиною,
Як розгорне екскаватор
Непролазне баговиння.

Як на просторі зеленім,
Де з ковбань ішли тумани,
Ваговита родить бульба,
Злотоцвіт гра кок-сагізу.

Птич зірне мов з-під коріння,
Присне цівкою з-під вільхи,
Дотече Словечна з півдня
І заморена спочине.

Уж спішить за лісом синім,
Блиска десь з-за верболозу.
В'ється Уж, та славна річка,
Що Чорнобиль підпирає.

Голуба ти наша Прип'ять,
Мов та мати многодітна —
Скільки тулиться до тебе
Срібних рік, грайливих дочок!

Перли-сяйва ти збираєш,
Самоцвіти-переливи,
Щоб Дніпру все показати,
Дивні дива розказати.

Щоб досвітньою красою
Йти до сходу через луки
З лісових зелених шумів,
З барвноклечаних галявин.

Скільки хвиль своїх кришталевих
Точиш ти в ясні озера,
Де у небо бистрі крижні
Піднімаються, мов туча.

* * *

Тільки промінь сонця бризнув
І повис на бростях сосен —
Вся прощалася бригада,
В путь далеку вирушала.

Проводжав в труді суперник,
Сам Алесь той стрункобровий,
Бригадир, ділами знатний
Славнозвісних лісорубів.

Руку матері потиснув,
Цілувала сина мати...
Дав він слово лісоруба
Першим йти луною в лісі.

Не спиняти сил в напрузі,
Не туманитись в розрадах!
Глянув, глянув на Марисю
І казав він слово далі:

— Не вкладу того до серця,
Що віддам я у роботу!..—
Тільки блиснула сокира,
Тільки іскри спалахнули...

Затуманилась Марися.
Що було в дівочім серці!..
Кажуть, словом не розкажеш,
Тільки глянула Мар'яна.

Загукав гудок буксира.
В дальніх нетрях слались луни,
Хлюпнула зелена Прип'ять
У кряжі пахучих сосен.

Так і серце стріпонулось,
Не одне гаряче серце —
У плотарки, що на плоті,
В лісоруба, що у лісі.

Піднялись, здригнули весла,
І робота закипіла...
В синіх далях потонули
Друзі, рідні, товариство.

Що ж, у крузі розповісти
Треба, мабуть, нам про когось,
Коли тихо так на плаві,
Вітерець димок гойдає.

Коли в сонячних долинах
Доцвітає квітка-хмарка
І на дальніх узбережжях
Снять в задумі тихі верби.

Та, що вогнище розклала,
Варить подругам вечерю —
Білолиця, синьоока,
Сміла в ділі Катерина.

В час грози, як б'ють удари,
Як скоряти хвилі треба —
Дужим голосом Мар'яна
Катерину сповіщає.

І сідає Катерина
На човна, на веслах грає
І плоти убік одводить
Від нежданого удару.

Серце ятрить давня туга,
Тільки очі те не скажуть —
Десь під Каневом на кручі
Ліг солдат її коханий.

Попрощалася з Кіндратом,
З вірним мужем опівночі,
Коли в небі над Поліссям
Грали струнами Стожари.

Коли в небі над Поліссям
Грали струнами Стожари,
А в поліській мирній пущі
Дерлись вже фашисти-звірі.

Не розкажеш все, що знаєш,
Все, що знаєш, не опишеш...
Догоря вогонь на плоті,
Сповідчає про вечерю.

Єсть глибинні, потаємні
Думи в кожної людини —
Носить в серці Катерина
Вічну мрію про Кіндрата.

І туди, де гострі кручі
Кажуть думу вітровіям,
Де заснув навіки милий —
Лине, лине Катерина.

Знають подруги віддавна,
Що кривавить серця рана,
Що нема їй ліків в лузі,
Що нема тих трав у лісі.

Кожна губи тільки стулить
І опустить очі долу,
Як заграє вітер в косах
Коло Канева старого.

Як з могили вийде пісня,
Вся проспівана солдатом,
Як з могили встане пісня
Про любов неопалиму.

Ой ти, вороне, чорний вороне,
Не гуляй вгорі, не гукай мені.

Не гуляй вгорі, не гукай мені,
Що ти смерті ждеш, очі виклюєш,

Що ти смерті ждеш, очі виклюєш,
Очі виклюєш, серце винесеш.

Очі виклюєш, серце винесеш,
Серце винесеш, любов вигасиш.

Ой ти, вороне, чорний вороне,
Не гуляй вгорі, не гукай мені.

Не гуляй вгорі, не гукай мені —
Сну солдатського не діждать тобі.

І очей моїх ти не виклюєш,
І грудей моїх ти не викровиш.

І грудей моїх ти не викровиш,
Серця, вороне, ти не винесеш.

Серця, вороне, ти не винесеш,
Любов, вороне, ти не вигасиш.

* * *

Рівна станом їй Марися,
Катерину зве сестрою —
Так і птах іде у льоті
За досвідченішим птахом.

Всі шляхи, що даль мережать,
Що в житті їх не минути,
Вже встають перед очима,
Мовби плеса на світанку.

Легше йти у пісні дружній,
Жити в дружнім товаристві,
Хвилю зустрічну на весла
Легше брати, розбивати.

Вперше круча стан свій зводить
Перед очі ясновиді,
Вперше хвиля шлях свій стелить
Перед юної Марисі.

Все встає з доріг уперше,
Як солдату у поході
За дібровами Полісся,
За лісами Білорусі.

Ось вже п'ють дніпрову воду
Синьоокі білоруски,
І немовби на прощання
Прип'ять вслід їм котить хвилю.

Світять, світять у тумані
Її росні, чисті води,
Таж тумани розганяє
З неба сонце полудневе.

Далі й далі лине пісня,
Деся гука гудок з буксира,
Від напруги стогнуть троси,
Пліт за плотом крає воду.

* * *

День і ніч лунає пісня
Над Дніпром жива, плотарська,
День і ніч йдуть каравани —
Пліт за плотом рівні сосни.

День і ніч йдуть каравани,
Від напруги стогнуть троси,
Їх наструнюють буксири,
Поспішаючи на південь.

Шлях широкий, шлях привольний
Ллється з півночі до моря,
А було ж, що хвилі чули
Тільки стогін білоруса.

Тільки стогін та прокльони,
Що відлунювали в кручах,
Душу ятривши плотарську,
Лихом сковану, нуждою.

Шляхом цим діди ходили,
Їх сини та їх онуки...
Та сьогодні хвилі іншу
Пісню слухають — веселу.

Шлях широкий, шлях привольний
Летється з півночі до моря —
День і ніч лунає пісня
Над Дніпром жива, плотарська.

* * *

Хто порушить строгий графік,
Хто ходу на хвилях стишить,
Коли гомін будівництва
По країні скрізь лунає.

Ось встає на оболоні,
З межигір зринає Київ,
Наче з хмар хто опускає
Дивовижну панораму.

Очі юної Марисі
Все б хотіли обійняти —
Гомін вранішній Подолу
І мостів ажурні крила.

Та зове Мар'яна дружно
Всім на весла налягати
І плоти убік відводить —
Бо несе, реве стремнина.

Дружно кинула бригада
В синю воду вісім весел,
Вісім крил немовби дружних
Борють бурю в синіх тучах.

Крешуть іскри металеві,
Молотки б'ють пневматичні,
І гука десь з мостовиння
Вслід юнак-молотобоець.

Він повис над глибиною —
Тільки б крила юнакові!

.....
Як йому не усміхнутись,
Як не глянути хоч оком!

Як йому не відповісти
На його окрилу пісню,
На юнацькі жарти хвацькі,
На веселії примовки.

Він гукнув, розсипав жарти
Та й пірнув немовби в іскри,
В наддніпрянський ясен гомін,
В сяйва райдуг автогена.

Тільки десь луна у кручі,
В древні кручі б'є, гукає
Та по косах срібнохмарих
Мовби хвилі сині котить.

Вже й минули Київ славний,
Мовби пісню проспівали,
В оболоні мерхнуть гори,
Мерхне сонце в високостях.

І Дніпро пішов до низу,
Нижче Києва в тумани,
Розлягаючись далеко
То на луки, то на коси.

* * *

Піднімає вгору кручі
Вкрите славою Трипілля,
Де за владу робітничу
Гордо билосся юнацтво.

З-за туманів виринає
Над блакиттю сивий Ржищев,
Й, мов гука хто,— грім лунає
З Переяслава старого.

З Переяслава старого,
Що звемо його Хмельницьким,
Що несе навек прославу
Ясновидому Богдану.

Ближче й ближче Канів гори
З далей синіх насуває,
Б'ється серце Катерини,
Біла чайка б'є у хвилю.

Сіло сонце за горою,
З-за другої сходить місяць.
Чом укрити ти, ясен місяць,
Гори сизою імлою?

Чом не скажеш, не покажеш,
Де коханого могила,
Де берізка та, що має,
Білокора, з Білорусі?

Де берізка, що весною
Біля кручі посадила,
Що шумить вже в тополінім
В думнім шумі України?

А з-за тучі, а з-за хмари
Вийшов місяць в чистім небі,
І берізка засвітилась,
Як та свічка над рікою.

І берізка засвітилась,
Білокора́я берізка,
Мовби піснею озвалась
Прямо в серце Катерини.

Ходять в луках-межигі́р'ях
Повні дивних тайн тумани,
Мов ще книги нерозкриті,
Нерозказані легенди.

Він поліг в кривавім році,
Бивсь за щастя і свободу,
Гнав із друзями на захід
Від Дніпра фашистські орди.

Ти, розлуко, куля лита,
Розлучила стількох в світі,
Ти, розлуко, куля біла,
Розлучила милу з милим.

Ой розлуки та й не знати б —
Розлучила сестру з братом
І ще й сина із ненькою,
Із ненькою старенькою.

Ти, розлуко, куля з лугу,
Розлучила друга з другом.
І ще й мужа із жоною,
Із вірною дружиною.

Ой проклята, горем лита,
Розлучила стількох в світі.
Розпроклятая, погана,
З фашистського того стану.

У кошари вже худоба
Йде із луків на спочинок,
Ожила, мов вулик, ферма,
Молоко шумить в бідони.

То не лебеді на морі,
Не лілеї на озерах —
Там скотарниці-дівчата
У своїх халатах білих.

В кучугурах медоносних,
Де чебрець, бджоли коханець,
Тьмянить груди п'янотою —
Не одна бере рекорди.

Не одна бере рекорди,
Славить ферму по удоях,
Чорноброва, чорноока
Юнака якогось мрія.

На зеленому роздоллі,
Де на трави верболози
Срібні роси істрясають —
Дві зустрілися бригади.

Перша — славні білоруски,
Мов ті птиці наддніпрянські,
Що на хвилях гордо линуть,
Крил у бурю не складають.

Друга — доньки України,
Чорноокі полтавчанки,
Що ділами здавна славні,
Серцем щирі в товаристві.

Між гаїв, долин і луків,
Між горбів отих розлогих
Тче Дніпро сріблясту хвилю
І несе її до моря.

Та Славута не розкаже
Морю всіх пісень, що слухав
Про чарівне коло сестер,
Про їх дружбу щиросердну.

Вже, як рідні, обнялися,
Вже одна питає другу —
І знялися перемови,
І пісні, як те годиться.

— Любі сестри, звідкіля ви?
— З Білорусі, з Білорусі...
— Плотарі, що йдуть на плавах,
Наші друзі, здавна друзі.

— Що ж ви правите з пралісу,
Гості наші, сестри милі?..
— Від Полісся і до Низу
Йде сосна на синіх хвилях.

— З ким же стали ви змагатись,
Хто кого перемагає?
— Єсть Алесева бригада,
Кращих в Пінщині немає.

— Значить, грози вам під силу,
Значить, серце ваше мужне,
Коли сміло в добре діло
Ви йдете у колі дружнім.

В нашім домі, в нашім лузі
Вам співаємо привіти —
Честь і слава Білорусі,
Честь і слава її дітям.

Честь і слава всій бригаді,
Бригадирові Мар'яні —
Вам щастя перемагати
Всіх найдужчих у змаганні!

Похвалялися здобути.
Всім Мар'яна розповіла
Про зелені рідні пуші,
Екскаватори на багнах.

Час іде, летить, як птиця,
Білоперою стрілою —
В колі дружнім по обіді
Пісня пісню настагає.

Їдуть, їдуть на машинах
Із сусіднього колгоспу
Із музикою на свято,
Теж піснями починають —

Ми до вас, до вас
На оглядини —
Чули, дівка в вас
Не засватана.

Чим багаті ви —
Те покажуйте,
Що нового в вас,
Нам розкажуйте.

Затулилися
Кучугурами,
Похваляєтесь
Ви культурами.

Ми приїхали
Не каретою —
Шеститонкою
Та «Победою».

— Просим, просимо,
Родичайтесь!
Не минайте нас —
Роздивляйтесь.

Похваляємось
Ми культурами,
Бо ми боремось
З кучугурами.

Де пісок шумів,
Там сади та ліс,
А між смугами
Росте кок-сагиз.

Те оброблено
Все дівчатами —
Молодих у нас
Звуть багатими.

Всі засватані,
Всі заручені...
Та чого ж бо ви,
Вже й засмучені?..

Просим, просимо,
Роздивляйтеся,
Не минайте нас —
Родичайтеся.

Заїздіть до нас
Хоч каретою,
Шеститонкою
І «Победою».

В нас сади рясні,
Хліба́ скошені,
Пісні по весні,
Танці по осені.

Просить, просить всіх до чарки,
Що стоять на білих ряднах,
Голова гостей всіх просить
До варених щук присісти.

На такі святочні стрічі
Недарма плетуться сіті,
Що мережать бистру хвилю,
Що виносять живе срібло.

Б'ються шуки у підсаках,
Судаки в руках тріпочуть,
Білорибиця, як сонце,
Й серед ночі ясно світить.

— Вип'єм, друзі, за все щастя,
За все разом, що ми маєм,
Всі за рідний край піднімем
Чару повну в цій долині.

Щоб нам з вами багатіти
На добро землі Вітчизни,
Щоб нам з вами зустрічатись
На цій березі дніпровім.

Щоб не сохли виногради
На цих пісках-кучугурах,
Плотарі щоб тут спинялись
Біля нашого колгоспу.

Щоб у свята завжди повна
Була чарка в нашім колі,
Щоб було чим похвалитись,
Щоб було що тут поставить.

Вип'єм, друзі, за все щастя,
За що маєм і що буде,
За що дбаєм, що надбаєм,
За трудящі вип'єм руки.

Всі чарки було піднято,
Все до дна було допито
І пісні пішли луною
Берегами та лугами.

Хто старіший — до розмови,
Хто молодший — до примовок,
До примовок та до танців,
До сердечної любові.

І пісні про ранню весну,
Про кохання, що не гасне,
Довго слухала Марися,
Мов тулилась до Алеся.

Все ясніше і ясніше
Випромінюється день,
Все привабніше, дзвінкіше
Ти наспівуєш пісень —

Соловей, соловей
Наддніпрянських садів,
Соловей, соловей,
Як її я любив.

Всі діброви полонила
Сонцекрилая весна —
Серцем серцю відповіла
На любов мені вона —

Соловей, соловей
Наддніпрянських садів,
Соловей, соловей,
Як її я любив.

Коли б згадка не колишня,
Коли б спомин не тих літ,
Що б сказала тобі вишня,
Що вся в білому стоїть?

Соловей, соловей
Наддніпрянських садів,
Соловей, соловей,
Як її я любив.

* * *

В вічнім русі, в вічнім плині
Грають ріки, грають хвилі,
Та яким морям зрівнялись
Із Славутою у бурю.

Б'ють у кручі хвилі-гори,
Мовби грають островами,
І дуби перекидає,
Як билину, лютий вихор.

Де коси плелося срібло
Під проміннями блакиті —
Рвуться, крутять чорторії,
Тягнуть все в свою безодню.

Суне хвиля на «забору»,
Рве плоти, несе стрімголов,
Донесе — розтрощить в цурки,
Мов пограє сірничками.

Десь буксир гука тривогу,
Вісім весел б'є у хвилю
Що єсть сили, у напрузі —
Не здається, ні, бригада!

На кермі стоїть Мар'яна.
Ген, із хвиль встає «забора»...
— Нумо дружно, білоруски,
У злагоді бурю збором!..

Ген, видніється Мишурин * —
Славен Ріг той плодороддям!
Хто Озерного не знає,
Не співає йому слави!

Та невже нас буря звалить,
Коло Марка крем'яного,

* Мишури н Ріг — прибережне село Дніпропетровської обл., де жив і працював знатний передовик сільського господарства, Герой Соціалістичної Праці Марко Озерний. (Прим. автора).

Об «забору» розтолочить
Наші сосни на цурпалля!..

Що ж ми скажемо Алесю,
Чим бригада нас зустріне,
Коли всю її роботу
Розшугаємо по хвилях?..

Нумо дружно, білоруски,
У злагоді бурю збором —
Марку теж тепер не легко,
Коли грози трощать стебла.

Та схиляється Марися,
Вже веслом не крає хвилю...
— Що тобі,— пита Мар'яна,—
Неохота чи несила?

— Мати рідна, сил забракло...
— Доню, доню, я підсоблю,
Тільки духу не втрачай ти,
Будь із сестрами в одно ти.

Не клади весла на спокій,
Доки човна кида буря,
Доки грози рвуть на шмаття
Хвилі й хмари, хмари й хвилі.

Сім в напрузі б'ється весел,
Борють крок за кроком хвилю,
Лиш одно, як птах підбитий,
Неживим крилом повисло...

— Чом не йдеш у дружнім вдарі,
Чом у спілці хвиль не бореш,
Треба в стуму не впадати
Під навальною грозою.

— Мати рідна, сил забракло,
Сон мене до лави клонить...
— Доню, доню, спробуй хвили
Зачерпнути дніпрової.

Хай тобі волога сили
Перелле свої у м'язи,
Щоб ти стала проти хвилі
Знову дужа, повносила.

Гоготить, звиває буря,
Б'є плоти, немов запалки,
І здається — хижу пащу
Розкриває зла безодня.

Сім в напрузі б'ється весел,
Борють крок за кроком хвилю,
Лиш одно, як птах підбитий,
Неживим крилом повисло.

— Син Алесь тебе розлюбить,
Не зустріне під сосною,
Казки літа не розкаже,
Пісню любую скоротить.

В чеснім роді білоруса,
Ні, не знати боягуза!
Одинакові хоробрі
В нас і дочки, і синочки.

До роботи наполеглі,
В битвах з ворогом хоробрі,
В товаристві чеснім добрі,
Отакі з нас білоруси.

Нас не туга приманила,
В нашій волі наша сила,
В нашій волі і охоті —
Гай, гримить, живе робота!

Прямо хвиля на «забору»
Рве плоти, несе стрімголов...
Донесе, розтрощить в цурки,
Мов пограє сірниками.

Грім ударив в правий берег,
Лівий берег враз схитнувся,
Блискавиці пронизали
Всі до 'дної бистрі хвилі.

Раптом з піни човен блиснув,
В сяйвах блиснув човен з піни,
І здалося, хтось гукає,
Пересилюючи бурю,—

Їду, їду, скоро буду,
Човен мій літає всюди,

Їду, їду з ліхтарями —
Їх свічу над берегами...

Ось зелений — проїжджайте!
Ось червоний — обминайте!

Їду, їду з ліхтарями,
Їх свічу над островами —

Де «забори», де каміння —
Вогник там палає видно.

Втихне буря чи не втихне —
Всюди бакенщик устигне,

Скрізь весло із хвилі блиска,
Був далеко, ось вже близько...

Човен мій літає всюди —
Іду, їду, скоро буду!..

І як ластівка до стріхи,
Човен враз прип'явсь до плоту —
Вийшов бакенщик веселий,
Сміло став один на сосни.

Стогнуть сосни, мов у лісі
В час осінній бурелому,
І до дна в глибини тягнуть,
Мов свинцем дуби налиті.

— Ніч вам добра! Бачу, туго!..
Бачу, рве вас буря, крає...
Гей, сокиру дайте в руки,
Я пройдуся, пройдуся по плоту...

Стогнуть триси, скоби гнуться —
Невгомінна хвилі сила
Б'є і б'є, немов взялася
Домогтися перемоги.

Йде над бурею Микола,
Смілий бакенщик веселий,
І сокири чути дзенькіт,
Та ударів чути гомін.

Рветься хвиля, сосни лиже,
Та плота розбить не може,
То ж Алесева бригада
Пліт в дорогу споряджала.

Йде крізь бурю серед ночі
Караван поліських сосен,
І Мар'янина бригада
В хвилях їх не розшугає.

Кожен бакенщик із човна
Прийде дати допомогу,
Як Микола ось завзятий
Із Мишуриноного Рогу.

Чути, голос поринає
Ген, за хвилями у вітер:
«...Іду, їду, скоро буду,
Човен мій літає всюди...»

Рветься хвиля, сосну лиже,
Та плота розбить не може,
Бо ж Алесева бригада
Пліт в дорогу споряджала.

Туго хусткою повилась
Наймолодшая Марися,
Прямо з хвилі буревої,
Із Дніпра води набрала.

Краплі бризнули на неї,
Мов розсипались намистом,
Тільки хвилі розтікались
Під ясними блискавками.

О, живуча міць вологи,
Що зі спраги нас виносить,
Що вливає в груди силу,
М'язам всім дає напругу.

Човен йде на вісім весел,
Б'є у хвилі, виринає,
Мовби крила розпускає
Птах казковий у міжхмар'ї.

А «забора» далі й далі...
Вже минають плотогони
Гострокуте, зле каміння,
Що уміє все трощити.

Сходить ранок — хмари, хмари,
Мов куделі м'яте клоччя,
Мов отари мирні з тирла
Гнав чабан кудись на північ.

День будив Лівобережжя:
Півдня співи, автогуки,
Ранній рев колгоспних черед,
Гуркіт трактора у полі —

Все в симфонію злилося,
Із блакиттю гомоніло,
Що ясніла і ясніла,
Випромінювалась в сяйві.

Все неслося в голубизну,
Піднімалось в височизну,
Мовби славило Вітчизну
І могутню, і широку,
І гартовану, і ніжну.

* * *

Не в пустелях каравани —
Вщерть налиті баржі нафти,
Зустрічаються напроти
Трударі, важкі буксири.

Йти їм трудно проти хвилі,
Проти течій, проти струмів,
Що зрізають цілі гори,
Що змивають цілі луки.

А Дніпро, гай-гай, без краю,
Не майне над синню й птиця,
Тінь хіба впаде звисока,
Як промчить літак у небі.

В дальніх маревах південних,
За розлогими горбами
Хтось могутній міря силу,
Хтось здрига в напрузі дужій.

Люльку мовби велетенську
Закурив хто в оболоні —
Кучерявий дим повіявсь
Над полями, над степами.

Ген, встають з-за кіс дніпрових
Димарі струнки у небо,
Стугонять заводів стани,
Важко дихають мартени.

Здрастуй, місто металеве!
Бачить все Марися вперше,
Очі юної плотарки
На узорах тих спинились.

Тільки чула під сосною —
Йй казав Алесь мов казку, —
Будеш ти в світах бувати,
Будеш дива ти видати.

А вогні беруть залізо,
Крають сталь, немов ялицю,
Ллють метал, беруть в опоки,
В велетенські жваві руки.

Чи хоч в ніч гудки змовкають?
Гай, співають і співають!
Чи стиха хоч на хвилину
Гомін праці у долинах?

Не стихає, не змовкає...
Ніч за пругом сонце гасить,
Та вогнями небо красить
Час народження металу.

Хто джерел таємну силу
Слухав в лісі віковичнім,
Той збагне ці сяйні чари,
Гомін руд, вогню й заліза.

Єсть щось спільне в дужім хорі,
В громових відлуннях дальніх,
Як досвітній час на битви
Піднімає творчі сили.

Ні, таких ночей не знати
В темних Пінщини дібровах,
Задивилася Марися,
Як ті зорі в хвилях грають.

Зір у небі не злічити,
У Дніпро їх грона гнуться.
І тече Дніпро не синій —
Він тече униз — вогненний.

— Нене, що вже не водою,
Вже рікою вогневою
Вниз пливти в зоревім колі
Будуть сосни Білорусі?

Скільки бачила, не знала,
Що такі єсть ріки в світі,—
Так Марися промовляла
До Мар'яни-бригадира.

— Мила доню, ллється річка,
У Дніпро вона впадає,
Сорок річок і чотири
Сорок п'яту річку славлять.

То із хвиль її виходять,
Мов із піни золотої,
Екскаватори залізні
І мостів блакитні крила.

То із хвиль її кипучих
Стелять рейки залізниці,
Круг землі сталеві троси —
Знак об'єднання і братства.

Все, чим тешем, все, чим крешем,
Сталимо, жнемо, рубаєм,—
З вогневої, з золотої
Ції річки впливає.

З підземель чарівноскарбних
Пломенисті б'ють джерела —
Ім склепіння розімкнула
Сила гожа рук дебелих.

Крига білих зим безсила
Живні струмені скувати,
А з нерівного двоборства
Тільки пара дметься з криги.

І течуть, шумлять потоки —
Чуєш, доню, сталі клекіт —
Сорок річок і чотири
Сорок п'яту річку славлять.

* * *

Кличуть далі світанкові
Трударів в свої дороги,
І плоти на південь плинуть
На легких досвітніх хвилях.

Клекотять дніпродзержинські
В негасимих вінцях печі,
Деся одні ховає обрій,
Другі з хвиль встають на кручах.

Ген, іще одні не згасли
Дива сяйні десь на пружі,
Постають вже другі в далях
В золотих дніпропетровських.

Велет-місто обнімає,
Мовби дужими руками,
Залізницями, мостами
Світловоду даль дніпрову.

Хто так може ранок стріти,
Як стрічає велет-місто,
Брати з печі сім тонн сталі
На квадратнім метрі поду!

Хто так може ранок стріти,
Як стрічає велет-місто,
І сказати державі прямо:
— Ні, це, рідна, не рекорди!

Ми тебе ще, рідна, вславим
Не такими ще ділами!..
За дніпровськими мостами
Пломениться сонце ранне.

* * *

Ще пахтить дихання міста,
Ще його двигтіння чути,
Та вже небо неозоре
Розпростерлось над степами.

І нема йому ні краю,
Ні кінця йому немає,
Тільки сонце повисає
Над південними степами.

Три вітри співають пісню,
Три тумани чешуть косу,
Три вогні бентежать душу —
Небо, степ і сині хвилі.

Неба синього безодня
Над степами повисає,
Далина степів безкрая
Облягла дніпрові хвилі.

А Дніпро розтікся ширше,
А Дніпро заструмив глибше,
Мовби хто його підпер десь
На низах кам'янобрилих.

Йдуть плоти на ясні хвилі
Вище сіл і вище бродів,
Через гори, перегати,
Що на дні навік затихли.

Все дивує тут Марисю,
Все питають юні очі...
— Що то, нене, за причина,
Під водою бачу дива?

Мовби там внизу оселі
Залягли на сон у морок,
І соми там домовиті
Оселилися по хатах.

Хлюпа хвиля, б'є у сосну,
Біла чайка, мов над морем,
Над безкраїм синім морем,
Над водоймищем гуляє...

— Правда, доню, під водою,
На стрімких низах-глибинах
Змовкли вулиці, оселі,
Прибережні лози-віття.

Б'ють там струмені холодні,
Розмивають чорні стріхи,
І соми там домовиті
Оселилися по хатах.

Синім хвилям дано волю
Попід веслами шуміти,
Там, де бавилися діти,
Де стояли вряд тополі.

Де дуби високочолі
Над долинами в задумі
Шумом грози провіщали,
Листям гралась з солов'ями.

Гей, Дніпро розтікся морем,
Гей, Славута звивсь під хмари,
Двічі силою підпертий
На низах кам'янобрилих.

* * *

Ой, які краї просторі,
Килими з долин до неба
Непокраяні прослались
Від ясного узбережжя.

То горбами, то низами
Живописані прослались...
В синім лузі степовому
Піднімаються могили.

Та стоїть найвища в полі,
Та стоїть, ледь в далях мріє —
Всі ідуть ген-ген в простори,
Височать над вольним степом.

Незвичайну ту сторожу
Бачить здалеку Марися,
І пита вона Мар'яну:
— Хто насипав, нене, гори?

Хто поставив їх під хмари
Скарби-дива доглядати,
Хижі орди зупиняти,
Із вітрами воювати? —

Дим звіва вечірна ватра,
Сонце обрїй ген торкає,
Серед тихого простору
В колі тче Мар'яна мову.

— Все повито давниною,
Мов туманом, сивизною.
Тільки те скажу вам, сестри,
На степах дві сили бились.

Кажуть, темна сила ордищ
Із-під хмари насувала,
Кажуть, друга із-під сонця
Першу силу одбивала.

За политу кров'ю землю
Бились предки слов'янина,
Де стоять могили-скелі —
Кров вояцька бушувала.

Кров вояцька бушувала,
Кров ішла отам бурунно,
І стоять тепер стрімчасті
Гори, битвами омиті.

Над новими берегами
Височать ген-ген могили —
То нащадкам гордим пам'ять
Про діла славетні предків.

Сівши в коло на вечерю,
Чують — ворон з-над могили...
Чорний ворон, звівшись, крикнув,
Як бувало в дні побоїщ.

«Ой ти, вороне, чорний вороне,
Не гуляй вгорі, не гукай мені...»
Наче пісня відгомінням
Із могил отих зірнула.

Що, про що хотів повісти
Чорний ворон, давній свідок?
Облягають степ татари,
Сарана іде стіною?

«Ой ти, вороне, чорний вороне,
Не гуляй вгорі, не гукай мені...»
Все, що хмарило, — минуло,
Все пішло із давниною.

Із-за Гострої Могили
Загула комбайна сила,
Що, здолавши га останні,
Навпростець ішов до стану.

Стернова, здолавши ниву,
В стан веде свою машину,
І гримить під стелю неба
Грім стосилого мотора.

Хлюпотить чаїна хвиля —
Перемога то вечірня,
Злотим шитвом хвильки грають,
Стелять килим з горицвіту.

Хмарка з хмаркою зійшлися —
Сонечку, прощай!
Зашарілися, зайшлися —
Сонечку, прощай!

Довго, довго в небовиді
Там стояли дві,
Начеб згадками повиті,
Світлі обидві.

У долинах уже роси —
Підемо і ми!
Запалали зорі в косах —
Підемо і ми...

Та очей своїх Марися
З степових рівнин не зводить,
Вже прослались сині тіні
Від могил високочолих.

Наче пісню звідти чує —
Там співають кобзи струни
І сопілка виливає
Гомін серця молодого.

Молодик двома ріжками
Білу хмарку ледь торкає
У вечірньому роздоллі,
В час вечірній супокою.

Та лунає пісня дужче —
Не стареча кобзарева,
Не юнацька сопілкова —
Лине з піль кохання пісня.

В темінь гори поринають,
Мов в ліси таємні птиці,
З вогнищ іскри в'ють узор
Над вечерею смачною.

Два вогні горять, палають
На просторах синіх ночі —
На стерні один, веселий,
Другий, ген, цвіте на хвилях.

Той, що в полі, — гра в узорах,
А навколо дружне коло,
Гармоніст там на гармоні
Нічку зоряну тривожить.

І пішов, пішов гуляти,
Всі лади перебирати —
Оттакої молодой,
Молодой, гомінкої,
Танцюристой...

Нічку зоряну тривожить,
Серце дівчини бентежить,
Грає, грає, не вгаває,
Просить, кличе в дружне коло.

.
І пала вогонь на соснах,
Миготить над бистриною.
Той вогонь, що світить в мандрах,
Що горить ще з Білорусі.

Непотушений, племистий,
Непотушений у серці —
Хай палає мов у шумах,
В лісовинних шумах ватра.

Він нагадує Марисі
Про сосницю шумовиту,
Про коханого Алеся...
Хай не гаснуть ясні зорі!

Два вогні горять, мов свічі,
На просторах синіх ночі —
На стерні один — веселий,
Другий гра, цвіте на хвилях.

Ой ти, нічко, нічко-туго,
Десь немає серцю друга.
Ой ти, нічко, веселенька,
Коли друг живе в серденьку.

Можна світ увесь об'їхать,
Коли серце гріє втіха —
Гріє, серце пориває
Та до милого вертає.

Так несуть пташині крила
Проти вітру і за вітром,
Понад хмарами і в хмарах,
В край зелений серце птаха.

В край зелений, в край розлогий,
До гілля, в обійми гаю,
Де у час обідніх райдуг
Усміх милого, як сонце.

* * *

Вже й кінець путі підходить,
Як кінець буває пісні —
Годі краять синю воду,
Переймати бистру хвилю,

Вже пора кремезним соснам
І дубам кам'янотілим
Розійтись на всі дороги,
Полустанки пролетіти.

В шумі, гуркоті пронестись
До морського узбережжя,
Де солоних далей вітер
Хвилю теплу толочить.

За донбаські терикони,
Де гудків веселий гомін...
...Полустанки, перегони,
Полустанки, перегони...

І прощання тисне груди,
Наче смутками торкає,
Вже така людська удача —
Розлучаючись, тужити.

Скільки пройдено дороги
Від зелених пуц Полісся,
Скільки хвиль плоти гойдало
Грозовитих і сумирних.

Скільки бур плоти здіймало
На високі блискавиці,
Скільки сонця золотого
На плоти було розлито.

Тьмяні запахи сосниці,
Не забути вас ніколи,
В ваших здимлених напливах
Рідних пуц знайомі шуми.

Рідних пуц зелені шуми,
Гра криниць, що б'ють з-під криги,
Вітер теплий Білорусі,
Дружня пісня лісорубів.

І надходить час прощання,
Час прощання, час розлуки,
Скоро зійдуть плотогони
Із човнів на білий берег.

* * *

Та шумить, бушує берег,
Море-озеро гуляє,
Ніч одну іще в напрузі
Борють хвилі-плотогони.

Мов з-під низу б'ють пороги,
Б'ють пороги, підіймають
Віковичне шумовиння,
Що гриміло, не вгавало.

Що гриміло, не вгавало,
Що в тім шумі заховало
Марність грізної напруги
І порожні змаги сили,

Що в тім шумі заховало
Клекіт вершників ординських,
Подзвін шабель гостролезих
І чаїну давню тугу...

Все до сонця бралось, бралось,
Мов з легенди чарівної,
Понад хвилями піднявши
Крила райдужні свободи.

— Чому, нене, рано сходить
Степове багристе сонце,
Чи й світанки тут ранніші
Аніж в нас, на Білорусі?

— Ні, ще рано сонцю сходить,
Ще світанкам не зоріти,
То нас промені стрічають,
Дальні сяйва Дніпрогесу.

А на сході щораз дужче
Височіли світла шати,
Опромінювали воду,
Опромінювали небо.

І зливались в синіх далях
З ясновидим розсвітанням
Над Дніпром вогнів заграви,
Дальні сяйва Дніпрогесу.

Ось уже встає на схилах,
Мов мережка білоніжна,
Білоніжна, білосніжна
На полотнах проступає.

Крізь дихання сонця літа,
Крізь замгління білоцвіту —
Що то мила вишивала
Свому милому з любові.

Із-за вод зринають вежі,
Вже на тлі рука малює,
Дивобуд на тлі ясному
Чарівного митця-майстра.

Із долин, мов гомін лісу —
Так шумлять у пущах сосни! —
Клекіт чути водоспадів,
Ген, вода в безодню рине.

Ось запора та бетонна,
Що Дніпро оперезала,
Що дала казкову силу,
Пружно зібрану в єдине.

Ось у сяєвах-світанках
Постає велична постать —
Постать Леніна над шумом
Здійнялась у пружнім русі.

— Нене, Леніна я бачу,
Він іде до нас по хвилі..—
Задивилася Марися —
Все у блисках Дніпрогесу.

— Розповім на Білорусі,
Тільки з мандрів повернуся,
Розкажу про дива-чуда,
Трепет райдуг Дніпробуду.

І Алесю розповім я —
Все, що бачила, що чула,
Як зустріну, проспівую
Непроспівану ще пісню.

Котять хвилі в перегату,
Що Дніпро оперезала
І дала казкову силу,
Пружно зібрану в єдине.

А та сила громовита,
З одного снопа налита,
Всіх джерел снагу сповила,
Всіх річок з'єднала силу.

Все, що ринуло з віддалин,
Що ішло із-за туманів,
З-за крутих горбів неслося —
В силу все одну злилося.

З голубих криниць Росії,
З пуц туманних Білорусі
Йдуть, киплять, шумують води
На роздолля України.

Сорок сестер і чотири
Йде до синіх вод дніпрових,
Сорок річок і чотири
До Дніпра-ріки впадають.

Ось вони під сонцем грають,
Ось їх струми йдуть на греблю,
Гей, та сила громовита
З одного снопа налита!

І одна рука всім править,
Мірить силу на округжя,
Йде в степах електроплугом,
Топить в печах негасимих.

Хор машин в цехах заводів
По тій силі пісню зводить,
По тій силі збани ллються,
Мов винувий сік металу.

Райдуг Леніновим світлом
Дніпрогес піднявся вдруге,
Сонцем в ленінську епоху
Котить він героїв славу.

По старому Запоріжжю
Ходить праці горда пісня,
Над новими берегами,
Над Славутича роздоллям.

Не сумна недолі пісня,
Що співалася на хвилях,
Гей, народ нову складає,
Лле із серця сонцем літа.

Слава Партії народній,
Більшовицькому завзяттю,
Слава мужності хай лине
Над цим краєм вічним співом!

*Село Заочіпське — місто Київ,
1949—1950*

КОМСОМОЛЬЦІ ТОГО ЧАСУ...

(До фотознімка)

*Кобеляцькій комсомолії
на Полтавщині*

Юний друже, комсомольцю,
Ти питаєш: — Хто це, хто це?
Що за хлопці, що за друзі
В коло тіснее зібрались?
Кажуть, ті, що в юнім русі
За майбутнє побратались,
Йшли в Комуни в час суворий,
В грозові, в тривожні пори?

Юний друже, ти питаєш:
— Що нам знімок цей говорить?

Я і сам дивлюсь, вдивляюсь
Через даль далеких років
І згадати намагаюсь
Світлочоліх, карооких...
І я чую — юні кроки...

Це все хлопці, мені рідні,
Комсомольці того часу.
Хто це зліва, зразу ж видно,
І цього впізнав одразу.
Це ж Огій наш кирпоносий
У кожущку.

Митрофаном

Ще звемо його і досі;
А ходив він із наганом,
Добивав бандитські лишки,
Що Петлюра їх все ладив.
Скільки виходив ти пішки,
Митрофане наш завзятий!

Поруч друг — Спартак суворий,
Правда, ніжним і ліричним
Був наш мрійник у ті пори —
Сном солдата спить десь вічним —
Уп'ялась фашистська куля
Підполковнику у груди...
А махновська промахнулась
Ще в двадцятім — чи забути?
Припадав лише на ногу —
Зачепила тонкопряха.
Та дорога як дорога —
Йшов Спартак вперед без страху.
Як ти дивишся на мене
З знімка давнього ось зараз!
...Дим з-за Ворскли, даль зелена —
Наша юність пригадалась.
Хай же сонце вічно в труби
Грає в царстві тих околиць,
Де лежить Спартак наш любий,
Кобеляцький комсомолець.

З Огієм пліч-о-пліч друзі —
Замполіт Бабенко Гриша,
Його вдачу по заслuzі
Оцінили потім в виші.
Мов кресав слова ті іскри,
Хто б подумати міг зроду,
Побував ти і міністром
У молдавського народу.

Та не чути Григораша
Анізвідки давні пори!..
Вже нічого нам не скажеш,
Незабутній наш Григоре!
І не видно, і не чути.
Літ суворих линуть хмари...
Тільки я скажу вам, люди,
Був він справжнім комунаром.

А у центрі, як годиться,
Секретар наш повіткому,
Наш нестомливий Левицький,
Нам надісланий губкомом.
(П е р е к и д к о ю це звалось,
Коли досвідом багатших
В допомогу надсилалось
До поривних і гарячих).
Як зумів він об'єднати
Всю комсу села і міста!
Скільки вкласти, скільки дати
Рис найкращих комуніста!
Чорні очі, чуб поета,
Мита кожанка дощами —
Наш секретар комітету
Завжди в ділі, всюди з нами.
Він за нас в прямім одвіті
Перед Партії законом,
І хоч ми уже не діти,
Раді всі вогнем горіти
Й до останнього патрона
І до подиху востанне
Проти світу тьми стояти,
Та вже гасло — юнь навчати —
Кинув Ленін: — До навчання! —
А у нашому повіті
Ще шугали скрізь бандити,

І, чи хоч-не-хоч, рушницю
Ще на ремінь хлопці брали,
Та й дівчата білолиці
У строю плече рівняли.
Що поробиш, злі шаблюки
Засвистіли з Гуляйполя —
То Махно в криваві руки
Взять хотів батрацьку долю.
«Бий комбеди, комуністів!..»
«Продподатчиків на шворку!..»
І під музику троїсту
В чаді димної махорки,
В самогоннім чортоплясі
Йшла по нашому повіті
«Мать-анархія» — бандити,
На криваві вчинки ласі.
Все, що чесне, все, що світле
В українському народі,
Мов напровесні розквітло,
Піднімалось за свободу.
Й крокувала кроком молодь
У незбореній колоні.
Там чи холод, а чи голод,
Та пісні дзвенять в загоні:
 «Всі тучі, тучки понависли,
 Стріляв наш кулемет,
 Бандити відступали,
 Ми йшли вперед, вперед...»
Озовись, Орлов, наш брате,
Що на фото, бач, смиренний,
А який ти був завзятий,
Думав стати лиш военним.
Портупеї і гранати,
Вогнева й холодна зброя...
Й на ж тобі — за книгу братись,
Маркса, Енгельса вивчати —

У науку з головою
Упірнути довелося!
Всеобуч і курси різні,
Та щоб користь з того, звісно,—
Став бійцем ти Політосу.
Я дивлюся в твої очі —
Бачу, бачу: дуже трудно
Серця жар нести у будні,
Світло знань у темінь ночі.
Та ми ринули охоче
Вчитись, вчитись і навчати —
Справжнім сином Ілліча ти
Так натхненно прагнув стати,—
Я дивлюся в твої очі.

Хто це поруч, що праворуч?
А, це Грейз в солдатській формі,
Що у даль доби нової
І до щастя, і до бою
Йшов захоплено й охоче,
Залишаючи облуду
Вітходревнього талмуду
(Так у день виходять з ночі).
Двое юних — брат з сестрою,
Не забуду, не забуду,
Як ставали ви до строю
В братство сили молоді,
Як бентежив час нам груди.
Це ж було тоді, весною —
Не забуду, не забуду!..

Коломієць — Таня, Таня!
Не про очі твої слово,
Не про серце твоє мова —
Хто з нас ті посмів би д а н і
Будь-коли до справи внести
(А без них, скажи, чи весь ти —

Тільки ж смерть спиня кохання).
Ні, любили ми сердечно,
І тому ми так суворо
В час тривожний, небезпечний
Брали спалах серця в шори
Й берегли чуття взаємні
У теплушках в ночі темні,
У заставах в ночі чорні,
В ночі чорні, в дні буремні
Тамували потаємні
Забажання ілюзорні.
І мов бачу — юна, чиста,
В грубім френчі полинялім,
Скромна, ніжна, не речиста,
Вся душевно-промениста,
Світлий вияв ідеалу —
Ти лишилася такою
В товаристві того часу.
Ти не іншою — ясною,
Другом вірним і сестрою
З нами йшла до бою разом.
Куля вдарилась остання —
Починалося розстання...
Люба наша Таня, Таня!

І Дементьева Калинки
Я не чую вже віддавна.
Він прийшов із дитбудинку
У комуну нашу славу.
Від тяжкої голодухи
В далі осені холодні
Гнані хвилями посухи,
Йшли і йшли з домів голодні
Із заволзької рівнини,
Із південного Задоння,
З степової України —

Гомін лиха, тяжкий стогін
У полтавський край наш линув.
Хліба скибу ми ділили,
На останній шмат приймали
І для діток все, що мали,
У дитбуди віддавали
Й тим від смерті боронили.
Поволжанина-хлопчину
Прийняли до комсомолу —
Тут життя сувору школу
Він почав на Україні.
Ми — Дементьев, — так писали,
Звали ж ми усі — Калинка.
Ось він, ось, із дитбудинку,
Це його й на з'їзд обрали,
На губернський з'їзд коммолу.
Делегата чую кроки
В товаристві того року,
До сьогодні (аж відколи!)
Бачу хлопця з дитбудинку —
Наш Калинка, наш Калинка!

Далі Соня Агранович
(Коло Соні друзі поруч),
Активістка на повіті —
Завжди справи ждуть навальні.
Поспіша в дороги дальні:
У Маяцці в скруті діти,
В Нехворощі скликають мітинг
Та відкрити там читальню,
У селі сусіднім збори
Треба скликати жіночі...
Ой ти, Соню, — очі, очі —
Наче й стомлені, й суворі,
Тільки ж сонця стільки мають,
Що як дивляться, то й сяють.

На брову на праву локон
З-під смушевої шапчини —
Це для когось, ненароком.
Де він,

хто він?

В центрі,
збоку,

Чи далеко десь хлопчина?
Та про те ми не питали.
Йшла із нами завжди поруч
Наша Соня Агранович —
Це ми знали, добре знали.

А в ряду стоять у третім
То все хлопці мені милі:
Перший зліва — Волков Федя,
Член міського комітету.
Як його ми всі любили!
За сердечність, щиру вдачу
І за жарти товариські.
Ось і зараз — близько, близько
Я тебе на фото бачу,
Розмовляю я неначеб,
Але даль літа повила —
Де ти, милий, друже милий?
Знаю тільки,

скільки сили

Мав ти, друже, всю віддав ти
За незгасне світло Правди,
За майбутнє днів чудесних,
Комунізму красні весни.

Козін з вигляду суворий,
Тільки знав я у ті пори
Не похмурим, ні, Івана.
Що робив, — робив за планом.
В товариське наше коло

Крізь дощі несамовиті,
Ніс нам вість — чим дише ворог,
Де клубочаться бандити.
І у місті повітовім
Ти ставав в ряди комунські
(Ми завжди були готові
Нищить задуми куркульські).
На перезві строгій нашій
Після прізвища Усенко
Ти завжди, було, відкажеш:
— Я, Левко, іще й Десенко! —
Бач, аж скільки — хлопців сила!
Сорочки в квітках маяцьких...
Правда, Левку, мовив діло —
Лави дужчали юнацькі.
Й досі голос чую в пісні,
Що тоді співалась нами:
«Всі тучі, тучки понависли...»
Бій тривав ще з ворогами.
А тепер ти, милий друже,
Он який господар ниви!
Скільки вклав ти — серце й душу
В колективи, в колективи.
І горить Зоря Героя
Тими райдугами юні,
Що очам твоїм горою
Пломенили шлях в Комуни.

Я вдивляюсь — далі, далі...
Артюха в шинелі бачу,
В шапці-бирці, чуб козачий.
Вид потомлений неначеб.
Гей, солдат — юнак бувалий:
Лиха кримського підпілля,
Боротьба тяжка, провали,
Перші вдачі, дні знесилля,

Хмари, гори, перевали —
Все бувало, все бувало...
Все пізнав ти, все ти звідав,
І любили ми у колі
Про геройство комсомолу
Слухати пісню в грозах літа.
А ти був, та вже й немає —
То в Сокілці, то в Озерах,
В хуторах далеких, в селах...
Стрів тебе я, пам'ятаю,
В Жабках лохвицьких тривожних,
Коли Гарбута ловили,
Всіх піднявши незаможних
На бандитську чорну силу.
Десь лежали ми на сні
І під зорями у тиші
Тихо мріяли про вірші.
Верб осіннє шелестіння...
Постріл раптом. Крик. Погоня.
І твоє, як стріл:

— По конях!..—

І аж досі не стрічав я.
Правда, чув я,— в час тривоги
Ти кував нам перемогу
На засніженім Уралі,
Готував броню із сталі.

А Блощинського Бориса
В п'ятдесят четвертім році
Я стрічав — ми обнялися.
Був він першим комсомольцем
У найпершій осередку
Кобеляцького повіту —
Грозівите було літо,
Починав і він з абетки.
...Сивина пошелестіла,

Дещо зморшки нарobili.
Замість френча із ряднини,
Він в костюмі темно-синім.
Та того ж Бориса бачу,
Щось лишилося юначе
І в розмові, і в удачі
З днів далеких повесінніх.
...Йдеш, дивлюся, кроком з далей
Ти знайомою ходою —
Злотаревським прозивали, —
Радий стрітись я з тобою.
Правий вуглик фотознімка:
Молоде, тонке обличчя;
Як колись, я: — Фімко, Фімко! —
Знов тебе немов я кличу.
Як нам, друже, не згадати
Перші випуски УКРОСТА —
Ти один умів набрати,
Нам газету друкувати
(Журналіста ж високості!),
Телеграми найостанні:
«Над бароном перемога!»
Вірші Бедного Дем'яна
Проти пана, тьми і бога.
Все нове з чудовим змістом,
Хоч рядків занадто мало,
Та усе те поривало
Серце й душу комуніста.
На цукровому папері
Першим полум'ям нотаток
Ми співали нову еру,
Її сонячний початок.
Ось і все.

І всіх мов бачив.
О сердечні привітання!
І відчулося здригання

Хмар тодішніх, злив гарячих...
Невеличкий знімок давній —
Комсомольські перші роки!
Скільки викликав думок ти,
Скільки друзів пригадав я!
Найдорожче, найсвятіше
В мовчазнім цьому відбитку —
Хоч ніхто вже не напише
Ані взимку, ані влітку,
Ані слова, ні півслова
З-за ворсклянських тихих далей,
Де ми мріяли, співали,
Де зростало, сповивалось
Наше братство повітове.
Проминуло, пролетіло
Літ багато, днів багато,
Та нікому, друзі милі,
Сонця юності не взяти —
Ні печалям, ні дорогам,
Ні туману, ані кулям,
Ні похмареним облогам,
Ні грози воєнним гулам.

Ми ішли походом смілим —
Були дощики і грози,
Та ми так усе любили,
Що живі, те знавши, й досі
Пам'ятаючи, співають —
Весен цвіт не забувають!
А безсмертні, ті, що в вічність
Одійшли в вогнях гарматних,—
В днях живуть комуністичних,
В лавах йдуть у наших братніх.
Всі із нами, всі із нами,
З комсомольськими серцями.

СПАРТАК

(Комсомольська поема)

Долинули до мене звуки
Давно проспіваних пісень.
І як тоді — у серце стука
Й дзвенить, луна піснями день.
І саме звідти, з-за долини,
Де стільки сонця і квіток,
Де вся в червоному калина
І чийсь завітрений платок,
Як прапорець, — а саме звідти
Злітає в вись і не вмира
Мое червоне сонце й літо
І моя радісна пора!
Літопис юності моєї,
Літа минувшини, літа,
Вогонь всевладної ідеї,
Священних покликів мета...
Стою й, замислений, читаю
Скрижалі слави й боротьби —
І, наче в вічність, поринаю —
Бори гудуть, шумлять дуби,
Над полем грози небокраєм
Ідуть в минувшину твою
І знов, і знову воскрешають
Непереможених в бою,
Вітчизни славної горіння,
Безсмертних подвигів купіль,

І кроки дужі покоління,
І знади марев, серця біль,
І дні ясні, і ночі чорні...
Але несхитно бойова
Була ти й будеш, неповторна
Моя ти юність грозова.
Згадає хто, чи не згадає,—
Але не в тому, певне, суть,—
Ти вся — в ділах, ти вся — палаєш,
І будь такою, вічно будь!

* * *

Летіли вершники на конях,
Дзвеніли стяги на вітрах...
Пора суворих продзагонів
І битв на дальніх хуторах.
Та грало щиро серце юне,
Уперто йшли ми до мети...
«Наш паровоз, вперед лети!»
А там, попереду,— Комуна!
О квіти юності рожеві,
О серця радість, серця стук!
Росли ми в грозах пожовтневих,
І з наших прагнень, з наших рук
Неугамованість вогниста
Здіймалась полум'ям палким...

...У перехрещенні виткім
Сніги плели габу імлисту.
І ось, здається, всі віки
З первісних юрм до Комуніста
Ми йшли крізь застуму імли,
Крізь перепони і запони.
Нас революції закони
На битву праведну вели.

«Наш паровоз, вперед лети!»
Було далеко до мети,
І йти, здавалось, вже несила,—
Весна ж, і молодість, і ти
До мене зринули на крилах,—
І я вперед пішов тоді,
І знову — радісно і сміло,—
Пішов насупроти біді —
І вітер смажив моє тіло.

* * *

Та не про себе я повім —
Повім про чонівця, про друга.
Бив по степах кривавий грім,
Гула загравами округи.
То банди Нестора Махна
Гуляли в ту сувору осінь...
Було червоного вина!..
А ми, голодні, напівбосі,
У продзагоні йшли по хліб:
Поволжя з голоду вмирало.
Та й ми самі по кілька діб
Про хліб лиш мріяли... Нас мало
Було в ті дні, комсомолят.
Але й на нас була надія!
Ми йшли — зелені, молодії,
Забрати хліб у куркуля!

...В загоні нашім був юнак.
Ми всі тягнулися до нього.
«Як на ім'я тебе?» —

«Спартак!»

«Не чули імені такого...»
Осінь ухали сичі,
Зоріла тьма з пустої хати...

І на привалі уночі
Він нам почав розповідати
Про давній Рим та про рабів,
Про гладіаторів змагання,
Про Спартака, який повів
Рабів на битву, на повстання,—
І Рим у страхові заляк,
Здригнулось сонце у zenіті,
Як вів знедолених Спартак
За волю всім рабам на світі!

...О, як ми слухали в ту ніч!..
Лягала тьма за небокраєм.
Гуляють банди навсібіч,
Земля од пострілів здригає...
«Та переможем! Буде так!» —
Стукоче в кожному серці юнім...
А разом з нами йде Спартак
У бій за новий світ Комуни.
І хоч у тьмі далека путь,
Але ж нам зорі Жовтня світять!
І нам здавалось — з нами йдуть
Усі раби усього світу,
Ідуть, згорьовані в віках,
І з ними йде на Жовтня спалах
Юнак з іменням Спартака —
Проводиря рабів повсталих...

* * *

Не слав у ніч оцю сліпу
Макарів хутір у степу.
Між двох дубів стояла хата,
На зрубі, добра, між гілля.
І пес не втомлювавсь брехати
У темінь ту, що залягла.

А сам господар виглядати
Когось виходив — звідкіля?
Хтось мав прийти до куркуля...
Стояв і чухав чуб патлатий...
Цей хутір наче острів був
Серед степів широкополих,
Та відгомін весвітніх бур
Сюди долинув, наче сполох,
І душі донькам потривожив...
Дві юнки — гарні, славні, гомжі,
Марія й Марта — дві сестри —
Тієї грімної пори
Жили на хуторі. А батько —
Макар — глитай-скоробагачко —
Ще за Столипіна надбав
Грошви — і хутір збудував.
Багато що він мав на оці,
Та революція змела...
...Марія — меншою була.
Шістнадцять їй в двадцятім році
Лише минало. Марті йшов
Вже дев'ятнадцятий в ту пору.
І молодість з весною поруч
До неї йшла. І сум дібров,
І цвіт, і щастя, і весна,
І щерть натхненної любові
Серед чужого вороння,
Де соловейка чиста мова
Співа, співається, співа
І мрії радісні співа...
І мріяла ще донька старша
Таке, від чого зливсь Макар.
Бо видівся їй полк на марші,
Що йде денікінцям удар
Завдати... Повітове місто,
І мітинги, і прапори,

Червоні зорі променисті
І революції вітри,
Пісні солодкої свободи,
Листівки і гучні слова
Про те, що правда світова
Уже пробуджує народи,
Що революції пожар
Над світом підіймає крила...
Червоні гасла, мов вітрила...
Гарячий мітинг... Комісар...
І юні гімназистки тут —
Марія й Марта... І з азартом
З солдатами гукає Марта:
«Володар світу буде труд!»
І раптом підійшов до неї
На мітингу Спартак тоді.
Гарячі очі молоді
Палали полум'ям ідеї.
І він спитав:

«Ти хто така?»

«Макара з хутора дочка!»

«Глитайська доня?»

Чом прийшла ти?

Он комісар же говорив,
Що треба щастя здобувати
Для бідаків-пролетарів —
Не для куркульського поріддя...»
«Я з вами бути хочу теж!»
«Ти нам чужа, ти нам не рідна,
Ти в битві зрадиш чи впадеш!»
«Не зраджу...»

«Ми йдемо до бою,

І вождь у нас — РКП(б)».

«Не зраджу я! Візьміть з собою!»

«Навряд чи візьмемо тебе!»

«Візьміть мене! Я бути хочу

На фабриці! Допоможіть!
Я буду робітниць учить,
Знаннями їм розкрию очі.
Як треба — стану до станка.
Візьміть мене! Благаю! Чуеш?!
Візьміть — і ти не пожалкуеш»,—
Вона благала Спартака,
Як ще нікого не благала...
Прохання й клятви впереміж
Були в словах...

«Ну, що ж, пізніш
Зайди до нас!» —

Їй вона помчала
На хутір... О, який порив
Їй душу охопив бентежну.
Бо ж двері їй Спартак відкрив
У майбуття, у даль безмежну —
Хай трохи, хай лише на мить,
Але й для цього варто жити!

...І потім, у осінні ночі
Привиджувались їй в імлі
Ці молоді суворі очі
І пасмо чуба на чолі.
Сичі в пустім кричали полі...
Вона читала Джованьолі —
Старий роман про Спартака —
Рабів повсталих ватажка.
А цього хлопця — теж Спартак
Ім'я. І це — великий знак.
І Спартакове строге слово
Її тривожило грозово,
І все їй мріялось іти
Туди, де полк пішов червоний,
Щоб визволяти всі світи
Від ненависної корони.

Вже й бив її не раз старий
Макар... І лиш сестра Марія
Була розрадницею їй,
Бо і її червона мрія
Теж захопила, повела...

...Та ось — нова біда прийшла.

* * *

«Ось ти говориш про Совіти,—
Казав Макар.— Жили й без них.
Було ледачим кепсько жити,
Бо для ледачих та дурних,
Яку ти владу не придумай,
Який ти лад не встанови,—
Все 'дно; бо як в Свирида-кума
Немає клепки в голові,
То хай там цар, а чи Совіти,
А чи махновська буде власть —
Свиридові все 'дно напасть:
Не може він по-людськи жити.
А що таке — більшовики?
Оці Свириди-лайдаки!
Я був би й за Совіцьку владу,
Аби лиш без більшовиків
Та комітетів бідняків,—
Така була б мені «як нада»!
Отак-то, доню! Щоб тобі
Дали оці всі комуністи?
Дали сережки чи намисто?
А! Хочуть визволить рабів!
Хай буде й без рабів! А наймит?
Комусь потрібно ж працювать?!
Чи, може, вже й худобу навіть
Не можна експлуатувать?
При чім отут: пани, раби?

Я ж наймита в ярмо не пхаю!
Його годую й напуваю!
Отож будь добрий — відроби!
Тобі про інше думать варто!» —
Отак казав Макар не раз.
«О, як ненавиджу я вас! —
В лице йому кричала Марта. —
Ось доживу лиш до зими —
Спартак повернеться з походу,
Й піду у місто на роботу...» —
І, люто грюкнувши дверми,
Макар виходив із кімнати —
Когось із степу виглядати.
Чекав він Нестора Махна,
Що десь отут, в ночах імлистих,
Неначе мрія, вирина,
Комбіди крушить, комуністів!
Ну, що дурній сказати дівці?!
А він колись життя їй дав!
І мовчки Нестора він ждав —
Зірнуть в диму ось-ось верхівці!
Так ось про кого й мріять варто —
Махновський отаман Дмитро!
Віддав йому б він заміж Марту —
Й багате придане-добро!
Її він вишколить одразу!

Макар стояв і кудлив чуб.
І думав: «Я тебе провчу!
Я більшовицькую заразу
Із тебе виб'ю! Почекай!»
...Сказав про це він якось Марті,
А та:

«Ви краще розстріляйте,
А не піду за нього — й край!
Колись ви матір у могилу

Загнали. В наймичках вона
Усе життя із вами скніла,
І чашу лиха аж до дна
Іспити встигла...

Подивіться —

Нова доба уже встає,
І серце молоде мое
Належить їй.

Я хочу вчиться

І працювати для людей,
І все народові оддати,
Життя нове з ним будувати,
Новий, прекрасний, вільний день!»
«Ну, почекай,— грозивсь Макар.—
Я виб'ю з тебе та з Марії
Оті дурні лайдацькі мрії,
Оті, що чортів комісар
У вас посіяв... Почекай-но!» —
Та день за днем, неначе кайлом,
Все бив та бив у світ старий.
Уже невтомні комуністи
Й завзяті комсомольці з міста
Життю новий дали порив.
І скреготів Макар зубами —
Немов залізо ними гриз.
Глухими, темними ночами
Хапався хижо за обріз
І ждав...

І ось цієї ночі

Заграви вдарили ув очі.
Махновська хуга вогняна
Летіла з гуком переможним,
І покотилася луна
Над степом — чорним та тривожним.
І ось почулося з пільми:
«Макаре! Одчиняй! Це ми!

Дмитро із хлопцями до тебе!
Приїхав твій майбутній зять!
Степи запалим аж під небо,
Весілля будемо гулять!
Ану, музики, шпарко шпарте!
Гармошко, «Яблучко» давай!
А де ж це, батьку, ваша Марта?
І де весільний коровай?!
А ми добрячу здобич маєм!
Ось — розгромили продзагін!
Із продотрядівців один
Попався нам. Хай під сараєм
Останню ніч пролежить він!
А вранці ми з ним поговорим!
Ой поговоримо! Ще й як!»
Пішли у хату... Лиш надворі
Лишився зв'язаний Спартак...

* * *

Так, це був він. Один з загону,
Що майже весь від куль поліг.
Увесь у ранах, непритомний,
Він відбиватись вже не міг —
І стямивсь тільки на тачанці —
Ізв'язаний, в крові увесь...
Зсипались зорі із небес,
А на сорочці-полотнянці
Палала кров його.

Спартак

Вже знав, куди летять бандити...
А степ летів несамовито,
Колеса стукали: «Так-так...»
І ось той хутір.

Тут йому

Лишиться жити ніч останню...

Хоча б дожити до світання
Й побачити, як чорну тьму
Розгонить день... Промерзле груддя...
І кров із рани витіка.
А серце б'ється... Б'ється в грудях
Гаряче серце Спартака...
І вже здається...

Мов химери,
Проходять зорі з тьми століть.
І римські йдуть легіонери
Його, пораненого, вбить,
Розкидати по дикім полю
Його порубані кістки...
Все ближче, ближче...

Раптом — голос:
Тремтливий, лагідний такий...
І раптом — зорі ніби вище...
На лоб лягла чиясь рука...
І хтось питає Спартака:
«О, хто ти, хлопче? Чи живий ще?»
Хтось тихим шепотом до нього:
«Я самогоном вартового
Перепоїла... Вже він спить...
З полону хочу я звільнить
Тебе...»

«Ти хто?»

Щось ледве мріє...

«Ти хто?»

«Мене зовуть Марія!
Ось я звільню тебе від пут.
Тобі не можна бути тут.
Тікай скоріше. Треба жити!
Скоріше, друже, утікай!»
«У мене ногу перебито,
І куля груди пропіка...
Я не втечу...»

В очах імлисто...

Та він ще встиг прошепотіть:
«Біжи крізь ніч скоріше в місто,
Скажи: хай знають комуністи,
Що тут, на хуторі,— бандит!»
«А як сказати їм: від кого?
Який подам пароль чи знак?»
Розплющив очі. Глянув строго:
«Скажи: мене послав Спартак!»
І все. І ніч упала млиста,
Немов залякла од біди.
За обрієм мовчало місто.
І бігла дівчина туди.

* * *

Уже за вікнами сіріло.
Горілки випито відро.
Уже давно посоловілий
Сидить на покуті Дмитро.
І поряд — отаманська варта.
Бандитські очі — блись та блись...
Два дула ціляться у Марту:
Сиди, мовчи й не ворушись!
Макар свого пригладив чуба
І чарку взяв. Замовкли всі.
Лице лискуче, наче бубон,
Та довгі, наче кінські, зуби,
Та ніс у поті, як в росі.
«За Тимчасовий і за Раду,
За світлість гетьманську — до дна!
Іще — за Симона — ограду,
Й за батька — Нестора Махна!
Я вже чимало пив за них,
Щоб рятували нас від лих.
Багацько випив самогону,

Дзвеніли чари, та дарма!
Бо їх мов чорт проклятий гонить —
Тільки от з'являться — й нема!
Минають числа та надії,
Та все зникає, мов мана...
Одна тепер лиш віра й мрія —
На батька Нестора Махна!
Нам треба міцно владу взяти,
Щоб всіх Совітів чорт забрав!
Ну, як, мій Дмитре, як, мій зятю?!
Чи добре слово я сказав?»
Дмитро, узявши чарку, встав...
Не раз він з Нестором гуляв,
А все ж за Симоном печалився
І чарку з горя вихиляв
За тим не раз, що тільки ждалось...
«Сказав ти добре, батьку, слово —
І ліпших нам не треба слів.
Ми здійснимо обов'язково
Усе, про що ти говорив!
Таку ми їм заварим кашу,
Щоб пам'ятали на віки.
І встелять трупом землю нашу
Комбідчики й більшовики.
Ми голову Радвладі зітнем
І вільно будем панувать.
І чорні та жовто-блакитні
Прапори скрізь замайорять!
Ну, Марто, як?! Ми комісарів
Оточимо кільцем пожарів —
Настане наш великий час!..»
«Мовчіть! Ненавиджу я вас!
Ви силою мене до столу
Посадовили — та мені
Не бути вашою, о ні!
Не буду з вами я ніколи!

Про що ви марите, дурні,
Бандити, злодії нічні?!» —
«Ах, так?! Диви, яка в Макара
Бриклива доня! Я й не знав!
Ану, ведіть-но комісара!
Він скаже те, що й я сказав!
Як добре кості перетрусим,
То скаже те, що ми примусим!»

* * *

Його до хати привели,
А в хаті вже чекали гості.
Гірку стаканами лили
Й на «душу» шпарко грали в кості.
Болить поранена нога.
У грудях рана дотліває...
І от, виймаючи наган,
Дмитро у Спартака питає:
«Чия бере — твоя чи наша?
Ну, комісаре, признавайсь!
Це ж ми перестріляли вас!
Це ж вам — остання смерті чаша!
Так от я й хочу, щоб сказав
Ти все оте, що я бажаю...
Ми запануєм тут. А вам
Іти до пекла чи до раю,
Або, як кажуть, до небес,
Аж за життя останній обрій...
Як скажеш так, то ми тебе
Не розстріляємо — я добрий!
Хіба що виріжем тобі
На лобі зірку — та й одпустим!
Ну, більшовицький злотоусте,
То що вже — кришка боротьбі?!»
Стояв Спартак, у стіну впершись

(Так легше нібито було,
Бо, мов на хвилях, все пливло...)
Хоч ворогів стрічав не вперше,
А все ж нелегко...

«Випий! Ну?!»

І чару хтось підніс брудну...
«Не треба!» — вирвалося з хрипом
З пробитих кулею грудей...
«Ти що? Не хочеш з нами випить
У цю весільну ніч — чи день?!»
«Відстаньте!.. Слів на вас багато
Не буду тратить... Я дивлюсь —
І з вас, приречених, сміюсь!..
Страшна чекає вас розплата...
Глитайських душ я бачив вдосталь,
Я перебачив їх — ого!...
Ой, скоро ж ця бридка короста
Навіки трапить у вогонь!..
Недовго ще по людях будуть
Ходить плямисті лишаї...
Я знаю, знаю: скоро люди
Забудуть слово: глитаї!..
І вірю я: майбутнє світле
Життя бандитську гидь змете,
І в небуття закине й мітли —
Не те, що все сміття оте!..
Дрижіть же!» —

Тяжко говорити...

Усе гойдається й зника...
Мовчать і дивляться бандити
На комсомольця Спартака...
Лиш самогонка хлюпа з кварти —
Смердючі краплі — дзінь та дзінь...
І дивиться в напрузі Марта,
Як хилиться і блідне він.
Іх скільки? Тридцять чи й півсотні?..

А він, поранений,— один...
...Та поки серце б'ється, він
Ще буде битися сьогодні:
«Повстаньте, гнані і голодні,
Робітники усіх країн!..»
Аж зашипів довкола ворог!
Як може він співати це,
Як дула дивляться в лице?
«Ми всіх катів зітрем на порошок!»
Не зрозуміть цього бандитам...
Стоїть поранений юнак.
І вже здається їм: Спартак
Підноситься над цілим світом,
Несхиттю сповнений ущерть,
Говорить вирок їм про смерть...
Застигли в жахові...

Схопився

Дмитро:

«Ну, хлопче, начувайсь!
Надходить твій останній час!
І не просися, й не молися!
Тепер ти здохнеш, комісар!
Гей, розступіться, хлоп'ята!»
«Чекай, зятьок! — гукнув Макар.—
Я першим хочу поквитатись!..
Ну, все, Спартак! Скінчились жарти!»
Схопилась за обріз рука...
І раптом вигукнула Марта —
І до стіни, до Спартака!
«Не руште!»

Тільки зблиском гострим
Протнув світання батьків постріл...
І впала Марта, на бігу
Перепинивши кулю батька
Грудьми...

Неначе на снігу,

Зачервонілася на платті
Гаряча кров...

А він — стоїть...

І в цю останню, смертну мить,
Немов од хуги-буревію,
Одкрились двері.

«Всім — у кут!»

Це комсомольці та Марія
Прийшли на поміч Спартаку.
Прийшли, щоб далі в світ новітній
Іти крізь дим усіх атак...
Мов груші, сиплються бандити —
Не врятуватися ніяк!..
...І кулемет несамовито
Гримів з світанку:

«Так-так-так!!!»

* * *

На крилах пройденого мчіться,
Юнацтва спогади мої...
І хоч записувать годиться,
Та де вже встигнути?!

Рої

Картин і образів далеких
І милих лиць юнацьких тих,
Що десь в морозах лютих, в спеках
Давно потанули, мов дим...
Нема, нема...

І тим миліші

Встають вони, ведуть мене
По грізних пагорбах-узвишсях,
І рік за роком, день за днем,
І рік за роком, час за часом
З минулого в майбутнє траса
Іде, мов сонце у zenіт...

Куди не глянеш — світ радіє.
Оце ж і є мій білий світ,
Мое кохання і надія.
Оце ж і єсть воно таке
Життя — усе у протиріччях,
Кому тяжке, кому легке,
Але однаково не вічне.
Завжди у круговерті змін,
Завжди у битвах та змаганнях,
Невпинний біг хвилин, годин,
І десь хвилина та остання...
З нас багатьох уже нема,
Та не закриє ночі тьма
Того, що зроблено навіки...
Ідуть літа, пливуть, мов ріки...
Та знову — вишня розцвіте,
Як чистий день на видноколі,
І скажеш ти мені про те,
Про що я і не чув ніколи.
І знов я згадую усіх
Моїх друзяк, моїх несхитних,
Я бачу погляд їх привітний,
Я чую їх веселий сміх.
Сади і сонце обняли
Всю даль — діброви та долини...
І ти росла, і ми росли,
Жоржиноцвітна Україно.
Не по легкому йшла путі
Багато літ, багато весен,
Були тверді, були круті,
Та всі — натхненні і чудесні.
На цій путі ідуть вони —
Коммольці — доньки та сини.
Я бачу тих, хто помирав
За наше завтра і сьогодні,
Хто пісню юності співав:

«Повстаньте, гнані і голодні!»
Хто вигнав зайд з усіх Європ
Під революції мотиви,
Хто вмер в бою за Перекоп
Чи у катівнях дефензиви,
Хто в Краснодарі помирав,
А в сорок п'ятім, у Берліні,
На сходах у рейхстазі впав —
Ви всі в душі моїй, нетлінні!
«Наш паровоз, вперед лети!»
О мій Спартак! Це ж наша пісня!
Вона гримить в ході залізній,
І з нею радісно іти!
Не згине молодість ніколи,
Не змерхне честь твоя повік,
Мій вічно юний Комсомоле,
Нового Світу Будівник!

1962—1967

ПЕРЕКЛАДИ

З ЛІТЕРАТУР НАРОДІВ СРСР

З російської

Олександр Пушкін

БУРЯ

Ти бачив діву на скалі,
Край вод, у білому уборі,
Коли у буряній імлі
Розбурхане гуляло море,
Коли її всю осявав
Огонь грози вогнистим шалом
І вітер бився і літав
З її тремтливим покривалом?
Чудовий моря млистий вир
І небо в сяйвах без лазурі,
Та діва нам миліша, вір
За хвили, небеса та бурі.

НАПИС ДО АЛЬТАНКИ

З благоговінням підійди,
О мандрівниче молодий,
Поглянь на захисток кохання.
Щасливим був я нею раз —
В солодкім захваті погас,
І навіть сам спинився час
У мить палкого поривання.

* *
*

О Lauberei der erste Liebel..

Wieland *

Діброви, де в привільній тиші
Пізнав я щастя вольних днів,
Під ваші трепетні узвишся,
В обійми дружніх холодків
Я йду — і чисте раювання
Мені хвилює душу знов,
Днів незабутніх поривання,
Солодкість першого страждання
І серця юного любов.
Коханець муз, на самотині,
У милім затінку гаїв
Її забави всі невинні
Я пильним поглядом ловив.
Вона чарівно розцвітала
В уяві пристрасній моїй,
Краса незнана проступала
Із марева солодких мрій.
Про неї думка розбудила
Моеї ліри перший звук
І тайнам серця научила.

ГЕНЕРАЛУ ПУЩИНУ

В диму, в крові, крізь хмари стріл
Лежить твоя дорога;
Ти ж долю зриш майбутніх діл,
Прийдешній наш Квірога.

* О чари першого кохання!... *Віланд* (нім.).

Минуть негоди чвар і мсти
Безправного народу,
І молот в руки візьмеш ти
І провістиш свободу!
Хвала тобі, наш вірний брат!
Наш каменяр великий!
О Кишинів, о темний град,
Прослав його навіки!

* *
*

Прощайте, вірнії дубрави!
Прощай, щасливий край полів,
І легкокрилії забави
Скороминущих, вольних днів!
Прощай, Тригорське, де весілля
Ішло назустріч що не час!
Чи я на те пізнав дозвілля,
Щоб назавжди забути вас?
Од вас я спогади лишаю,
А серце віддаю я вам.
І, може (мрії мої знаю),
Я знову поклонюсь полям.
Прийду під липові висоти,
На схил тригорського холма,
Прихильник братньої свободи,
Весілля, грацій і ума.

* *
*

На схилах Грузії лежить вже ночі мла;
Арагви шум переді мною.
І легко, й журно так; печаль мов
одлягла —
Печаль, що пройнята тобою.

Тобою лиш... Всі сумніви в цю мить
Ніщо не мучить, не тривожить,
І серце плаче й прагне знов любити,
Бо не любити — ні! — не може...

НЕВІЛЬНИК

Сиджу я в темниці — холодній, сирій.
В неволі зі мною орел молодий,
Сумний мій товариш звиває крилом
І їжу криваву клює під вікном.

Клює він, і кида, і зорить в вікно,
Немовби зі мною надумав одно;
Він зве мене зором і криком своїм,
Він мовби говорить із серцем моїм:

«Ми вольнії птахи; пора нам, пора!
Туди, де далеко біліє гора,
Туди, де блакить у заморських краях,
Туди, де шугаємо — вітер... та я!»

ПАМ'ЯТІ ДОБРОЛЮБОВА

Суворим був ти, й ранніх літ турботи
І пристрасть вмів розсудку підкорять,
Ти жити вчив для слави, для свободи,
Ти вчив нас гордо й сміло умирать.

Свідомо втіх небажані хотіння
Ти відхиляв, чеснот святий порив
Беріг, і серця не спинив горіння,
Вітчизну, мов кохану, ти любив,
Свої труди, надії устремління

Віддав ти їй. І чеснії серця
До тебе йшли — в нові, ясні простори,
І світлий рай, і перли для вінця
Коханці щедро готував суворій.

Та надто рано твій ударив час
І віщеє перо із рук упало.
Який світильник розуму погас!
О, що за серце битись перестало!

Літа минули, пристрасті вляглись —
І високо піднісся ти над нами...
Російська земле, плач! Але й гордись —
З тих пір, як ти стоїш під небесами,

Такого сина не родила ти
І в надра знов такого не вертала:
Скарби його душі — його плоди
В гармонії велично процвітали...

Природо! О, коли б людей таких
Хоч інколи ти в світ не посилала,
Життя б усохла нива...

Ось вона кухоль взяла у долононьки,
Губи її — над вінцем...
Що? Чи смачні ці горьовані сльозоньки
Навпіл з гірким сирівцем?..

З ПОЕМИ

«КОМУ НА РУСІ ЖИТИ ХОРОШЕ»

ЧАСТИНА ПЕРША

ПРОЛОГ

Коли було — задумайся,
В яких краях — догадуйся,
На стовповій доріженьці
Зійшлись сім мужиків:
Сім панських зобов'язаних
З губернії Підтятої,
З повіту Терпигорева,
Із волості Порожньої,
Усі з суміжних сіл —
Із Латаного, Драного,
Роззутого, Замерзлого,
Горілого, Неїлого,
І з Неврожайки теж,
Зійшлись — засперечалися:
Кому живеться весело,
Привільно на Русі?

Роман сказав: поміщику,
Дем'ян сказав: чиновнику,
Лука сказав: попу.
Купцеві товстопузому! —
Брати сказали Губіні —
Іван і Митродор.

А дід Пахом потужився
І мовив, в землю гляючи:
Бояринові славному,
Міністрові державному.
А Пров сказав: царю...

Мужик — мов бик: втовкмачиться
Щось в голову дурне, —
Кілком його не витуриш,
Не виженеш: впираються,
Всяк за своє стоїть!
Кричать і сперечаються,
Аж перехожі думають:
Знайшли десь хлопці золото
Та й ділять невгаразд...
З домівки вийшов кожен з них
У справах так — під полудень:
На кузню хто дорогою,
А хто в село Іванькове
Йшов за отцем Прокофієм,
Щоб охрестить маля.
Ніс стільники медовії
Пахом в Велике (ярмарок!),
А два братухи Губіни
На поле із вуздечкою
Коня брать норовистого
У табуні ішли.
Давно пора би кожному
Своею йти дорогою —
Так ні ж — ідуть гуртом!
Простують, гейби гоняться
Вовки за ними сірії,
Що далі — то хутчіш!
Ідуть — перекосяються!
Кричать — не в толк, без розуму!
А час іде — не жде.

За лайкою й прогавили,
Як сонце красне зжевріло,
Як вечір наполіг.
Вони і в ніч невидную
Ішли б — куди, не знаючи,
Коли б не баба стрілася —
Стара, ряба Дурáндиха,
Й гукнула їм: «Поштивії,
Супроти ночі чорної —
Куди це ви претесь?!»

Спитала й засміялася,
Коня оگریла пугою
Та й рушила навскач...

— Куди?..— презирнулися
У диві мужики,
Стоять, мовчать, посупились...
Вже й ніч давно лягла,
Палають зорі свічами
В високих небесах,
І лине місяць — тінями
Через дорогу впоперек:
Куди вже далі мчать?
Ой тіні, тіні темнії!
Кого ви не догоните?
Кого не перегоните?
Вас тільки, тіні темнії,
Ні взяти, ні зловить!

На ліс, на шлях-доріженьку
Дививсь, мовчав Пахом,
Дививсь та все прикидував
І мовив так до всіх:

— Еге ж! та це ж потішився
Над нами лісовик!
Верст тридцять одмахали ми,
Не знаючи куди!
Додому б нам вертатися —
Зморились, ніг не чуть,
Присядьмо та спочинемо —
До ранку ж не стоять...

Біду на дідька скинувши,
Під гаєм край доріженьки
Розсілись мужики.
Тут розпалили вогнище,
Два миттю за горілкою
Побігли, ну, а поки що
Зробили інші чарочку
Березову, з кори.
Наспіла вже й горілочка,
Приспіла і закусточка —
Гуляють мужики!
Як по три чвертки випили,
Поїли — й знов затіяли
Свій спір: кому жить весело
Привільно на Русі?

Роман кричить: поміщику,
Дем'ян кричить: чиновнику,
Лука кричить: попу;
Купцеві товстопузому,—
Кричать братухи Губіни,
Іван і Митродор;
Пахом кричить: вельможному
Бояринові славному,
Міністрові державному;
А Пров свое: царю!

Ще дужче загорілися
Завзяті мужики,
Мов нехристи, батькуються,
Не диво, що й почубляться —
До того діло йде...

Аж гульк — уже й зчепилися!
Роман Пахома гуцає,
Дем'ян вхопив Луку,
А два братухи Губіни
Вовтузять Прова дужого
І всяк кричить своє!

Відлуння тут прокинулось,
Пішло гулять-вигулювать,
Гукати ще й вигукувать,
Немовби ще під'юджувать
Упертих мужиків.
— Царю! — праворуч чується,
А зліва все вигупує:
— Попу! попу! попу!
Гуде весь гай сполохано
Із птицями летючими,
Звірами бистроногими,
Із гадами повзучими —
Скрізь стогін, рев і гул!

Найпершим сірий заєнько
З-за кущика сусіднього
Враз вистрибнув скуйовджений,
Щосили дременув!
Ще й гавенята чорнії
Зняли понад березами
Огидний вереск свій.
У пташки у вівчарика
Дитятко перелякане

Упало із гнізда;
Вівчарик плаче-тьохкає,
Пташатко зве — нема!
Стара зозуля лупнула,
Проснулася — надумала
Кукукати комусь;
Разів із десять бралася,
І раз на раз збивалася,
І зачинала знов.
Гей, куй, ой, куй, зозуленько!
Заколоситься хліб,—
То колоском подавишся —
Не будеш більш кувати! *
Сім пугачів злетілися
Дивитись на баталію,
З густих семи дерев
Регочуть страхопудами!
Очища жовті з темряви
Горять, мов воску ярого
Чотирнадцять свічок!
І ворон, птах із розумом,
Надувсь, сидить на дереві,
Що ближче до вогню,
Сидить та дідьку молиться,
Щоб вийшла із баталії
Комусь та вірна смерть!
А тут корова з дзвоником,
Що звечора від череди
Відбилася, притьопала,
Почувши голоси,
І витріщилась більмами
Вона на мужиків,

* Зозуля перестає кувати, коли хліба починають колоситися («колоском подавилася»,— говорить народ). (Прим. М. Некрасова).

Лайливих слів наслухалась
І почала ізбпалу
Ревти, ревти, ревти!

Дурна корова мукає,
А гавенята каркають,
Гудуть дядьки-бешкетники,
Й відлуння — тут як тут.
Йому ж бо тільки й клопоту
Порядний люд під'юджувать,
Бабів, малят лякать!
Ніде його не бачено,
Та часто-густо чувано,
Без тіла, та живе воно,
Без язика — кричить!

Сова — замоскворіцькая
Княгиня — побивається,
Злітає над селянами —
І то об землю вдариться,
То об куці крилом...

Ба — навіть лиска хитрая
З жіночої цікавості
Підкралася туди,
Послухала, послухала,
Та й геть пішла, подумавши:
«Сам чорт не добере!»
Та й справді: сперечальники
Навряд чи й знали-відали,
Про віщо мова йшла...

Один другому вим'явши
Кулаччям боки, стишились,
Примовкли, врешті-решт,
Води з калюжки випили,
Умились, освіжилися;

Та й сон почав хилить.
Тим часом пташенятчко
Помалу, по півсажника,
Идучи, перелітаючи
До вогнища дійшло.
Впіймав Пахом цю пташечку
Й, на світло роздивляючись,
Промовив тихо: «П'юцьвірок,
Та гострий пазурець!
Дихну — з долоні скотишся,
А чхну — в вогонь покотишся,
А все ж, хоч ти й такусіньке,—
Сильніш од мужика!
Як в крила бистрі виб'єшся,
Гай-гай! Куди не здумаєш —
Туди і полетиш!
Ой ти, пташино-пташечко,
Дай нам свої криляточка —
Круг царства полетить,
Поглянути, розвідати,
Спитати — та й дізнатися,
Кому живеться радісно,
Привільно на Русі?»

— На дідька нам криляточка —
Півпуда хліба кожному б
Дали на кожен день,—
То ми тоді б Русь-матінку
Ногами перемірjali! —
Сказав похмурий Пров.

— Та по відру горілочки б,—
Тут додали, причмокнувши,
До зілля ласі Губіни
Іван і Митродор.

— Кажи!

«Йдіть в ліс дорогою,
Проти стовпа тридцятого
Прямуйте із верству:
Прийдіть так на галявину,
А там, на тій галявині,—
Похилі дві сосни,
Так-от — під тими соснами
Маленьку скриньку сховано.
Добудьте ви її,—
В тій скриньці чари сховано:
Там скатерть самобранная.
Коли вам тільки схочеться,
Розстелиться вона!
Промовте тільки стиха їй:
— Гей, скатерть самобранная,
Частуй нас, мужиків!
Чого ви тільки схочете,
Чого ви тільки зволите,
Все з'явиться умить.
Тож відпустіть пташаточко!»
— Зажди! Ми всі убогі,
Йдемо в дорогу дальною,—
Йй відказав Пахом.—
— Ти, бачу, птаха мудрая,
Зроби нам ласку — одяг наш
Старий заврожи!

— Щоб сіряки мужицькіі
Носились — не зносилися! —
Так забажав Роман.

— Щоб личаки луб'яніі
В ході не розбивалися,—
Замовив так Дем'ян.

— Щоб гнида й воша капосна
В сорочці не водилася,—
Таке схотів Лука.

— Й онучі хай не пріють в нас...—
Вимогу склали Губіни...

А пташка їм на те:
«Вам скатерть самобранная
Лататиме, і пратиме,
Й сушитиме... Пустити!..»

Долоню розтопірчивши,
Пахом пустив пташа —
І ось манюній пуцьвірок
Помалу, по півсажника,
Низцем перелітаючи,
В дупло попрямував.
Стріпнув вівчарик крильцями
І, летючі, додав іще:
«Завважте ж тільки, цур!
Питайте їжі в скатерті
Не більш, ніж треба череву,
Горілки ж дозволяється
На день одно відро.
Коли ж вам більш захочеться,
То раз і двічі — збудеться
Усе, що забажаєте,
Та втрете — будь біді!»

Та й полетіла пташечка
З пташам своїм манюсіньким,
А мужики рядком
Пішли шукать дорогою
Свого стовпа тридцятого.
Знайшли! — Ідуть мовчком

Прямісінько, точнісінько
Гущавиною дикою,
Рахують кожен крок.
І ось — верству відміряли;
Аж дивляться — галявина,
Стоять на тій галявині
Старезні дві сосни...

Копати тут взялись вони,
Із ями скриньку витягли,
Відкрили — і знайшли
Там скатерть самобранню!
Знайшли — і разом скрикнули:
«Гей, скатерть самобранная!
Частуй нас, мужиків!»

Враз скатерть розгорнулася,
З'явилися раптом дивами
Дві дужії руки:
Відро горілки ставляють
Та хліба із полукіпок —
Поставили — й нема.

— А огірочки квашені?

— А ще б — чайку гарячого!

— А сирівець із погребя?

З'явилось раптом все...

Тут всі розперезалися,
Круг самобранки всілися
І ну бенкетувать!
На radoщах цілуються
Клянуться-обіцяються

Не чубитися більш,
А їхню спірку — з розумом,
По-божому, по-тихому
По-чесному рішать —
Додому не вертатися,
Не бачитися з жонами,
Ні з рідними малятами,
Ні з старшими, похилими,
Аж доки ділу спірному
Не знайдуть рішенець,
Аж доки не провідають
Усе як є, до дрібочки,
Кому живеться радісно,
Привільно на Русі?

На цьому і домовились —
І вдосвіта потомлені
Поснули мужики...

РОЗДІЛ I

пiп

Широкая доріженька,
Березами обсаджена,
Далеко в'ється-тягнеться,
Піщана та глуха.
Обабіч край доріженьки
Горби ідуть розложисті,
З полями, сіножатями,
А більше — з негодящою
Землею навкруги;
Стоять там села давнії,
Стоять там села новії
Біля ставків, річок...

Ліси, заплави з луками,
Російські ріки й річеньки
Прегарні навесні.
Лиш ниви в вєсну раннюю,
На прорість вашу вбогую
Дивитись сумно так!
«Недарма люту зиму всю
(Мандрівці наші мовили)
Щодня ішли сніги.
Прийшла весна — розгнівавсь сніг!
Він тихий до пори:
Летить — мовчить, лежить — мовчить,
А як умре — тоді реве.
Вода — куди не кинь!
Поля — усі затоплено,
Вивозить гній — шляхів нема,
А час іде, не гається,
Вже й травень ось-ось-о!»
На давні тяжко глянути,
А на нові ще тяжче їм
На села кинуть зір.
Новенькі хати рублені!
Прегарні ви, та ставить вас
Не зайвая копійочка,
А горе прелихе!..

Мандрівникам ізрання все
Звичайний люд настрічу йшов:
Селяни-сіромашники,
Ще — майстрові, торбешники,
Солдати, хуршикі.
В старців та у солдатиків
Вони вже й не питалися,
Як — легко а чи гірко їм —
Живеться на Русі?
Солдати шилом голяться,

Солдати димом гріються,
Про щастя й не питай...

Уже й підвечорілося,
Ідуть собі дорогою,
Назустріч їде піп.
Шапки селяни скинули,
Поштиво уклонилися
Ще й стали всі рядком
І мерину буланому
Загородили шлях.
Підняв священник голову,
Очима мов запитував:
Чого хочять вони?

— Не бійсь! Ми не грабіжники! —
Промовив тут Лука.
(Лука — мужик присадистий,
Ще й борода розложиста,
Упертий, аж дурний,
А річ веде — то мов вітряк;
Та вітрякові птицею
Не будь — махає крильми він,
А вгору — аніяк).

— Селяни ми статечніі,
Дочасно зобов'язані,
З повіту Терпигорева,
Із волості Порожньої,
Усі з суміжних сіл —
Із Латаного, Драного,
Роззутого, Замерзлого,
Горілого, Неїлого
І з Неврожайки теж.
За справою важливою
Йдемо — турбота в нас,

Такого вже в нас клопоту,
Що й дому одцуралися,
Від праці всі одбилися,
Вже й не до їжі нам.
Скажи нам правду істинну
На слово на мужицькеє,
Без сміху та без хитрощів,
По совісті, по розуму,
По честі відкажи,
А ні — то ми з турботами
До іншого когось...

«Кажу вам правду істинну:
Про путне запитаєте —
То я без сміху-хитрощів,
По совісті, по розуму,
По честі відкажу,
Амінь!...»

— Спасибі. Слухай же!

Йдучи собі дорогою,
Зійшлись ми просто так,
Зійшлись — засперечалися:
Кому живеться весело,
Привільно на Русі?
Роман сказав: поміщику,
Дем'ян сказав: чиновнику,
А я сказав: попу.
Купцеві товстопузому! —
Брати сказали Губіни —
Іван і Митродор.
Пахом сказав: вельможному
Бояринові славному,
Міністрові державному,
А Пров сказав: царю!..
Мужик — мов бик: втовкмачиться
Щось в голову дурне —

Кілко́м його не витуриш,
Не виженеш: ми спірко́ю
До ладу не дійшли!
Заїлись — посварилися,
За сваркою — побилися,
За бійкою — надумали,
Щоб нарізно не йти
Додому не вертатися,
Не бачитися з жонами,
Ні з рідними малятами,
Ні з старшими, похилими,
Аж доки ділу спірному
Не знайдем рішенець,
Аж доки не провідаєм,
Усе, як є, до дрібочки,
Кому жить любо-весело,
Привільно на Русі?
Скажи ж ти нам по-божому:
Чи солодко попівствувать?
Щасливо, по-привільному
Ти, отче, як живеш?..

Понури́вся, задума́вся,
На возі сидя́ піп
І мовив: «Православніі!
Гнівити бога́ гріх,
Свій хрест несучи терпливо́ я,
Живу... а як? Послухайте!
Скажу вам правду-істину,
А ви селянським розумом
Все доберіть!»

— Давай!

«Що щастям є по-вашому?
Багатство, спокій, честь.
А чи не так це, скажете?»

Вони сказали: так...
«Тепер погляньмо, братіє,
Чи має спокій піп?
Про це почати розповідь
Ще треба од народження,
Як дістається грамота
Попівському синку,
В яку ціну поповичем
Священний сан купується,
Та ліпше помовчім!

.
.

Велика в нас парафія,
Шляхи ж важкі у нас.
Слабуючий, вмираючий,
Чи той, що в світ іде,
Не вибирають час собі:
В жнива, чи в сінокіс,
Чи в глупу ніч осіннюю,
Чи взимку в стужу лютую,
А чи в весняні поводи
Покличуть — то й іди!
Ідеш, не відмовляючись,
Та хай би вже ламалися
Лиш кісточки одні,
Так ні ж! Щоразу змучиться,
Переболить душа.
Не вірте, православнії,
І звичкам є межа:
Немає серця звиклого,
Яке б знесло без трепету
Досмертну муку тяжкую,
Надгробнії риданія
І сум тяжкий сиріт!
Амінь!.. Тепер подумайте,
Чи має спокій піп?..»

Селяни мало думали,
Дали спочити батюшці,
Та й знов з поклоном мовили:
— Що скажеш нам іще?

«Тепер погляньмо, братіє,
Шаноба й честь які?
Дражливе це запитання,
Не в гнів хай буде вам...

Признайтесь, православнії,
Кого ви називаєте:
Порода жеребиная?
Щур! відповідь кажіть!»
Селяни тут пом'ялися,
Мовчать — і піп мовчить...
«З ким боїтеся зустрічі,
Йдучи шляхом-дорогою?
Щур! відповідь кажіть!»

Сопуть та огинаються,
Мовчаты!
«Скажіть, про кого ви
Всіляко баляндрасите
Казки й пісні похабнії,
Мерзоту і хулу?

На попадю, на матушку,
Попівну безневинную,
На сина в семінарії
Дурниці плетете,
Ще й навздогін зловтішно ви,
Щосили: го-го-го?..»

Селяни зовсім схнюпились,
Мовчать — і піп мовчить...

Селяни думу думали,
А піп широким бриликом
Собі в лице помахував
Та в небо поглядав.
Весною ранне сонечко,
Немов дідусь з онуками,
З хмарками виграє:
Праворуч ген до обрію
Густою чорнохмарою
Укрилось, затуманилось,
Зчорніло, мов заплакало:
То сірі ниті дощика
Ізвисли до землі.
А ближче, над селянами,
З маленьких, порозриваних
Звеселених хмарок
Сміється ясне сонечко,
Мов дівка з-за снопів.
Та хмара пересунулась,
Брилем піп укривається:
От-от проллється дощ.
Та вже праворуч з обрію
І світлом лле, і радістю —
Там дощ перестає.
Не дощ, а чудо боже там:
З нитками срібнозолотними
Розвішано міткі...

«Не ми самі... з батьків ще в нас...
Ми якось...» — браття Губіни
Сказати спромоглись.
І тут же всі підтвердили:
«Не ми самі... з батьків ще в нас...»
А піп сказав: «Амінь!
Пробачте, православнії!
Бо це — не в осуд ближнього,

А в слід бажання вашого
Я правду цю повів.
Така-от честь священику
В селян. А що поміщики...»

— Облиш ти їх, поміщиків!
Вони нам залили!
«Тепер погляньмо, братіє,
Ізвідки те ба г а ч е с т в о
Попівське наше йде?..
В часи-літа недавнії
Російська імперія
Дворянськими саднбами
Засіяна була.
Жили в помістях дідичі,
Владики можнославнії —
Нема таких тепер!
Плодилися та множились,
Давали жити й нам.
Що тих весіль гулялося,
Що тих панят з'являлося
На дарових хлібах!
Круті бували норовом,
Одначе й добродійливі
Були, скажу, пани,
Не кпили із парафії:
У нас вони вінчалися,
І немовлят хрестили в нас,
До нас ішли — покаяться,
Та ми й ховали їх.
А як коли й лучалося
У місті жити дідичу,
То вже вмирати, певно ж, він
В маєток приїздив.
А як умре негадано,
То заповість в парафії

Довічно спочивать.
Отак було до церковці
На колісниці траурній
Шестериком наслідники
Небіжчика везуть —
Тоді вже й піп вдоволений,
Й мирянам свято світлее...
А нині вже не те!
Мов плем'я іудейськеє
Розсіялись поміщики
В далекій чужоземщині
Та й по усій Русі.
Уже їм не до гордощів
Лежати по маєтностях
З дідами поряд, з предками,
Та й скільки вже маєтностей
Пішло купцям в бариш.
Ой кість блакитна, вкохана
Російська, православная!
Тебе — де не закопано?
В якій землі нема?

Іще одне... розкольники...
Не грішний, люди, зиску з них
Ніякого не мав.
На щастя, пофортунило:
В моїй живе парафії
Відданих православію
Аж дві третини всіх.
А ще ж такі є волості,
Де чисто всі розкольники,
Ну, як попові жить?
Мина все в світі білому,
Мине і світ увесь...
Суворість до розкольників
Тепер уже поменшала,

А з тим уже й попівському
Прибутку мат настав.
Перевелися дідичі,
Живуть не по маєтностях
І умирать, старіючи,
Не їдуть вже до нас.
Старі, багаті панії,
Бабусі богоправедні,
Або давно преставились,
Або давніш пристроїлись
В святих монастирях.
Ніхто вже і підрясника
Попу не піднесе!
Хто вóздухи нам вишне?..
Живи з селянських рук,
Збирай — у того гривеник,
Чи пиріжки — неділями,
Чи яйця на свята.
Мужик і сам у бідності,
Радій би й дати — нічого...

Та часто і пече вона —
Копійка, що з селян.
Угіддя наші миршаві —
То багна, то піски,
Худоба йде на виголод
І родить хліб нам так на так,
Коли ж бува й роздобриться
Землиця-годувальниця,
Так лихо вслід іде:
Куди з тим хлібом дітися?
Нужда притисне — спродуєш
Задарма, правду кажучи,
А потім — неврожай!
Ото й плати втридорога,
Худобину збувай.

Моліться, православнії!
Біда гряде невидана
І цього літа теж:
Зима була-бо люта,
Весна дощами миється,
Пора б давно вже й сіяти,
Так ниви ж у воді!
О, змилюсь, господи!
Круту пошли веселочку
На наші небеса! *
(Бриля піп знявши хреститься,
За ним селяни — теж).

А села в нас убогії,
Мужик усе нездужає,
Сумні жінки-печальниці,
Одвічні годувальниці,
Рабині, богомолиці,
Роботою змарновані,
Додай їм, боже, сил!
Тож чи солодкий гривеник
З отих тяжких трудів?
Буває так: до хворого
Приходиш — і жахаєшся:
Не він страшний — сім'я його,
Втрачає ж годувальника
Єдиного свого!
Відспівуєш померлого,
В живущих теж підтримати
Щосили намагаєшся
Бадьорість, дух! І в мить оцю
Бабуня, мати вмерлого,
Стара, кістлява, точиться

* Крута веселка — на погоду; положиста — на дощ. (Прим. М. Некрасова).

І в руку щось кладе.
В душі все перевернеться,
Коли почувеш: дзенькають
Два мідні п'ятаки!
І благородно, звісно б же,
Не брати воздаяніє —
Так треба ж якось жить.
І втіхи слово божєє
Завмре на язиці,
І потім — мов ображений —
Додому йдеш... Амінь...»

Отак сказавши, мерина
Свого підхльоснув піп.
Селяни розступилися,
Низенько поклонилися,
Потюпав далі кінь.
Тут шестеро, мов змовившись,
На одного накинупли,
Добірно дорікаючи,
Ще й лаючи-батькуючи
Немудрого Луку:

— Куди ж! З дурною, впертою
Твоєю головешкою!
У спірку лізе теж!
«Дворяни поцерковнії —
Попи живуть по-княжому.
Палати їх здійсмаються
Під самі небеса.
Гудуть на всю парафію
Мідноголосі дзвониська,
Гудуть на цілий світ.
Три роки я, от присяй-бо,
В попа трудився наймитом,
Малина — не життя!

Попова каша — масляна,
Пиріг — такенна начинка,
І риба у борщі!
А попадая — тілистая,
Попівна — білочистая,
Кобила нагодована,
Бджола в попа — наїдена,
Летить — гуде, мов дзвін!»
— Оце тобі й прославлене
Попівське житіє!
Чого ж кричав, мов різаний?
Ще й битись ліз, анахтемо?
Чи, думав, сила в тім,
Що борода лопатою?
Таж з бородою цап
Ходив іще хтозна-коли,
Ще й не з'явивсь Адам,
А дурнями вважаються
Цапи і дотепер!..

Лука мовчав — заціпило,
Та й не хотів заводитись,
Бо боки перемнуть.
Та, певне, так би й сталося,
Коли б не щастя з долею:
Дорога в лук зігнулася —
Й лице попове виткнулось
Раптово з-за горба...

РОЗДІЛ II

СІЛЬСЬКИЙ ЯРМАРОК

Отож, подорожуючи,
Недарма весну ганили
Дощисту мужики.

Якби ж то була — ранньою,
Якби ж була — погожою,
А то ж — хоч вовком вий!
Не гріє землю сонечко,
І хмари дощовитії,
Мов корові недоєні,
Бредуть по небесах.
Вже й сніг зійшов — а зелені
Ні листу, ні трави!
Вода не опускається,
Земля не одягається
У зелені оксамитову,
Лежить, мов мрець без савану,
Під небом опохмуреним,
Оголена й сумна.

Жаль селянина вбогого,
А ще жалкіш худобину —
Бо все ж до віхтя з'їдено,—
Хазяїн лозинякою
Жене скотину в луг,
А там? Що там? Чорніє все!
Лиш на Миколу раннього
Уперше розгодинилося,
Зеленою травицею
Поласував товар.

Спекота. Під берізками
Селяни йдуть, не кваплячись,
Говорять про своє:
«Одне село минаємо,
І друге вже — а порожньо!
А день сьогодні святочний.
Куди ж подівся люд?..»
Ідуть селом — по вулицях
Малята тільки й бавляться,

В хатах — баби глухі, сліпі,
А де — то зовсім замкнуто
І хвіртку на замок.
Замок — немовби цуцик той:
Не гавка й не кусається,
А в хату не пуска!

Село минули, дивляться:
В зеленій рамі дзеркало —
Ставок аж по краї.
Там ластівки викружують;
Якісь такі комарики,
Меткі, худі, цибатенькі,
Мов по сухому, підстрибом
Гасають по воді.
У березі між вербами
Скрегочуть деркачі.
На мостовищі утлому
Товста попівна з праником,
Мов той стіжок обтріпаний,
Підтикана стоїть.
На цім мостиську утлому
Спить качка з каченятами...
Т-с-с! чути — кінь хропе!
Селяни разом глянули
Й над хвилею побачили
Дві голови: мужичу 'дну —
Смагляву, кучерявую,
З сергою (грало сонечко
В сережці білій тій),
А другу — кінську, чорную
Й мотуз сажнів на п'ять.
Мужик узяв мотузку в рот,
Мужик пливе — і кінь пливе,
Мужик ірже — і кінь ірже.
Пливуть, шумлять! Під дівкою,

Під качкою й качатами
Мостина аж двигтить.

Догнав коня — за холку хап,
Стрибнув, на луки виїхав
Здоровий: тіло — молоко,
А шия — мов смола;
Вода аж грає — котиться
З коня і верхівця.

— Пощо це в вас на вулиці
Не видко люду, порожньо,
Мов вимерли усі?
«Та всі пішли на ярмарок —
Сьогодні ж храм * і ярмарок
В Кузьминському, в селі».
— Кузьминське? А далеко це?

«Та буде з три верстви».

— То що? В Кузьминське сходимо,
Побачим свято-ярмарок —
Сказали так собі,
А нишком ще й подумали:
Мо', саме там ховається,
Хто в радості живе?..

Кузьминське багатирствує,
Та ще багнищем славиться
Торгове це село.
Воно по схилу тягнеться,
У вибалок спускається,
Та й знов під гору сходиться —

* Храм, храмове свято — день того святого, чие ім'я носить місцева церква; цей день ставав бучним святом на селі. (Прим. упорядників).

Багнюці як не будь?
Дві церкви старовинні там,
Одна — старообрядчеська,
А друга — православная,
Дім з написом: училище,
Порожній, зацвяхований,
Ще хата із віконечком,
Де фельдшер намальований,
Що кров комусь пуска.
Ще є брудна гостиниця,
На ній красує вивіска
(З носатим білим чайником,
Піднос в руках піднощика,
І чашками маленькими,
Мов гуску гусенятами,
Оточено його).
Крамниці тут постійні є —
Отак як в повітовому
Гостинному дворі...

Ось на майдан прийшли вони:
Там краму сила різного,
І видимо-невидимо
Народу йде! Дивовисько!
Нема мов ходу хресного,
Та, мов перед іконами,
Селяни без шапок.
Такі краї околишні!
Поглянь, куди діваються
Селянські шапки:
Стоять, крім складу винного,
Харчевні, ресторації,
Крамничок штофних (десять їх!) *,

* Ятки, що торгували горілкою. (Прим. упорядників).

Заїздів трьох розгонистих,
Та «погрібка ренського» *
Та двох веселих корчм,—
Ще одинадцять шинкарів
Якраз на храм поставили
Намети по селу.
В наметі — п'ять піднощиків;
Піднощики — молодчики,
Хваткі, меткі та ушлії,
А все ж і їм невправ —
А що найбільш — із здачею!
Гай, скільки простягнулося
Селянських рук: та з шапкою,
Та — з хусткою, та — ще із чим.
Ой, спраго православная,
Велика ж надто ти!
Залити б тільки душечку,
А шапку роздобудемо
Опісля торгу знов!

На схмелених голівоньках
Весняне сонце грається.
Шумливо, бучно, весело,
Цвітисто навкруги!
Штани на хлопцях плисові,
Жилетки тільки в смужечку,
Барвисті сорочки;
Жіноцтво грає сукнями,
Дівоцтво має кóсами —
Мов лебедівни всі!
А то ще є вигадниці,
Спідниці по-столичному,
І дметься-роздимається

* Підвал, де торгували виноградними винами.
(Прим. упорядників).

Поділ на обручах!
Зачепиш — розфуфиряться!
Пощо ж вам, новомодниці,
Риболовецькі прилади
На себе одягати!
Старообрядка дивиться
На молодичь розцвічених
І подрузі сичить:
«Буть голоду! Буть голоду!
З-за них вся прорість вимокла,
Весняна повідь шириться,
До Пётра не спада.
Відтоді, як безстрамниці
В цвітисте зодягаються,—
То й ліс не підіймається,
І хліба хоч не сій!»

— Ой, певне ж, безневиннії
Цвітисті ситці, матінко?
Ти їм не дорікай!

«Французькі ситці, рідная,
В собачу кров фарбовані!
Дивись... і розумій!...»

На кінному повештались,
Де під горою звалено
Граблі, сокири, борони,
Ходи, гаки та шворені,
Обіддя та серпи.
Ішло там жваве торжище,
З божінням та примовками,
З горластим, дужим реготом.
Та й як не реготать?
Мужик якийсь дрібнесенький
Ходив, обіддя пробував:

Погнув один — «Не те!» сказав,
Погнув другій, знатужився,
А обід як розігнеться —
Та в лоба мужика!
Мужик реве над ободом:
«Дубина, — каже, — в'язова!
Ще й б'ється, ти диви!»
Другий привіз на ярмарок
Віз виробів із дерева —
Та й перекинув віз!
П'янюга! Вісь вломила,ся,
Її на лад справляючи —
Сокиру збив! Подумав він
Та й лаяти почав,
Клене сокиру, лається,
Неначе й справді трудиться:
«Ти падло — а не річ!
Дрібненька служба, казна-що —
А й тої не зробить!
Усе життя ти кланялась,
А ласки й не було!»

Ідуть поміж крамницями,
Милуються хустинами,
Івановськими ситцями,
А ось — взуття, наритники,
Робота кимряків.
Отам, де продають взуття,
Без сміху не обійдешся:
Прів дід над черевичками —
Онучці купував,
Все ціну перепитував,
В руках крутив, вимірював,
А крам же — перший сорт!
— Ну, діду, два двогривенних
Плати, а то донудишся! —

Сказав йому купець.
«Та ти зажди!» Милується
Дід черевичком крихітним
І мовить так до всіх:
«Нам зять — плювать, дочка мовчить,
Жона — плювать, нехай бурчить!
Онучки ж жаль! Як вчепиться
На шию, хоч ти що:
Гостинчика, дідусику,
Купи! — В лице голівкою
Шовковою лоскочеться,
Цілує дідуся...
Ать, стихся, неозутая!
Козлові черевички я
Куплю, що хоч куди!...
Розхвастався Вавилушка,
Й малому, і дорослому
Гостинців обіцяв.
Пропив же все до шеляга!
І як безстидні очі я
Домашнім покажу?..

Нам зять — плювать, дочка мовчить,
Жона — плювать, нехай бурчить!
Онучки ж жаль!» І знов пішов
Про внучку! Побивається!..

Зійшлися люди, слухають,
Без сміху — співчуваючи;
Зробити б щось чи їсти дати —
Йому б допомогли,
А дати два двогривенні
Несила, бо вже порожньо.
Та стрівся тут один —
Павлуша Веретенников
(Хоч його роду-племені

Й не знали мужики,
Та «паном» величали всі.
Умів він баляндрасити,
Сорочку мав червону,
Чумарку мав суконну
Та чоботи ваксів;
Сільські пісні виспівував
І слухать теж любив.
Його частенько бачили
В заїздах, на подворищах,
В харчевнях та в шинках).
Він черевички викупив
Й Вавила врятував.
Вавило їх вхопив
Та й ну гайда! На radoщах
Спасибі навіть панові
Забув сказати дід,
Та з тої придибенції
Так люди звеселилися,
Немовби по карбованцю
Він всім подарував!

Крамничка тут маячила
З картинами і з книгами,
Та сама, що офені в ній
Найкращий брали крам.
— А генералів візьме хто? —
Спитався купчик-викрутень.
«І генералів, що ж!
Тільки вже тут по совісті,
Давай таких, що справжнії —
Суворих та гладких».

— Дивацьке слово мовите! —
Сказав купець, всміхаючись,—
Бо суть же не в комплекції...

«А в чому ж? Ні, не сміх!
Як мотлох хочеш спродати —
То хто ж його в нас братиме?!
Ні, ні! Бо ж селянинові —
Чи той, чи інший — все одно,
Аби лиш генерал:
На миршавого, кволого
Знайти тямуху треба ще,
Гладкого ж та суворого
Я всякому всучу...
Давай товстих, поставнистих,
Надутих, та на грудях щоб
Гора зірок була!»

— Цивільних не бажаєте?
«Ну, от іще — з цивільними!»
(Взяли одначе — дешево! —
Якогось там сановника,
Бо ж пузо в нього бочкою
Й сімнадцять орденів).
Купець за милу душеньку
Частує щедро кожного
(З Луб'янки — перший зух!).
Продав по сотні Блюхера,
Архімандрита Фотія,
Розбійника Сіпка,
Ще й книги: «Шут Балакірев»,
Та — «Англійський мілорд»...
Книжки лягли у скринечку,
Пішли гулять портретики
По царству всеросійському,
Допоки не приладяться
Десь у селянській горниці
На невисокій стіночці...
Навіщо — й чорт не зна!
Чи прийде ж та годинонька,

Коли (прийди, жаданая!..)
З'ясують селянинові
Різницю між портретами
Та поміж книг — таку ж?
Коли мужик не Блюхера
І не мілорда-дурника —
Белінського і Гоголя
З базару понесе?
Гей, люди руські добрії!
Селяни православнії!
Чи ви коли-будь чули ці
Знаменні імена?
Великі ймення, чесні то,
Носили їх, прославили
Народнії заступники!
Ото б вам ці портретки
В світлиці ваші чистії
Та книги б їхні вам...

«У рай би й рад, так двері де?» —
Такі слова почулися
В крамничці несподівано.
— Яких тобі дверей?
«У балаган! Де музика!..»
— Ходім, я покажу!

Про балаган наслухавшись,
Пішли на те поглянути
І наші мужички.
Кумедію з Петрушкою
(Коза — за барабанщика)
Не з хриплою шарманкою,
А з музикою справжньою
Дивилися вони.
Немудра та кумедія,
Проте і не без розуму,

І служників з поліції
Чихвостить — будь здоров!
Народу тут набилося,
Тріщать усі горіхами,
Два-три в гурті зустрілися,
По слову перекинулись —
І вже диви горілочка:
І дивляться, і п'ють!
Регочуть, потішаються
Та ще й Петрущці до ладу
Добірне слово кидають,—
Такого й не придумати,
Хоч проковтни перо!
Ще є такі любителі —
Лише кінець кумедії,
За ширмочку мерщій,
Цілюються, братаються,
Музик про все розпитують:
— Ви звідки, молодці?
«Були ми закріпачені
І грали здавна панові,
А зараз, бачте, вільнії,
Хто почаствує чаркою,
Отой для нас і пан!»

— Так діло ж, хлопці, кажете,
Панів до біса тішили,
Тепер розважте нас!
Агей, малий! горілочки!
Наливки! чаю! пива нам!
Цимлянського — скоріш!

Грайморе розігралося!
Вже так музик пригостимо —
Куди отим панам!

Не бурі-вітри граються,
Не мати-земля гойдається —
Шумить, співає, лається,
Хитається, валяється,
То б'ється, то цілується
На свято наш народ!
Як наші хлопці з пагорба
Вже глянули на селище,
Здалось: село хитається,
Ба навіть церкву древнюю
З високою дзвіницею
Гойднуло двічі вбік! —
Тверезому — мов голому
Ніяково... Мандрівники
Пройшлися по майдану знов —
Й надвечір аж залишили
Розбурхане село...

Володимир Маяковський

А ВСЕ-ТАКИ

Вулиця провалилась, як ніс сифілітика.
Ріка — любострасність слиною тече в ній.
Білизну здерши до останнього листика,
сади безсоромно розкинулись в червні.

Я вийшов на площу,
випалений квартал
надів на голову, мов рудий парик.
Людям страшно — крізь мої уста
ворушить ногами непрожований крик.

Та мене не осудять, та мене не облають,
мов пророку із квітів сплетуть вінець,
бо усі, хто з проваленими носами, знають:
я — ваш співець.

Як трактир, страшить мене страшний ваш
суд!

Мене одного крізь будівлі палаючі
проститутки, мов святиню, на руках
пронесуть
і богу покажуть, себе захищаючи.

І бог сльозами зросить мою книгу!
Не слова — горло затисне йому судом;
і з моїми віршами почне по небу бігати,
і читатиме їх, захилинаючись, своїм
знайомим.

ПРОЩАННЯ

В авто,
розмінявши останню з монет.
— В годині якій на Марсель? —
Париж
біжить,
проводжає мене
в красі
своїх пишних осель.
Сльозина розлуки
аж очі
ріже,—
ти серце
мені
сентиментом розквась!
Я хотів би
жить
і вмерти у Парижі,
коли б не знав
такої землі —
Москва.

МИ

Ми —
Едісони
небачених
зльотів,
енергій
заряд.
Та головне в нас,—
і ніхто
не заступить вогонь цей! —

Головне в нас,
це — наша
Республіка Рад,
радянська воля,
радянський прапор,
радянське сонце.

Заглиблюйтесь
і здіймайтесь

вгору
і вшир.

Думкою
сягайте

науки
вершин!

З монумент на виріст
будуть
у нас
капуста і морква чудові,
будуть кращими в світі
наші
корови
і коні.

Маси —
плоть від плоті
і кров від крові,

ми
сіл радянських
титани Марконі.

Йде
і на полі знань
війна,—

клас
на клас!
Добудову
комуни нам
вершити

творчістю мас.
Сонм
електростанцій,
заграй
пустирями сонними!
Сплавимо
в масовий мозок
мозку людського
злитки.
Будем гігантськими,
будем
небаченими Едісонами
і п'яти-,
і десяти-,
і п'ятдесятилітки.
Зрадництво,
шкідництво,
і знань
біляцьких
блиск
ти власним винахідництвом,
робітнику,
звали!
Ми —
Марконі
гігантських зльотів, енергій
заряд.
Та головне в нас, —
ні, ніхто
не заступить вогонь цей! —
головне в нас,
це — наша
Республіка Рад,
радянська будова,
радянський прапор,
радянське сонце.

ГОЛУБИЙ ЛАМПАС

(В Новочеркаську
на 60 000 мешканців
7000 вузівців)

Небесного
намету — мла.
Спадає сутінь гаско.
Йшов сніг.
І поїзд йшов.
І йшла
ніч до Новочеркаська.
Туман —
плями.
Темно —
не втямиш.
Я дерся натужно в ході
по горі...
чи по ночі...
Коробкою
кожен дім
Дививсь погорільцем в очі.
Город —
суне вгору.
Та тільки
здерся на гору ту —
ось тобі —
площа,
шир —
собор тут!
Шлях до небес
пополам розділи,—
дійдуть аж туди куполи.
А за собором
де пустки цвіль дрима,

чорні сьогодні —
від вузівців.
І замість брязкоту
шпор дзвінких
на дурнях
поважних, як чаплі,—
дзвенить
комсомольський
юний сміх
і мислі, гостріші від шаблі.
Закрийся,
минулих днів лабаз!
Немає
шпорного
діню і дону.
Пішли
генерали
назавжди в запас,—
один на Кубані є нині лампас —
лампас голубий
Волго-Дону.

СЛУЖАКА

Молоді,
із лиском лаку,
чемні вкрай,
з'явилися люди —
злotosяйні
МОПРів знаки
прикрашають
їхні груди.
Парткомар
із МККа

та добре йшло,
вузьколобо
та спокійно.
День — етап
розтрат і лесті,
день,
коли
лафа підлизам,—
саме це
для нього
й єсть
повний
розсоціалізм.
До комуни
й перегін
шкапа, певне ж,
не здола ця,
мов родивсь
навмисне
він
на чиновничі
діляцтва.
Золотисті
сяють знаки,
гордо
виставлено
груди,
ходять
чемно
ці служачки,
пристосованці-облуди.
При корягах
якоряться
там,
де цвіліться вода...
А на стінці

декорація:
Карли-марли борода.
Ми обважені турботами:
як нам бути з'їх чеснотами?!
Комсомольцю,
в юні
літа
жовтневим
озоном
дихаєш ти,
пам'ятай,
що кожен день —
то етап,
крок
до наміченої мети.
Не наші —
ті, хто часові в зад
уперли
лобів
мідь;
бути комуністом —
значить: дерзати,
думати,
хотіть,
сміть.
У нас
іще
не едем і рай,
як міщанській мріється
твані.
Працюючи,
кожну дрібницю рівняй
з велетенським
нашим завданням.

НЕВЕСЕЛЕ ПРО ГУМОРИСТІВ

Де ви,
люті незамири?
Батогом
здійнять грозу би!
Тільки ж
чом це наш сатирик
так здрібнів
і обеззубів?
Чи в підході
бракне слова,
а чи боязнь
вирина?
Для такого —
Салтикова —
Салтикова-Щедріна?
Мозку неміч
вбравши
вдало
заголовком,
ще й червоним,
ходять
тещі
по журналах —
дореформені персони.
Ходить,
з'їлий сараною,
непманам
на сміх і гріх
анекдот —
труна труною —
все про фінінспекторів.
Чи іще —
заливши жовчю
сто рядків,

кричить навкряч:
про мозолі
нам торочить,
що затиснув цензор, бач!
Це ж, мовляв,
в найліпшім стилі,
ми б —
трояндно на зорі
пелюстками
засвітились,
коли б нам
не цензорі.
Але спробуй
тій отарі
писарів —
повіддя дай:
пліточок
настрочить пару
й знову —
пустка-юринда.
Цензорів
обсіли дружно.
Думка ж
інша мене ранить:
жаль цензури —
їй сутужно
від читання
тії рвані.
Критикане,
менше крему!
Теми
добрі в нас —
пиши! —
в ділі славному
об тему
хіба зуба

жаль скришить?
Підчепивши
стиглих
дурнів,
розчихвосьте
кúпно ви —
хіба мало
Помпадурів?
мало
градів Глупових?
В зуб
отрути
взявши плід,
кілометром
жало визмій,
бий того,
хто дармоїд
на труді,
на комунізмі.
Щоб хвоста
їм не сховати,
главминя
бери спіднизу —
куркуля,
і бюрократа,
і роззяву,
і підлизу.
Г'ех!
Здрібнів
та обеззубів,
і знечестився сатирик.
Дать лози б,
загнать в сльозу б їх!
Де ж ви,
люті незамири?

ПЕРШИЙ З П'ЯТИ

Розкрийте
 очі свої
 невгомонні,
в газету встромляйте
 зіниць різці.
Струнко в лави!
 Вперед, колони
першої
 армії
 контрольних цифр!
Цифри виконання,
 вганяйте клиннїя!
Цифри піднесення,
 виструнчуйтесь вряд!
Вище здіймайся,
 генеральна лініє
індустріалізації
 Країни Рад!
Множтесь, одиниці,
 на граблі й вила.
Перед нулями
 станьте стрункїш.
Де ти,
 зграйка невір
 знавісніла?
Тремтиш?..
Маховикам
 множимо
 обертів хід!
Тракторами
 пустища злизуєм!
Радійте
 крокам великих робіт,
будівничі

соціалізму!
Свят
за собою
лишаючи вишки,
врізаючись
з ходу у часу лет,
безперервно,
без передишки
вперед!
Розкреслюйсь гоном
на нив гонах,
креслись
на грудищах міста широких,
палай
всім трудящим
земного ширу,
лозунг:
«П'ятирічка —
в 4 роки!»
В чотири!
В чотири!
В чотири!

Микола Тихонов

ВЕЧІР В ДОРОЗІ

Гори і ріки
В димному склі,
Стіни без вікон
Тануть в імлі.

Верблюдів горби
Йдуть в невидімість,
Путь голубим
Стелиться димом.

В дремі ліг шерех
Карагачу,
Гори примерхли,
Вітер ущух.

Разом поснули
Людина, даль,
Дерево, вулик,
Верблюд, вода.

Тьма, та така ж —
Виколи віч.
Дальня яка ж
З всього ця ніч!

ДЖАЛАЛАБАД

Садами мигдалевими,
Лимонно-апельсинними,
Ночами кришталевими
І днями ясно-синіми

Чарує край — мов казкою,
Мов дивоцвітом-краскою
Гри килима шіразького,
Вогню джалалабадського.

Тут очі навітшаються
Шовками богдиханськими,
Що кольором змагаються
З горáми нуристанськими.

Де пальми в ряд — садів краса —
Під тінними наметами
Тут тільки й зустрінатися
Із східними поетами.

НА БАТЬКІВЩИНІ ФРАНКА

Змінилося все тут: дерева і люди,
Тут пісня потоків нова,
Встають полонини смарагдовим чудом,
І гори здіймають дива.

Все страдницьке згинуло, кануло
в Лету,—
Людина — мов сокіл у вись! —
Чи й зміг би й спізнати свій край ти,
поете,
Де мучився в горі колись?

Шахтарською піснею,— слухай! —
озветься

Весь край цей на голос Франка —
То серце народу нестомлено б'ється,
Як билось воно у віках.

І віщеє слово, і мова пророча
Нам кажуть про дивні діла.
В мізерній хатині отут серед ночі
Велика Людина зросла.

Ми чуємо знову, ми бачимо знову,—
Вперед простягнулась рука,—
Щасливого щастям, в літах молодого,
У лавах із нами — Франка.

Олексій Сурков

ПІОНЕРСЬКІ МРІЇ

Вилітають герої-пілоти
В океанів синіючу путь
І на крилах в моторному льоті
Піонерській мрії несуть.

Мов хоробрий герой Водоп'янов,
Сядем ми в літаки за кермо,
Через сяйва і синь океанів
Ми за Громовим всі злетимо.

Через гори, моря, океани
Над лихим і осіннім дощем
У безмежні простори незнані
Літаки ми свої поведем...

ПІДНОСЬТЕ ГОЛОС СВІЙ, ЧЕСНІ ЛЮДИ!

Над лісом осені ранньої звисли
Холодні крила зорин.
Гнів здушує горло, палить і тисне
І каже мені:

— Говори!

Настав уже час розпалити вогонь цей
І правді взяти права.
В Парижі,
 в Лондоні,
 у Нью-Йорці
Хай линуть миру слова.

Ще колосом нива не всюди зріє,
Не висохли сльози удов,—
Та воєн гроза вже ізнов шаленіє,
Щоб землю залити в кров.

Словесний блуд атлантичних хартій
Назавжди у сейфах зника.
І знову в жадобі шугає по карті
В стальній рукавичці рука.

З трибун — лицемірять! Та що й казати —
Про мир тільки й чути спів!
З далеким прицілом пішли в дипломати
Начальники їх штабів.

До серця, до шмиги прийшлося генералам
Посольське лощене вбрання.
Пейзажі Камчатки, Баку та Уралу
Ввижаються їм щодня.

І атомних бомб неухильно зростає
Готовий для воєн запас!
І знов свої голови підіймають
Недобитки «вищих рас».

З дипломами вченими тлі та пігмеї —
Диви — нахабнішають знов.
Їх предки мучили Галілея,
Спалили Джордано Бруно.

Над світом звисає облуда туманом,
Народам паскудить життя,
І лине все дужче з-за океану
Вчорашнє берлінське виття.

Брехнею лихою святоша підступний,
Роззявивши пастку-рот,
Анафему править тобі, миролюбний,
Мій світлий радянський народ!

В той час, як життя ти з руїн підіймаєш,
Щоб доля народів цвіла —
На тебе лле бруд стоязикая згряя,
Наклепницька згряя зла.

І хай підсолоджено словом пребожим
Маячення їхне — дарма!
Лишити на совісті це їм не можем,
Бо совісті в них нема.

Нема де поставити пробу і пломбу...
На «щирості» їхніх щедрот —
Вже тичуть, мов дулю, атомну бомбу
Голодній Європі у рот.

Брязкають зброєю, всюди гасають
З набором лукавих речей,
Під галас останню сорочку здирають
У ближнього з схудлих плечей.

Погрози — обов'язком звуть високим,
А правдою — брехень дзвін!
І чавлять тим часом останні соки
З грабованих ними ж країн.

Вже видяться в снах їм походи криваві:
Розтята планета пала...
Та всі оті плани на вічну неславу
Історія прирекла.

Війни — ще недавньої — чорна рана
Не дасть нам біди проспати.
Не вистачить в надрах землі урану
Історію рушить назад.

Я бачу: іде година розплати —
Народів останній суд!
Ні долар, ні лжа, ні розбуджений атом
Від кари їх не спасуть.

Допоки ще жерла гарматні закуті,
А стіни не падають ниць,—
Свій голос підносьте, всі чесні люди,
І маски зривайте з убивць!

Микола Асєєв

* *
*

Через площу — лава клетотом,
Рясно дощиком, аж пряде —
Кавалерія, кавалерія,
Кавалерія риссю йде.

Ситі, вкохані коні ковані,
Ряд за рядом, та литий ряд;
І озброєна, і риштована —
Люту ворогу не здолать.

Не зігнеться, не уклониться
Шабля гостра — по ворогах,—
Як розійдеться, як розгорнеться,
Мов спресований ураган.

Масті чорної, масті сірої,
Коні вкохані всіх мастей —
Кавалерія, кавалерія,
Кавалерія риссю йде.

Сергій Михалков

ДЕСЯТИРІЧНА ЛЮДИНА

Хрест-на́вхрест на шибках смужини,
Хати в тривозі чорних дум.
Берези сніжної рівнини
Стоять в печальному ряду.

І пес, замурзаний до краю,
На попелищі у землі
Весь день усе когось шукає
І не знаходить на селі.

Стареньку вдягши сірячину,
Через городи, в дальній світ,
Прямує, поспіша хлопчина,
По сонцю дивлячись на схід.

Ніхто в далеку дорогу
Його тепліш не зодягнув,
І не обняв біля порогу,
І на прощання не зітхнув.

В зруйнованій, холодній бані,
Щоб перебути ніч, приліг,
І довго він своїм диханням
Нагріти рук собі не міг.

Та по щоці на драні лахи
Й сльозинки — ні! — не пролилось,
Бо й не сказати — скільки жаху
Очам цим бачить довелось!

Пізнавши все, на все готова,
Через сніги, бурани, лід,
Людина йде русоголова,
А тій людині — десять літ.

І знає: що було — минеться.
І десь крізь вихор сніговий
До нього із імли озветься
Радянський — рідний! — вартовий.

В обійми кинувшись гарячі,
Він розповість не про мороз,
А про страшне, що не дитячим
Очам побачить довелось.

СВІТЛАНА

Ти не спиш,
Постеля зм'ята,
Ковдра зсунулась, звиса...
Вітер носить запах м'яти,
Сяє зорями роса.
На березах сплять синиці,
Перепілка спать пішла...

То чому ж тобі не спиться,
Ти ж бо стомлена лягла?

Ти зросла вже, добре знаєш,
Ніч для тебе не страшна...
Може, зорі заважають?
Може, квіти знять з вікна?

Під кушем дріма зайчиха,
Спати й нам пора — засни.
Ти ж бо чуєш?
Тихо-тихо
По квартирах ходять сні.

Десь притихли океани,
Сплять медузи у морях,
В зоопарку пелікани
Бачать Африку у снах.
Черепахи задрімали,
Поряд слон дрімає-спить,
Рідні землі, в грозах далі,
Певне, сняться їм в цю мить.
Напрям свій вітри звернули,
По завулках — ні душі.
Десь далеко — на Амурі
Ледь гойднулись комиші.
Колихнулись тихо трави,
Ліс як вкопаний стоїть...

На далекій
На заставі
Вартовий в тайзі не спить.
Він стоїть —
Над ним зірниці.
Він на хмари погляда:
Угорі кордон-границю
Хмар орда переліта.
Хмари ті на звірів схожі —
Ні спинити, ні спіймать...

Спи. Тебе не потривожать.
Можеш ти спокійно спать.

Я будить тебе не стану:
До світанків, до ясних
В домі тихому,
Світлано,
Задивись в хороші сни.
Притомився вітер в далях,
Спать повіявся в степи.
Загорнись під уквивалом.
Спи.

Семен Кірсанов

УКЛІН

Києву, Києву —
Славному, нетлінному —
 до землі уклін —
Маківкам Софії,
Шуму тополиному,
 білій пісні стін.

Братству 300-літньому,
Червоно-блакитному
 стягу з висоти,
Гетьману Богданові,
Слову його даному:
 — Нам з Москвою йти!

Києву, Києву,
Сяевам ріки його,
 гомонам Дніпра,
Пелюсткам, що гроняться,
Нивам, де просториться
 весняна пора,

Цвітові орнаменту,
І землі вишневості,
 світлій, мов зоря,
І навіки пам'ятній
В яблуневім шелесті
 думі Кобзаря.

Києву — давньому,
Всім столицям здруженому
в рідній стороні,
Верхівцеві славному,
Гордому та мужньому —
Щорсу на коні.

І красі Хрещатика
В одіянні білому
в різьбленій красі,
Барвінку хрещатому
У садочку милому
в золото-росі.

Києву, Києву,
Брату українському,
що прийма гостей,
Потиску руки його,
Мові серця чистого,
щирості очей.

Ясновесно, радісно
Братству шлях простелено —
пісне, грай і лיןь!
Зору ясновидому
На трибуні,— Леніну
До землі уклін!

Степан Щипачов

**БАЛАДА
ПРО ПІОНЕРСЬКИЙ ГАЛСТУК**

Як пов'яжеш галстук —
Бережи його,
Бо на ньому — прапора
Нашого вогонь.

Під червоним прапором
Йдуть у бій полки,
За Вітчизну билися
З ворогом батьки.

Як пов'яжеш галстук —
Красен ти лицем...
Скільки кулі били
В ту красу свинцем.

Піонерський галстук
Найріднішим став,
Бо то кров пролита,
Наша кров свята.

Як пов'яжеш галстук —
Бережи його,
Бо на ньому — нашого
Прапора вогонь.

Євген Долматовський

КРАЇНА КОМСОМОЛІЯ

Я ішов за щасливою долею
Шукачем ще не звіданих справ,
Про країну ясну Комсомолію
В піонерах ще мріяв, питав.

Тільки люди з незламною волею
І з душею, як сонце весни,
У країні живуть Комсомолії,
Що ввижалась мені з далини.

Я мужнів, не вагався ніколи я
За Вітчизну піти у бої,
І країна ясна Комсомолія
Узяла мене в дива свої.

Всі науки пройшов у тій школі я,
Рив канали, від лих не тікав,
Я країну свою Комсомолію
На цілинних просторах шукав.

Все пізнав на широкім роздоллі я,
Де Вітчизни степи і гаї,
І знайшов я мою Комсомолію
В колі друзів і в серці моїм.

Микола Ушаков

ЧЕРВОНОФЛОТСЬКА

Морю не спиться —
 грозяний схід —
Наші есмінці
 йдуть у похід.
В збурених водах
 вечір повис —
Йдуть у походи
 вгору
 і вниз.
Багато
 чи мало є —
Вперед
 і прямо —
 Плаваєм,
 плавали
 всюди морями!
Спека в машинних,
 вітер — мов лід.
Стéжею вірною
 йдуть кораблі.
Хвилі — як гори,
 обрій тугий.
Друзі є в морі,
 є й вороги.
Багато
 чи мало є —
Вперед
 і прямо —
 Плаваєм,
 плавали
 всюди морями!

Командам не спиться —
бурунний слід...
Вийшли есмінці
в учбовий похід.
Скільки їх?
 скільки —
 тайна моя...
Ухкає хвиля,
 клекоче, буя...
 Багато
 чи мало є —
Вперед
 і прямо —
Плаваєм,
 плавали
 Всюди морями!
Чару — за впертих,
 за молодих!
Сині кашкети —
 синіш води.
Молодість, молодість —
 у стариках,
Зорі, мов золото
 на рукавах!
 Хвилями,
 валом —
Вперед
 і прямо.
Плаваєм,
 плавали
 Всюди морями!

РАДЯНСЬКИЙ ВАРТОВИЙ

Я — від земель якутських наших,
і Тула теж —
Вітчизна є моя.
Узбек,
і українець,
і чувашин —
людської правди
стягоносець я.

Я — ратник честі,
іншого нічого
про мене мовити не треба,— ні!
У лавах братніх війська бойового
служу я гідно
правді лиш одній.

Я — проти кривд іду
під стягом миру,
суддя для інших
і собі суддя,
я — оборонець
всіх удів і сиріт,—
радянський воїн,
правдолюбець я.

На мене йшли
і «тигри», і «пантери»,
та я довів
(хай істина й стара) —
безсила техніка,
якщо немає віри
в закони честі,
правди і добра.

Глушили літаки мене
гвинтами,
стотонних брил котився вал
вогнем,—
та доки йду
під правди прапорами —
не знищить, не уб'є
ніхто мене!

Погрози чую —
бомби водородні!
Я ж показав усім,—
і чи у перший раз! —
що є у світі
сили благородні,
є іншої енергії
запас.

Його снагу
народів рух подвоїв.
Не знищить бомбам
той запас живий!
Я гордий ним —
громадянин і воїн,
я — сторож миру,
щастя вартувий.

Я із Москви,
від веж кремлівських білих,
Кавказу даль —
Вітчизна теж моя;
хай ворог правди зна:
моя в цім сила,
бо правди скрізь
прапороносець я!

Павло Безпощадний

ДОНЕЦЬКА СТЕПОВА

Степ Донеччини без краю
В чебрецях, у ковилу —
Я люблю тебе, кохаю
І в тюльпанах, і в пилу,

У цвіту акацій білих,
У бузковому диму...
На широкому привіллі
Серцем щирим обніму.

Припаду я до криниці,
Степового джерела,
Щоб шахтаркам-чарівницям
Снами дивними цвіла

Моя пісня. Дар любові
Я за труд їх віддаю,
Я кладу їм шани слово
За Донеччину мою.

ЯБЛУНЬКА ОЛЕГА КОШОВОГО

На Садовій вулиці
Видно дім здаля,
Там гілляста яблунька
Під вікном росла.

Ту красуню-яблуньку
Сам Олег садив —
Задивлявся, милував,
Як дівча, любив.

Співу журавлиного
Із-за моря ждав,
Квіту яблуневого
Та весінніх трав.

І скликав під яблуньку
Любих друзів він,
Пелюстки-метелики
Слалися, мов тіль...

Там пісень заспівував,
Там вірші читав,
Посадить по виселку
Яблуні гадав.

На Садовій вулиці
Його дім стоїть,
Там гілляста яблунька
Під вікном шумить.

З білоруської

Янка Купала

ТРАВЕНЬ

Ходить травень світом,
Ясно сонцем грає —
Приспаних, закутих
Кличе, закликає.

Долітає голос
Весняного свята
В нетрі сутеренів,
В чорні, димні хати.

* * *

Ходить травень світом
З прапором червоним,
Гнівно потрясає
Трони і корони.

І дрижать сатрапи,
І царі, й міністри,
Бо хода травнева —
В закликах вогнистих.

* * *

Ходить травень світом
Молодо і радо:
Світом завладають
Пролетарські Ради!

Радісно червоні
Зашумлять прапóри —
Хто в неволі гнувся,
Той неволю зборе.

* * *

Ходить травень світом,
Силою могутній,
І гримить піснями
Світовій Комуні.

Гніту над трудящим
Вже повік не буде —
Бо нового ладу
Встали нові люди.

* * *

Ходить травень світом...

Петрусь Бровка

ТАМ, ДЕ ХОДИВ КОЛИСЬ ЛЕНІН

Чудова, Праго, ти
Весною,
В цвіту садів своїх
Зелених...
Дивлюсь, захоплений
Тобою,
І думаю: ходив тут
Ленін.

Трудящих пісня
Місто вкрила,
Ідуть під стягом
Полум'яним —
Він тут
Незборну бачив силу
Й зорі проміння
На Градчанах.

Про дружбу пісня
З серця ллється,
Над вежі ген летить
Високі —
Мені в хвилини ці
Здається:
Тут ленінські лунають кроки.

Блакить
Оділа Жижки гору,
Шле Влтава

Відблиски зелені...
А думка лине
В давні пори:
Він тут ходив,
Великий Ленін!

Максим Танк

ЗІРКА

Ми на вершині.
— Провідник,
Що сяє там вгорі?!
Чи не алмазом льодовик
Палає від зорі,

Чи, може, вогнище вітрець
Роздмухав в млі густій,
Чи ти на скелі топірець
Лишив гуральський свій?

— Не льодовик у далині,
Не вогнище пала
І не сокири лезо, ні,
Туман густий дола.

Я край свій, брате, мушу знать,
Вершини всі сходив.
Там сном Радармії солдат,
Навічним сном спочив.

Його засніженим плащем
Прикрив Гевонт старий,
Й зоря негаснучим вогнем
Над ним отам горить!

Чи їде хто, чи хто іде
Крізь чорний перевал,
Вогонь той видно вніч і вдень
З усіх карпатських скал,

З словацьких, польських, чеських хат,
На весь далекий світ...
З голів шапки! Лежить солдат.
Зупинимось на мить.

НОВОСІЛЛЯ

Іще стругали ганок теслі,
Не встигли й долу замести,
Як стіл з землянки й хліб принесли —
Чи буде ж, пробують, густі
Від пісні зруб сосновий, весно,
Від поздоровних, від смичків,
Та від підківок, говачків?..
Взялись й до печі, до нової,—
Чи справно буде дим тягти,
Чи вдасться добрий хліб спекти
Вогнем корчаги смоляної?
Але на славу вдався зруб.
Він здав екзамен — мов на вічність,
Хоч голосила в сотню труб
Метіль над дахом черепичним;
Хоч як трудилась, та однак
Мороз не вбравсь, не влізла й сирість —
Новий будинок збито так,
Немов з суцільних сосон виріс.
Коли ж замовкли теслярі,
З-за столу вставши, й в тиші хати
Допізна поралася мати —
Поснули покотом малі.
Ім сон приснився: мов отець
Вернувся з фронту в світлу хату,
В шинелі сірій, на стілець
Присів скраечку й став питати:

Про справи їхні нелегкі,
Про їхній клопіт, про науку...
Погладив світлі голівки
І кожному потис він руку.
Від щастя діти — що й робить! —
Навік таким запам'ятали,
Й шинелю сіру, і медалі...
Ну, як забути, не любить?!

В БУДИНКУ О. С. ПУШКІНА

Коли уперше я під зблиск північних сяїв
До хвиль Неви прийшов з полів, де Німан
плине,—

Біля порога дому довго я стояв,
Господаря чекаючи з хвилини на хвилину.

Шукав до вечора його від ранку я,
Дощі минаючи мінливі березневські,
Був там, де під конем звивається змія
І там, де шляхом стелиться небесним
Невський.

Бо як повірити у смертний той кінець,
Відчувши силу слів його чарівно смілих,
Бо як повірити, що обірвав свинець
Струну, яка в світи далекі прогріміла?!

День лєнінградський встав і двері
відчинив.

Пішов народ у дім поета дорогого.
О ні, до того так не йдуть, хто сном
спочив,
Так тільки люди йдуть у гості до живого.

І я ввійшов у дім, де жив поет, творив,
Де пролунав колись і вірш його остатній,
Щоб передать привіт від білоруських нив,
Йому від наших серць привіт гарячий,
братній.

БИЛИЦЯ ПРО СУХОВІЯ ЗЛОГО

Там, де сонце спопеляло
Цвіт ясний,
Жив серед пісків сипучих
Суховій —

Владний пан пустель безводних
І степів,
Омертвілих, неживих
Солончаків.

Сам — потвора він кульгава
І руда,
Полинова по коліна
Борода.

Мов той бубон —
Лиса в нього голова,
Очі — бульки сірі,
Як жорства.

Брови звислі —
Наче паклі-ковилі,
На обличчя він —
Чорніший від землі.

Не любили його звірі
І пташки,
І гаї зеленочолі,
І квітки.

Хоч віддавна
Поруч люди з ним жили,
Та весь вік
За лиха всі його кляли.

Але що подієш з ним,
Що зробиш з ним,
З буревієм — ненависним
І лихим?

Посадив собі ти вишню
Під вікном,
Чи засіяв скибу чорную
Зерном,

Не вбере ще гілку
Зелен лист,
Колос ще не випнеться
У зріст,—

Як усе з корінням вирве
Суховій,
Як усе вогнем охопить
Лиходій.

І не вірилось,
Щоб хтось та будь-коли
Зміг спинить його,
Притишить на землі.

Але день прийшов,
Радянський світлий день!
Недаремно ж, ні,
До сонць людина йде!

Це ж вона буде
І міста, й мости,
Це її північні
Шелестять сади,

На степах збирає
Плідний урожай,
Прикрашає пишно
Свій коханий край,

Здобуває скарби-дива
З нетрів гір
І на крилах лине
До найдальших зір.

Раз — було це на світанку —
Суховій
Шум машин почув
І гомін десь людський.

Мов привиділась мара
Його очам —
Глянув він на степ —
І бачить диво там:

Там спинився
Незвичайний караван,
Оселився на барханах
Дружний стан,

Там людина —
Комашина мов мала,—
На піски машини дужі
Повела.

Приглядався, придивлявся
Суховій,
Прислухався до людських розмов
Палій.

Та, дізнавшись,
Що надумали вони
Степ зросити,
Вбрати в цвіт лани,—

Порішив провчить
Він мудрих смільчаків —
Поховати все
Під хвилями пісків.

Як дихнув, подув на все
Шалено він,
Хмари пилу геть
Заслали неба синь,

Як почав сушити все,
Вогнем палить,
Згасло сонце,
Потемніло на весь світ.

Сім ночей, сім днів
Грав лютий буревій,
Над степами йшов,
Носився суховій.

Де слід плуга пролягав колись —
Пісок,
Де, було, доріжка йшла кудись,—
Пісок,

Де ковил високий пнувся,
Там — пісок,
Де ручай глибокий тік —
І там пісок.

Звеселився буревій,
Що все кругом
Було знищено,
Заснуло мертвим сном.

Тільки ж люди
Не скорились бурі, ні:
Знов намети напинали
Скрізь вони,

Крізь піски йшли,
Пробивалися в імлі
По безводній,
Сонцем спаленій землі.

«Що ж, нехай собі
Силкуються, ідуть,
Та одначе безнадійна
Їхня путь»,—

Задоволено подумав
Суховій
І понісся над барханами
Хутчій.

Щоб серед солончаків,
Де жар горить,
Залягти на сон глибокий,
Відпочить.

День за днем мина.
Дрімає Суховій.
Про людину б зовсім
Позабув старий,

Коли б вістку не провив
Йому шакал,
Що вже люди провели
Ріку-канал.

Принесли і другу вістку
Журавлі,
Що чайок вони зустріли
У імлі.

Що ж це означає? Певно,
Йде біда?
Зовсім недалеко
Плюскає вода.

Та вісткам не вірив
Суховій ніяк,
Звідкіля усе це,
Що за дива знак?

Де тут хвилям взятись
У моім краю?..
Та раненько-рано
З сонцем у маю

Його шум розбурхав,
Гомін на зорі.
Суховій схопився:
— Лишенько, старий!

На бархани виліз,
На кривулі став,
З-під долоні глянув —
Йї степу не впізнав:

Де колись димилась
Далини імла,
Там у переливах
Хвиля потекла.

А по хвилях синіх —
Хто б про те гадав? —
Плине диво —
Яснозорий пароплав,

І з далечини
Доноситься, іде
Переможний і щасливий
Спів людей.

Тут від злості Суховій
Аж почорнів,
Спалахнув в очах у нього
Лютий гнів.

Він піски гарячі
Аж до хмар підняв,
На людей,
На хвилі голубі погнав,

Щоб ясну дорогу
Перетяти їм,
Смертоносним знищить
Подихом своїм.

Розігнався через хвили
Навпрошки:
Що мені, мовляв,
Та синя даль ріки!..

Тільки що ж за диво:
День по дню мина,
А землі не видно,
Берег не зрина...

Куди оком кине —
Моря синя даль,
І шумить, і грає
Голуба вода.

І відчув він:
Наближається біда —
Набрякають ноги,
Мокне борода,

І пісок набряк —
Мов камінь, тягне вниз,
Не звива за вітром,
Як було колись.

— Ой, рятуйте! —
Суховій кричати став.
Тільки б хто це
Лиходія рятував?

Там, де зник він, клятий,
Посеред ріки,
Довго ще зринали
Кола й бульбашки.

Та вже скоро в морі
Зникли і вони,
Засміялось сонце
Із височини.

Пароплав проплив,
Сирена прогула.
Світлозора баржа
В даль пішла.

Там — сівалки в ряд —
Для зрошених степів,
Жолуді для перших
Молодих гаїв.

Коло того моря
Сам колись я був,
І бувальщину оцю
Я там почув.

Сам я зайвого
Нічого не додав,
Що почув —
Сумлінно все те записав

Для дітей — найкращих друзів —
В зошит свій
Цю билицю, як загинув
Суховій.

Мовби квіток серед мли крижаної
Серцю схолонуть його не давав.

І, посміхаючись так над катами,
Став коло хати. Стікала вода.
Й, мовби пронизаний сонця вогнями,
Застиг він у кризі на вічні літа.

Так і стоїть, як живий, перед нами,
К серцю квітка притуляючи так,
Вже нерозлучно з живими братами
На тисячі років незламний юнак.

І не холодною кригою вкритий —
Стужами, смертю не звалений він,
Вилитий з бронзи і сонцем облитий,
Йде над землею в рядах поколінь.

Павлюк Трус

БІЛОРУСЬКІ СПІВАНКИ

Через поле кам'янисте
Ягідок несла припол.
Я кохаю комуніста,
Запишуся в комсомол.
Я сиділа коло хати,
Ткала білий рушничок.
Говорили делегатки:
Куплять ленінський значок.
Між присадами дороги —
Шум зеленої трави.
Я не вірую у бога,
Я не вірую в церкви.
Ой ти, саду мій зелений,
Ой ти, саду за селом,
Мабуть, Яків із-за мене
Записався в комсомол!
Попід гору, села, хати,
Пісню хороше чувать.
Комсомольці, наше свято
Будем весело гулять!

Максим Лужанін

ДУБИ

Скільки звелося дубів молодих!
Листям у пригорщі ловлять проміння,
Спраглим у глиб розійшлися корінням,
І наливаються мускули в них.

Темно-зелені, від низу, комлі —
Замшею наче б обтято тугою.
Ті, що малі,— не берися рукою! —
Ті, що могутні,— не вирвеш з землі.

Просто ростуть на дозвіллі лісному...
Тішаться велети — браття вітисті,
Їм, що стояли по двісті, по триста,
Падати, певне, вже легше від грому.

Анатоль Вялюгін

СЛІД МИТЦЯ

Юнак задумливий — йшла осінь —
товар стеріг свій коло сосон,
він гострим оком яструбиним
вдивлявся в хмари, в горобину.
Безмежність гонів,
тіні далей
йому хмарками
в око впали.
Він вирізьбив з оцупка дуба
матусі вид — обличчя любе;
й на берестяній полотнині
він змалював живу картину:
кров горобини — спілі грона —
здається, бризка сік червоний!
Вогнисту,
кинув,
мов живу,ю,
на рожу-квітку
польовую,—
дрозди на знаду сіли-впали,
щоб ту здовбати горобину...

І князь звелів, щоб й інші знали,
узяти хлопця і картину,
що на корині біло-білій
манливо барвами горіла...

У замку польського магната
до болю стисли серце грати.

Суворі вежі. Плачуть сови.
Гукає князь, зімкнувши брови:
— Тобі, пастуше, ласка й фарби.
Малюй красу мою і скарби.
Митець — мов той коштовний камінь,
нехай красує під замками...

Юнак в роботі сох, мов явір.
З-під пензля клалась дивні з'яви:
Лісів схолонені пожари,
над ними сунуть — димом — хмари,
й ряди руді промоклих сосон,
де попасав корівок в осінь...

«Чи не чаклун на плач пташиний
ліси спалив та й слід покинув?!»
Коло картини, що та слава,
шуміла панська Варшава.
Юнак марнів — гнітила стума,—
про волю краю думу думав.
Вогнем його палали очі.
А клин крилатий журавлиний
трубив за ґратами
ще з ночі
й під хмари кликав, на долини.

І серце, й сонце тиснуть ґрати,
на дверях кованих засови!..
В покоях сон, і язикатий
вогонь в каміні лиже дрова.
Камін дебелий, старосвітський,
мов кратер, вие...
Тане свічка.
А клекіт кличе журавлиний!..
Юнак схилився над каміном:
— Померти б так...

Хмариною пролинуть
над краєм тоскним батьківщини!..

...На ранок попів та мовчання —
ні сліз, ні смутків, ні ридання.
Камін погас...

В порожніх відгомонах зали
свічки митця того шукали.

Й шукає грізний князь вусатий,
замки торкає, маца грати...
Та ось спинивсь біля картини
й застиг...
кривавить мармур горобина,
лісів схолонені пожари,
летять над ними — димом — хмари...

— Дивіться... слід промоклих сосон!
Митець утік туди... у осінь...

З грузинської

Акакій Церетелі

САЛАМУРІ

В час самотності й зажури
Озовися, саламурі *.
Линь на північ, і картвелу
Серце грій у звоях бурі.

Хай загра чабан суворий,
Хай сповине гомін гори,
Хай злетить у небо пісня,
Злине в пекло пісня горя.

Саламурі, грай без впину!
Серцем, думами полину,
Стогін чую в твоїх звуках,
Чую змучену країну.

Там ведуть в полон татари,
Йдуть турецькі яничари,
Скіфи з гострими мечами
Насуваються, як хмари.

Грай, дудо моя безжальна,
Співомовна туго дальня!
Чую в звуках твоїх журних
Долю Грузії печальну.

* Дуда, сопілка. (Прим. автора).

Та як в днину добровісну
Злине вгору ждана пісня,
О, тоді вже мрій безодня
Мої груди щастям стисне!

В бій за гноблену вітчизну
Йде грузин, гукає грізно:
«Гей, вперед!» — над ворогами
Руку зводить він залізу.

О, цей звук твій, сурмо-дудо,
Зогріва картвелу груди.
Не забуду я ніколи,
Жду його і ждати буду.

Ллеш ти нам грузинські співи,
Тужні Грузії мотиви,
Що нагадують вітчизну,
Зорані дідами ниви.

Тільки ж хто нас розуміє,
Хто пісням твоїм радіє?
Коли так, не кидай краю,
Пастухам служи, як вмієш.

Георгій Леонідзе

ВІЧНО СЯЄ ВІТЧИЗНА

Моя пісне, серця спів,
Я горів тобою, жив!
Та розвіюсь на вітрах,
Якщо цвіт зірок вітчизни
Згасне попелом в словах.

Ранки світлої Картлі
В слові нашому жили —
Пісне мила, вічно линь
Над колискою вітчизни,
В колі славному грузин!

З вірменської

Ашот Граші

ВІРМЕНСЬКІ ВІТРИ

Дай мені, Вірменіє кохана,
Вітру, що вітрила напина.
Кличе мене мрія тонкостанна,
Кличе мене казка-далина.

Дай мені, Вірменіє, весною
Вітру золотого на поля,—
Хай несе він зерно із собою,
Зіллям уквітчається земля.

Дай мені, Вірменіє, улітку
Вітру для пшениць та для морель,
Щоб від плоду нахилились віти,
Хліб ішов у гості до осель.

Дай мені, Вірменіє, на осінь
Вітру винограду і вина,
Хай сади всміхнуться срібноросі,
Хай весільна пісня залуна.

Ще мені, Вірменіє, на зиму
Ти вітрів суремно-гримних дай —
Хай піснями славиться дзвінками
Древній мій і юний рідний край!

Гей, Кобзарю, я друга для себе навіки
знайшов —
До свободи народ мій з твоїм переможно
пішов.

Чара піднята повна за славу твою, хай шумить,
Ти боровся, Кобзарю, ти йшов, не спинявся
й на мить.

Слава Сонцю, що вічно над нами не гасне,
живе!
Слава Сонцю, що сяє над світом, пала, світове!

З узбецької

Алішер Навої

ГАЗЕЛІ

* * *

Соловей без барв трояндних замовкає, не співа,
Необласканий папуга дивну мову забува.

Я позбувсь твого кохання. Пломінь — подих
кожен мій.
Я боюсь — по небосхилах пройде буря вогнева.

Ти не муч мене докором, що не плачу,
не тужу —
Хто сховав в глибини пристрасть — зайві
сльози і слова.

Я щодня молю аллаха: не страждань,
ти смерті дай —
Сну одвічного розлука вже нехай не розрива.

Біля губ твоїх метелик, як до світла припадав,
Та свіча погасла вранці — згасла зірка світова.

Навої в розлуці птахом мовчазним, печальним
був.
Хай же царствені дадуться всі закоханцю
права.

Коли мила вас розлюбить — до порога як
дійти!?
 Хай незнані вічно будуть болі туги й самоти.

Я про все повім усюди — ім'я ж милої втаю,—
 Гордовите, хай не стане на пересудах рости.

Я найтяжчих ран в аллаха серцю вимолю
свому,
 Щоб жахнувся й думки кожен у коханні рай
знайти.

Друже мій, злагоди в серці не питай і не
шукай,
 Всі у полум'ї печалі пломенять мої світи.

Трунок зваб троянда має,— о жорстока,
не сп'яній,
 Лиш від того, що для мене недосяжна стала ти.

І, леліючи прекрасну, тим гордився Навої...
 Передчасна радість щастя — вітром зірвані
листи...

ІЗ ЗАРУБІЖНИХ ЛІТЕРАТУР

З німецької

Генріх Гейне

* *
*

Хотів перебути з тобою
Хвилину самоти —
Не згодилась зо мною,
Бо поспішала ти.

Сказав я: душа спопеліла
І жар мій — все буде твоїм!
Ти кніксен мені зробила
І засміялась при тім.

Мене ти ще більш печальним
Зробила на довгі дні —
У поцілунку прощальнім
Відмовила мені.

Стрілятися я не стану,
Про це ти й думать облиш,—
Бо все це, моя кохана,
Траплялось мені й раніш.

* *
*

Ніч шляхи сповила дальні,
Душу й серце втома крає...
Раптом світлом безпечальним
Місяць землю осяває.

Любий місяцю, ти бореш
Ночі темної примари,
Розганяєш мук потвори,
Світиш райдуг росні чари.

Ніжним світлом місяць боре
Мовчазне страхіття ночі;
І моє минає горе,
І сльоза сплива на очі.

* *
*

Зійшовся гурт кастратів —
Гуде аж страх їх рій!
Іх співу на заваді
Став голос грубий мій.

Самі ж вони любенько
Співають так, ладком,
Кристалним, солоденьким,
Тоненьким голоском:

Про зваб любовні храми,
Жагу сердечних втіх —
І сльози ллють всі дами
Від чар мистецтва тих.

З болгарської

Атанас Смирнов

ЗУСТРІЧ РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ В ДРЯНОВО

Телефони дзвонили... Ти йшла
димним шляхом до нас, ми раділи,
і лунав передзвін од села до села,
тобі місто обійми розкрило.

Серед моря людського, немов
засвітилась трибуна в осонні,
коли тільки промовив майор,
свою вгору піднявши долоню.

І вечірнього сонця вогонь
угорі не згасав, іскри грали
на суворім обличчі його —
і тим серце ще дужч хвилювали

партизану, що вийшов з долин
на привілля з-під чорного гніту,
і серця тих, що в горі були
сумом чорних хусток оповиті.

Жінка кожна до серця взяла
щастя, радість собі... Тільки ж сталося:
Закуривсь, затуманився шлях
і на Захід солдати рушали.

А коли зрозуміли — умить
хусточки замахали, мов крила...
Загриміло «ура!» у міжгір'ях крутих
і луною у даль покотило.

З угорської

Йожеф Фодор

ЧЕРВОНІ НАПИСИ НАДГРОБНІ

Могилу слави братську
Дерев повили тіні...
Спокійно
Спіть,
Спокійно,
Герої подвигів солдатських...
 Земля угорська... рідний край...
 Сторожко сон охороняй!
Щоб день свободи ти пізнала,
Вони ішли у битву сміло,
Аж доки серце не спинилось,
Аж доки пісня, що лунала —
Могутня, переможна, клична —
Не стихла на вустах навічно.
Дорога їм була сувора
До тебе, краю милий,
Та розімкнулись хмари її гори —
І сонце щастя засвітило.
Ішли вони із прапорами
На захід, з сонцем прямо,
Життя своє покладали
В бою за тебе грізнім,
Немов за рідні далі,
За край свій, за вітчизну.
Будь їм не чужиною —
Стань матір'ю героям!
Прослав, о мій народе,
Захисників свободи!
В шанобі чола схилим

Над спокоем могили —
За світле щастя наше,
Під грім кривавий бою,
Життя свої віддавши,
Заснули тут герої,
Що йшли за діло праве...

Їм вічна шана й слава!

З югославської

Бранко Чопич

ОМЛАДИНКА МАРА

Омладинка * Мара тяжко захворіла,

Омладинка Мара неньці говорила:

— Став ти моє ліжко, мамо, до

прозору ** —

Коло світла, начеб я уже й не хвора.

Сонця схід побачу — тільки встане рано,

Вирушать у гори наші партизани.

Попереду чоти *** йтиме той любий,

Що, напевне знаю, — прапор наш нестиме,

Що його волосся та біліше льону,

А над головою має стяг червоний.

Мамо, моя мамо, я тобі признаюсь,

Коли те побачу — на лиці осяюсь!

Чути: партизани йдуть попід горою,

Тільки ж чи юнак **** мій вернеться

із бою?

Та якщо від кулі упаде в знемозі —

Серцю, скам'яній ти, і не лийтесь, сльози!

Хай обійде чутка, що упав недаром,

Що прапороносця покохала Мара.

Чом же гаєш, мамо, дніється надворі...

Став скоріше ліжко ближче до прозору.

Дай мені побачить стяг над

другарями *****,

Стане мені легше, моя рідна мамо!

* Югославська комсомолка (від слова «омладина» — Спілка Народної Молоді Югославії). (Прим. автора).

** П р о з о р — вікно. (Прим. автора).

*** Ч о т а — рота. (Прим. автора).

**** Ю н а к — воїн-герой. (Прим. автора).

***** Д р у г а р і — товариші. (Прим. автора).

Юнус Меджедович

САНДЖАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА

Сонце встає над погіддям камінним,
Палить вогнем тиранію і зло;
В коло, другáрі, братерства насіння
Сіяли ми, щоб зійшло.

Гордий Санджак під канчук не хилився —
Сонце не гасне між урвищ і скель!
Питвом кривавим ще ворог не впився,
Кров'ю санджацьких осель.

Серце волає, і мовить рушниця:
— Смерть окупаторам, смерть!
Чуеш, з Беласиці * віщая птиця,
Маючи крилами, кличе вперед!

Має то стяг над Санджаком червоний,
Став хто під нього — улюблений брат! —
В гори й долини ідуть легіони:
Серб, чорногорець, хорват.

Виборем світла і щастя години —
Скажемо нашій вітчизні: бери!
Шлях нам з Беласиці тільки єдиний,
Тільки один нам із Златар-гори.

Чується пісня санджацького роду —
Миру і праці майбутньої сад;
Стійте ж усі, як один, за свободу —
Серб, чорногорець, хорват!

* Беласиця, Златар-гора — назви гір в Югославії. (Прим. автора).

Ніяц Ресулович-Горський

САРАЄВО

І знов тебе скорили, мов колись,
І Малахаму топче чобіт швабський.
В тюрмі народ. Прокльони й сльози
скрізь.
Гуля терор з бичем законів рабських.

Тортури й гніт... Конає Техерем.
Мруть з голоду оселення обдерті;
З сестрою брат несуть вагу ярем
По таборах загибелі і смерті.

В крові, в сльозах купають усташі *
Наш рідний люд з диявольським
завзяттям,
В закови взявши, взявши у ножі,
На диби мук під смертний крик
прокляття.

Але дарма. З веління покоління
Землі цієї, чуеш, серце б'ється,
Гаврила Принципа ** жива і горда тінь
Не зникла, ні, як декому здається.

* У с т а ш і — зрадники югославського народу, вороги югославських партизанів, пособники фашистів. (*Прим. автора*).

** Г а в р и л о П р и н ц и п — національний герой, студент, який у 1914 році вбив австрійського престолонаслідника Франца-Фердинанда. (*Прим. автора*).

Прислухайся лише: в краю гірським
Свободи клич не змовк — сурмить до бою!
За рідний край він зве, за отчий дім,
До мужніх рук вкладає грізну зброю.

І час вже йде, коли свободи стяг
Над містом зрине високо й багряно,
В провалля звалим звіра, знищим в прах
Фашистського огидного тирана!

ПРИМІТКИ

До четвертого тому входять поеми та вибрані переклади.

Поеми подаються за останнім прижиттєвим виданням (Павло Усенко. Твори в двох томах, т. 2. К., «Дніпро», 1972) та за рукописами.

Переклади друкуються частково за публікаціями в різних виданнях або за неопублікованими варіантами, з пізнішими авторськими правками, частково за рукописами.

Рукописи зберігаються в архіві письменника.

ПОЕМИ

ПЕРЕКИДКА

Твір написано 1924 р., вперше надруковано у книжці: Павло Усенко. Поезії. Харків, ДВОУ ЛІМ, 1932.

Подається за текстом двотомника 1972 р.

ВІДСТУП

Поему написано 1933 р., вперше надруковано у книжці: Павло Усенко. І сьогодні весна, як учора. К., «Молодь», 1957.

Подається за текстом двотомника 1972 р.

ШІСТЬ

(Фрагменти з поеми)

Написано твір до двадцятиріччя ВЛКСМ. Було надруковано в кількох номерах журналу «Молодняк» за

1939 р. В 1940 р. видано окремою книгою у Державному літературному видавництві (Київ). Окремі фрагменти з поеми друкувалися у книжці «Лави ідуть КаєСемові» (1948), у збірці «І сьогодні весна, як учора» (1957), у другому томі двотомника творів Павла Усенка (1972).

Твір подається в уривках за двотомником 1972 р; відсутні у зазначеному виданні розділи — за рукописом з правками автора.

ПОДОРОЖ МАРИСІ ПО ДНІПРУ

Поему написано в 1949—1950 рр. Вперше надруковано у книжці: Павло Усенко. На зелених берегах. К., «Радянський письменник», 1951. З незначними змінами передруковувалася (в уривках і повністю) в подальших виданнях творів П. Усенка.

Подається за редакцією двотомника 1972 р.

КОМСОМОЛЬЦІ ТОГО ЧАСУ...

Поему написано 1958 р. і присвячено кобеляцькій комсомолії на Полтавщині. Фото делегатів Полтавської губернії комсомольської конференції, яка відбувалася в 1922 р., принесли П. Усенкові його давні друзі по комсомольській роботі Яків Орлов та Борис Блуцинський. Через кілька днів після цієї зустрічі і було написано поему, поет прочитав її в Кобеляках на урочистому пленумі райкому комсомолу, присвяченому 40-річчю ВЛКСМ. Тоді ж її було надруковано у кобеляцькій районній газеті.

Подається за текстом двотомника 1972 р.

СПАРТАК

Над цією «комсомольською поемою», як визначив її жанр поет, Павло Усенко працював від 1962-го до 1967 р. Леонід Спартак — кобеляцький комсомолец, який згадується у поемі «Комсомольці того часу...». Поранений у бою з бандитами, Л. Спартак вижив і ще

багато років працював на комсомольській та партійній роботі. Загинув підполковник Л. Спартак у дні Великої Вітчизняної війни:

Вперше поему «Спартак» було опубліковано в газеті «Літературна Україна» в 1978 р. Подається за рукописом.

ПЕРЕКЛАДИ

До тому включено найбільш довершені зразки перекладацької спадщини поета. Деякі з них поет включав до своїх видань, деякі друкувалися у збірках творів того або іншого поета.

З ЛІТЕРАТУР НАРОДІВ СРСР

З російської

Олександр Пушкін

«Буря». «Напис до альтанки». «Діброви, де в привільній тиші...». «Генералу Пущину». «Прощайте, вірнії дубравни!». «На схилах Грузії лежить вже ночі мла...». «Невільник».

Над перекладами з Пушкіна П. Усенко працював у 1947—1948 роках, коли готувався чотиритомник вибраних творів О. С. Пушкіна у Держлітвидаві України (1948—1949).

Поезії «Буря», «Напис до альтанки», «Діброви, де в привільній тиші...», «Генералу Пущину» подаються за I томом видання творів О. С. Пушкіна (1949). Решта — за рукописами.

Микола Некрасов

«На смерть Шевченка». «Пам'яті Добролюбова». «В розпалі саме година робочая». З поеми «Кому на Русі жити хороше».

Над віршами та поемою М. О. Некрасова Павло Усенко розпочав свою роботу ще в 1939 р. Перші варіанти перекладу віршів були опубліковані в 1946 р. у ви-

данні: М. О. Некрасов. Вибрані твори. К., Держлітвидав України, 1946.

Пізніше, однак, П. Усенко знову повернувся до своїх перекладів некрасовських віршів, значно переробив їх. У такому вигляді вони й подаються в даному виданні.

Уривки з поеми «Кому на Русі жити хороше» публікуються вперше — тут подаються розділи, перекладені П. Усенком до 1940 р. В повоєнні літа поет продовжував роботу над перекладом некрасовської поеми. В архіві письменника зберігаються рукописи перекладу ще кількох розділів твору, які чекають на своє упорядкування та опублікування.

Володимир Маяковський

«А все-таки». «Прощання». «Ми». «Голубий лампас». «Служака». «Невеселе про гумористів». «Перший з п'яти».

Над перекладами з В. В. Маяковського Павло Усенко працював на початку п'ятдесятих років, коли у Державному видавництві художньої літератури України готувався тритомник творів російського поета. Поезії «А все-таки», «Прощання», «Ми», «Голубий лампас», «Перший з п'яти» подаються за I томом цього видання. Решта — за рукописами.

Микола Тихонов

«Вечір в дорозі». «Джалалабад». «На батьківщині Франка».

«Вечір в дорозі» перекладено в довоєнні роки, решту віршів — у 50-і рр. Подаються за рукописом.

Олексій Сурков

«Піонерські мрії». «Підносьте голос свій, чесні люди!»

«Піонерські мрії» було перекладено в довоєнні роки, після війни переклад було допрацьовано. «Підносьте голос свій, чесні люди!» перекладено в 1950 р.

Подаються за рукописом.

Микола Асєєв

«Через площу — лава клетотом...»

Переклад було здійснено в 1940 р. Пізніше автор перекладу зробив кілька уточнень, з якими вірш і друкується в цьому виданні. Подається за рукописом.

Сергій Михалков

«Десятирічна людина». «Світлана».

Переклади було здійснено в перші повоєнні роки. В 1970 р. автор знову переглянув їх, зробив кілька виправлень та уточнень. Подаються за рукописом.

Семен Кірсанов

«Уклін».

Вірш перекладено в 1954 р. На початку 70-х рр. П. Усенко значно вдосконалив переклад, точніше передавши зміст і форму оригіналу. Подається за рукописом.

Степан Щипачов

«Балада про піонерський галстук».

Переклад здійснено в 1949 р. Подається за рукописом.

Євген Долматовський

«Країна Комсомолія».

Переклад здійснено в 1968 р. Подається за рукописом.

Микола Ушаков

«Червонофлотська». «Радянський вартовий».

Переклад «Червонофлотської» вперше опубліковано в книжці П. Усенка «Поезії» (1937). Переклад вірша «Радянський вартовий» було здійснено в 1953—1954 рр.

Наприкінці свого життя П. Усенко знову переглянув переклад «Червонофлотської» і вніс кілька суттєвих правок. Подаються за рукописом.

Павло Безпощадний

«Донецька степова». «Яблунька Олега Кошового».

Переклади здійснено наприкінці 40-х років. «Яблунька Олега Кошового» була надрукована у збірці П. Усенка «Лави ідуть КаєСеМові» (1948).

З білоруської.

Янка Купала

«Травень».

Переклад здійснено 1933 р. на прохання П. Тичини, який передав П. Усенкові вирізку з газети, де був опублікований цей вірш. Переклад друкувався у книжці П. Усенка «Поезії» (1937).

Петрусь Бровка

«Там, де ходив колись Ленін».

Переклад здійснено на початку 70-х років.

Подається за рукописом.

Максим Танк

«Зірка». «Новосілля». «В будинку О. С. Пушкіна».

«Билиця про Суховія злого».

Переклади здійснено в 1953—1954 рр. Подаються за рукописом.

Аркадій Куляшов

«Комсомольський квіток».

Переклад балади було здійснено в 1947 р. Надруковано у книжці П. Усенка «Лави ідуть КаєСеМові» (1948).

Павлюк Трус

«Білоруські співанки».

Вільний переклад було здійснено ще в 20-і роки. Вперше надруковано в книжці «Поезії» 1932 року. Пі-

зніше П. Усенко вніс деякі зміни в переклад. Подається за рукописом.

Максим Лужанін

«Дуби».

Переклад здійснено в 1949—1950 рр. Подається за рукописом.

Анатоль Вялюгін

«Слід митця».

Переклад здійснено в 1949 р. Подається за рукописом.

З грузинської

Акакій Церетелі

«Саламурі».

Георгій Леонідзе

«Вічно сяє Вітчизна».

Переклади здійснено в 1962—1963 рр. Пізніше П. Усенко вніс в них незначні поправки. Подаються за рукописами.

З вірменської

Ашот Граші

«Вірменські вітри».

Переклад здійснено на початку 70-х рр. Подається за рукописом.

З азербайджанської

Сулейман Рустам

«Соловей».

Переклад здійснено в 1939 р. Друкується з пізнішими поправками автора перекладу за рукописом.

З узбецької

Алішер Навої

«Газелі».

Переклади здійснено в 1948 р. Подаються за рукописами.

ІЗ ЗАРУБІЖНИХ ЛІТЕРАТУР

З німецької

Генріх Гейне

«Хотів перебути з тобою...». «Ніч шляхи сповила дальні...». «Зійшовся гурт кастратів...».

Переклади здійснено в 50—60-і рр.

Вірш «Хотів перебути з тобою» надруковано у I т. Вибраних творів Генріха Гейне в чотирьох томах (К., «Дніпро», 1972). Решта перекладів подається за рукописами.

З болгарської

Атанас Смирнов

«Зустріч Радянської Армії в Дряново».

Переклад здійснено в 1948 р. Подається за рукописом з деякими правками, внесеними автором перекладу пізніше.

З угорської

Йожеф Фодор

«Червоні написи надгробні».

Переклад здійснено наприкінці 50-х рр. Подається за рукописом з пізнішими правками П. Усенка.

З югославської

Бранко Чопич

«Омладинка Мара».

Юнус Меджедович

«Санджацька партизанська»

Ніяц Ресулович-Горський

«Сараєво».

Югославські партизани подарували П. Усенкові наприкінці 1944 р. машинописну книжечку з поезіями сербських та хорватських авторів (тут же було вміщено і кілька перекладів з В. Маяковського). Звідси П. Усенко й переклав у 1946—1947 рр. кілька поезій.

З М І С Т

ПОЕМИ

- Перекидка 6
Відступ (Весна 1918 рік) 13
Шість (Фрагменти з поеми) 23
Подорож Марисі по Дніпру 54
Комсомольці того часу... (До фотознімка) 109
Спартак (Комсомольська поема) 122

ПЕРЕКЛАДИ

З літератур народів СРСР

З російської

- Олександр Пушкін
Буря 144
Напис до альтанки 144
«Діброви, де в привільній тиші...» 145
Генералу Пушину 145
«Прощайте, вірнії дубрави!» 146
«На схилах Грузії лежить вже ночі мла...» 147
Невільник 147

- Микола Некрасов
На смерть Шевченка 148
Пам'яті Добролюбова 149
«Саме в розпалі година робочая...» 150
З поеми «Кому на Русі жити хороше»

- Частина перша. Пролог 151
Розділ I. Піп 163
Розділ II. Сільський
ярмарок 176

- Володимир Маяковський
А все-таки 190
Прощання 191
МІ 191
Голубий лампас 194
Служака 196
Невеселе про гумористів 200
Перший з п'яти 203

Микола Тихонов
Вечір в дорозі 205
Джалалабад 206
На батьківщині Франка 206

Олексій Сурков
Піонерські мрії 208
Підносьте голос свій, чесні люди! 208

Микола Асеев
«Через площу — лава клекотом...» 212

Сергій Михалков
Десятирічна людина 213
Світлана 214

Семен Кірсанов
Уклін 217

Стенан Шипачов
Балада про піонерський галстук 219

Євген Долматовський
Країна Комсомолія 220

Микола Ушаков
Червонофлотська 221
Радянський вартовий 223

Павло Безпощадний
Донецька степова 225
Яблунька Олега Кошового 225

З білоруської

Янка Купала
Травень 227

Петрусь Бровка
Там, де ходив колись Ленін 229

Максим Танк
Зірка 231
Новосілля 232
В будинку О. С. Пушкіна 233
Билиця про Суховія злого 234

Аркадій Куляшов
Комсомольський квиток 243

Павлюк Трус
Білоруські співанки 245

Максим Лужанін
Дуби 246
Анатоль Вялюгін
Слід митця 247
З грузинської
Акакій Церетелі
Саламурі 250
Георгій Леонідзе
Вічно сяє Вітчизна 252
З вірменської
Ашот Граші
Вірменські вітри 253
З азербайджанської
Сулейман Рустам
Соловей 254
З узбецької
Алішер Навої
Газелі 257
Із зарубіжних літератур
З німецької
Генріх Гейне
«Хотів перебути з тобою...» 259
«Ніч шляхи сповила дальні...» 259
«Зійшовся гурт кастратів...» 260
З болгарської
Атанас Смирнов
Зустріч Радянської Армії в Дряново 261
З угорської
Йожеф Фодор
Червоні написи надгробні 262
З югославської
Бранко Чопич
Омладинка Мара 264
Юнус Меджедович
Санджацька партизанська 265
Ніяц Ресулович-Горський
Сараєво 266
Примітки 268

Павел Матвеевич Усенко

Произведения в четырех томах. Том четвертый
Поэмы. Переводы

Составители

Станислав Владимирович Тельнюк,
Грета Владимировна Усенко

Редактор тома

Б. И. Олійник

Киев, издательство
художественной литературы
«Дніпро», 1982.
(На украинском языке)

Редактор *Л. С. Малахови*

Художник *В. М. Флакс*

Художній редактор *А. І. Клименко*

Технічний редактор *О. Г. Талізін*

Коректор *Л. Г. Лященко*

ІВ № 1706.

Здано до складання 25.03.82. Підписано до друку 11.06.82. БФ 46325. Формат 70×90^{1/32}. Папір для множильних апаратів. Гарнітура літературна. Друк високий. Ум. друк. арк. 10,238. Ум. фарб. відб. 10,238. Обл.-вид. арк. 11,164. Тираж 40 000. Зам. 2—108. Ціна 1 крб. 80 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, Артема, 25.

Усенко П. М..

У74 Твори: В 4-х т. Т. 4: Поеми. Переклади / Упоряд. С. Тельнюк, Г. Усенко.— К.: Дніпро, 1982.— 279 с.

До тому ввійшли поеми «Перекидка», «Відступ», «Подорож Марисі по Дніпру», «Комсомольці того часу...» та «Спартак». Героїка революційного подвигу комсомолу в роки громадянської війни і романтика трудових буднів — така ідейно-поетична основа поем Павла Усенка. Другу половину тому складають переклади з літератур народів СРСР та зарубіжних літератур.

У 70403—089
М205(04)—82 передплатне. 4702590200

4

МАШИНЫ

ПАВЛО УЧЕНИКО

1890